

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ»

Παραδοτέο 3.1: Report καταγραφής και ανάλυσης πρωτογενών
ποιοτικών δεδομένων (ανάλυση ημι-δομημένων και
αφηγηματικών συνεντεύξεων)

Ρέθυμνο, Σεπτέμβριος 2016

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγή-Ταυτότητα της Έρευνας.....	4
II. Μεθοδολογικές Επισημάνσεις-Περιορισμοί.....	7
III. Ανάλυση των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων στην Δυτική Κρήτη (Περιφερειακές Ενότητες Ρεθύμνου και Χανίων)	9
A. Εισαγωγικές επισημάνσεις	9
B. Προσωπικές ερωτήσεις.....	9
Γ. Ζητήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης	10
Γ.1. Ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και έρευνα.....	10
Γ.2. Διεθνής εικόνα της Κρήτης και τουρισμός.....	15
Γ.3. Πρωτογενής τομέας	17
Γ.4. Οικονομική κρίση, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Κρήτη	19
Γ.5. Βιωσιμότητα, περιβάλλον, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και έξυπνη εξειδίκευση	21
Δ. Ζητήματα Περιφερειακής Διακυβέρνησης	24
Ε. Καταληκτικά.....	30
IV. Ανάλυση των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων στην Ανατολική Κρήτη (Περιφερειακές Ενότητες Ηρακλείου και Λασιθίου).....	31
A. Εισαγωγικές επισημάνσεις	31
B. Προσωπικά Στοιχεία	31
Γ. Ζητήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης	32
Γ.1. Ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και έρευνα.....	32
Γ.2. Διεθνής εικόνα της Κρήτης και τουρισμός.....	39
Γ.3. Πρωτογενής τομέας	43
Γ.4. Οικονομική κρίση, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Κρήτη	45
Γ.5. Βιωσιμότητα, περιβάλλον, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και έξυπνη εξειδίκευση	48
Δ. Ζητήματα Περιφερειακής Διακυβέρνησης	50
Ε. Καταληκτικά.....	57

V. Ανάλυση των ευρημάτων των αφηγηματικών συνεντεύξεων	60
<i>A. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου</i>	60
<i>B. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου</i>	65
<i>Γ. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Χανίων .</i>	68
<i>Δ. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου</i>	72
 VI. Συνθετικά Συμπεράσματα Ποιοτικής Έρευνας.....	77
 VII. Παράρτημα	84

I. Εισαγωγή-Ταυτότητα της Έρευνας

Το παρόν report συνετάχθη στο πλαίσιο της Προγραμματικής Συμφωνίας μεταξύ της Περιφέρειας Κρήτης και του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ) για την Έρευνα «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» και πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της διάγνωσης αναγκών και ελλείψεων σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης σε περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο καθώς και σε επίπεδο διακυβέρνησης. Με βάση τα προαναφερθέντα, διεξήχθη πρωτογενής ποιοτική έρευνα πεδίου αξιοποιώντας ως εργαλεία συλλογής δεδομένων την ημι-δομημένη συνέντευξη (semi-structured interview) και την αφηγηματική συνέντευξη (narrative interview) με στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπροσώπους κοινωνικών εταίρων και εκπροσώπους θεσμών της τοπικής κοινωνίας στις τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες της Κρήτης, στοχεύοντας πέραν από την εμπειρικά θεμελιωμένη και διαβαθμισμένη καταγραφή και χαρτογράφηση των αναγκών και των ελλείψεων της Περιφέρειας Κρήτης στα προαναφερθέντα πεδία, και στη διερεύνηση της ανάγκης δημιουργίας ενός Προγράμματος Μεταπτυχιακής Εκπαίδευσης με τίτλο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία».

Το ερωτηματολόγιο της ημι-δομημένης συνέντευξης του ερευνητικού έργου με τίτλο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» αποτελείται από 5 θεματικές ενότητες με συνολικά 41 ερωτήσεις. Η συγκεκριμένη ανάλυση παρουσιάζει τα δεδομένα που προκύπτουν από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων (στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπροσώπων φορέων και εκπροσώπων των κοινωνικών εταίρων) στην ποιοτική διερεύνηση στις παρακάτω ενότητες ερωτήσεων:

A. Εισαγωγικές Επισημάνσεις

B. Προσωπικές (ερωτ.1-6)

Γ. Ζητήματα περιφερειακής ανάπτυξης (ερωτ.7-26)

Δ. Ζητήματα περιφερειακής διακυβέρνησης (ερωτ.27-39)

Ε. Καταληκτικά (ερωτ.40-41)

Στο παρόν report παρουσιάζεται με σαφήνεια η ανάλυση των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους παρατηρήσεις των συνεντευξιαζόμενων ως προς τα ερωτώμενα ζητήματα και διακρίνοντας τις ομοιότητες και τις διαφοροποιήσεις που διακρίνονται. Η ανάλυση των ημι-δομημένων συνεντεύξεων χωρίζεται σε δύο μέρη, Ανατολική (Περιφερειακές Ενότητες Ηρακλείου και Λασιθίου) και Δυτική Κρήτη (Περιφερειακές Ενότητες Χανίων και Ρεθύμνου), με σκοπό την πληρέστερη ανάλυση των διαφορών και των ομοιοτήτων ανάμεσα στις γεωγραφικές περιφέρειες της Κρήτης. Ακολούθως πραγματοποιείται ανάλυση των αφηγηματικών συνεντεύξεων, που στο σύνολο είναι τέσσερις και κατανέμονται ανά μια σε κάθε περιφερειακή ενότητα της Περιφέρειας Κρήτης. Η ανάλυση των ημι-δομημένων και των αφηγηματικών συνεντεύξεων καταλήγει σε μια γενική αποτύπωση των αναγκών και των προβλημάτων που διαπιστώνονται στην τελευταία ενότητα του συγκεκριμένου report.

Η σύνταξη του report βασίστηκε στα ευρήματα της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε στις τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Κρήτης. Χρησιμοποιήθηκαν δύο εργαλεία συλλογής δεδομένων: η ημι-δομημένη συνέντευξη (semi-structured interview) και η αφηγηματική συνέντευξη (narrative interview) και οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν είκοσι (20) στο σύνολο, αιρετοί και υπηρεσιακοί από την τοπική αυτοδιοίκηση και εκπρόσωποι των κοινωνικών εταίρων. Διεξήχθησαν δεκαέξι (16) ημι-δομημένες και τέσσερις (4) αφηγηματικές συνεντεύξεις που κατανέμονται σε τέσσερις (4) ημι-δομημένες και μία (1) αφηγηματική ανά Περιφερειακή Ενότητα.

Περιφερειακή Ενότητα	Ημι-δομημένες Συνεντεύξεις	Αφηγηματικές	Σύνολο
Ηρακλείου	4	1	5
Λασιθίου	4	1	5
Χανίων	4	1	5
Ρεθύμνου	4	1	5
ΣΥΝΟΛΟ	16	4	20

II. Μεθοδολογικές Επισημάνσεις-Περιορισμοί

Η καθυστέρηση της παράδοσης του εν λόγω παραδοτέου οφείλεται σε συγκεκριμένους περιορισμούς που αποτέλεσαν ουσιαστικά εμπόδια στην ολοκλήρωση της ποιοτικής έρευνας. Εν προκειμένω, αρχικώς κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί η δυσκολία εύρεσης ενός εκ των πέντε επιλεχθέντων για συνέντευξη ατόμων στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου και να αποσαφηνιστεί ότι αυτός ήταν ο βασικός λόγος για τον οποίο καθυστέρησε σημαντικά να πραγματοποιηθεί η αφηγηματική συνέντευξη. Παρά την θετική του απάντηση στο πρώτο τηλεφώνημα και παρά τις συνεχείς προσπάθειες για περίπου τέσσερις (4) εβδομάδες με τηλεφωνήματα σε καθημερινή βάση αλλά και αρκετά γραπτά μηνύματα (sms) με σκοπό να προγραμματιστεί η διεξαγωγή της συνέντευξης, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό. Εν συνεχεία, παρόλο που έγιναν προσπάθειες για αντικατάστασή του, κατέστησαν άκαρπες. Εν τέλει, προγραμματίστηκε συνάντηση με το συγκεκριμένο επιλεχθέν άτομο και τελικώς πραγματοποιήθηκε η αφηγηματική συνέντευξη. Πρέπει να σημειωθεί ότι και στη διαδικασία της αφηγηματικής συνέντευξης υπήρξαν δυσκολίες και περιορισμοί, καθώς η έλλειψη χρόνου του συνεντευξιαζόμενου λόγω προγραμματισμένης συνάντησης, επέτρεψε μετά βίας διαθέσιμο/ωφέλιμο χρόνο τριάντα (30) λεπτών. Ως εκ τούτου, δεν υπήρχε ο απαιτούμενος χρόνος για να αναπτυχθούν ενδελεχώς όλα τα προς διερεύνηση ζητήματα.

Δυσκολίες υπήρξαν και στον προγραμματισμό μίας (1) εκ των τεσσάρων (4) ημι-δομημένων συνεντεύξεων στην περιφερειακή ενότητα Λασιθίου, καθώς το επιλεχθέν για συνέντευξη θεσμικό πρόσωπο αδυνατούσε να συμμετέχει στην έρευνα λόγω αυξημένων υποχρεώσεων. Για να προχωρήσει το στάδιο της ποιοτικής έρευνας αντικαταστάθηκε από άλλο άτομο, με αντίστοιχη θεσμική θέση και η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε κανονικά.

Επιπροσθέτως, στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου ένας βασικός μεθοδολογικός περιορισμός, ο οποίος αποτέλεσε συγχρόνως και την αιτία για την ύπαρξη μίας σχετικής μικρής καθυστέρησης στην αποστολή του report, ήταν η αδυναμία εύρεσης ενός εκ των πέντε συνεντευξιαζόμενων, ο οποίος είχε προταθεί για να συμμετάσχει στην ποιοτική έρευνα ως ο καθ' ύλην αρμόδιος σε ένα συγκεκριμένο τομέα ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης. Ωστόσο, τόσο η αδυναμία εύρεσης του

συγκεκριμένου ατόμου για πάνω από δύο εβδομάδες όσο και η μετέπειτα συνεχόμενη μη επικύρωση επερχόμενης συνάντησης με το συγκεκριμένο άτομο για την πραγματοποίηση της αφηγηματικής συνέντευξης κατέστησε σαφές ότι χρειαζόταν να αντικατασταθεί (και εν τέλει αντικατεστάθη) το συγκεκριμένο άτομο με κάποιο άλλο, που να εμπλέκεται στον ίδιο τομέα οικονομίας και παραγωγής.

Εκτός από το προαναφερθέν πρόβλημα και την αναπόφευκτη αντικατάσταση του ατόμου προς συνέντευξη, καθυστέρηση υπήρξε και στον καθορισμό της ημέρας συνάντησης για πραγματοποίηση συνέντευξης με έναν/μία συνεντευξιαζόμενο/η από την Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, ο/η οποίος/α επέδειξε μία μικρή συστολή/επιφύλαξη ως προς την συνέντευξη και το περιεχόμενο αυτής.

Τέλος, το γεγονός ότι δύο εκ των συνεντευξιαζόμενων στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου δεν επιθυμούσαν τη χρήση δημοσιογραφικού μαγνητοφώνου, παρόλο που τους επισημάνθηκε τόσο τηλεφωνικώς όσο και στη δια ζώσης συνάντηση ότι θα διαφυλαχθεί η ανωνυμία τους, δεν θα κρατηθούν αντίγραφα της συνέντευξης που θα αναφέρεται το όνομά τους, και ότι το δημοσιογραφικό μαγνητόφωνο θα χρησιμοποιηθεί, μόνο για τις ανάγκες της συνέντευξης (μαγνητοφώνηση και αποδελτίωση της συνέντευξης), αύξησε το βαθμό δυσκολίας ως προς την καταγραφή και ανάλυση των ποιοτικών ευρημάτων από αυτές τις δύο συνεντεύξεις (1 ημι-δομημένη και 1 αφηγηματική συνέντευξη). Η καταγραφή σημειώσεων σε μπλοκ σημειώσεων τόσο κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων όσο και αμέσως μετά το πέρας τους μπορεί να είχε ως αποτέλεσμα την καταγραφή όσο των δυνατών περισσότερων δεδομένων, όχι όμως όλου του υλικού που είναι απαραίτητο για την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τη διάγνωση αναγκών σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης.

III. Ανάλυση των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων στην Δυτική Κρήτη (Περιφερειακές Ενότητες Ρεθύμνου και Χανίων)

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Στο σημείο αυτό ευχαριστούμε τους συμμετέχοντες στην έρευνα και τους διαβεβαιώνουμε ότι θα διασφαλιστεί η ανωνυμία τους καθώς και ότι δεν θα κρατηθούν αντίγραφα της συνέντευξης στα οποία θα αναφέρεται το όνομά τους. Η διατήρηση της ανωνυμίας αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες στην μεθοδολογία της έρευνας και τηρήθηκε πιστά από όλους τους ερευνητές που συμμετείχαν στην έρευνα.

B. Προσωπικές ερωτήσεις

(ερωτ. 1-6)

Στο πλαίσιο του πακέτου εργασίας για την διάγνωση αναγκών, πραγματοποιήθηκαν οκτώ (8) ημι-δομημένες συνεντεύξεις στην Δυτική Κρήτη (Περιφερειακές Ενότητες Χανίων και Ρεθύμνου) και κατανέμονται σε τέσσερις (4) ανά Περιφερειακή Ενότητα. Στο μέρος του ερωτηματολογίου που σχετίζεται με τις προσωπικές ερωτήσεις (ερωτ.1-6) προκύπτει ότι όλοι οι ερωτώμενοι (πλην όσων κατέχουν οργανική θέση στην τοπική αυτοδιοίκηση, όπως ο διευθυντής τομέα της Περιφερειακής Ενότητας) ασκεί ή ασκούσε (κάποιες θεσμικές θέσεις με βάση τη νομοθεσία, επιβάλλουν το ασυμβίβαστο θέσεως και άσκησης ιδιωτικού επαγγέλματος ή διατήρησης θέσεως στο δημόσιο τομέα) πριν την ανάληψη των καθηκόντων της θεσμικής τους θέσης κάποιο ιδιωτικό επάγγελμα. Επιπροσθέτως, φαίνεται ότι διαθέτουν (οι επτά στους οκτώ) αρκετά μεγάλη εμπειρία λόγω της πολυετούς εκλογής τους στην θεσμική τους θέση αλλά και αυτής που απέκτησαν λόγω της μακρόχρονης ενασχόλησής τους σε άλλες ανάλογες θέσεις. Είναι ενθαρρυντικό ότι το σύνολο των ερωτώμενων γνώριζε επακριβώς τον ρόλο του θεσμού (αρμοδιότητες) τον οποίο υπηρετεί ή εκπροσωπεί και κατ' επέκταση και ανέφερε ξεκάθαρα και αναλυτικά τις αρμοδιότητες και τις

ευθύνες που απορρέουν από αυτόν. Αυτό το στοιχείο είναι ενθαρρυντικό διότι είναι σαφές και ξεκάθαρος ο ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν αυτά τα θεσμικά πρόσωπα από τις θέσεις ευθύνης που κατέχουν, για την ευημερία του κλάδου-θεσμού που εκπροσωπούν αλλά και για την συνεισφορά τους προς το κοινό συμφέρον της γεωγραφικής περιφέρειας της Κρήτης. Επίσης, η πλειοψηφία αυτών έχει τελειώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στην ερώτηση που τους ετέθη για τις ενδεχόμενες εξειδικευμένες γνώσεις (σεμινάρια κτλ.) που έχουν παρακολουθήσει στο αντικείμενο της θέσης τους, όλοι απάντησαν θετικά αν και υπήρχαν διαφοροποιήσεις ως προς το πλήθος των σεμιναρίων που διατίθενται. Σε κάθε περίπτωση είναι ενθαρρυντικό το στοιχείο τόσο της θέλησης για συμμετοχή σε σεμινάρια όσο και της πρότερης εμπειρίας από αυτά. Ενδεικτικά αναφέρουν, «Στο θεσμό τον οποίο εκπροσωπώ είναι απαραίτητες οι νομικές γνώσεις Έχω παρακολουθήσει σεμινάρια του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους...» (B.6), «Έχω παρακολουθήσει σεμινάρια του Ι.Ν.Ε. Γ.Σ.Ε.Ε για θέματα εργατικού δικαίου, εργασιακές σχέσεις. Θεωρώ ότι θα με βοηθήσουν στην καλύτερη εκπροσώπηση του θεσμού» (B.6). Η θέληση για συμμετοχή πολλές φορές συνοδεύεται και από την έμφαση στις δυσκολίες παρακολούθησης λόγω της έλλειψης χρόνου και των αυξημένων αρμοδιοτήτων. Όπως ενδεικτικά αναφέρεται: «Έχω παρακολουθήσει πολλά σεμινάρια στη διάρκεια της υπαλληλικής μου εμπειρίας ... το τελευταίο πολύ ενδιαφέρον ήταν το πρώτο σεμινάριο σε επίπεδο Περιφέρειας, χτίζοντας μια αποτελεσματική ομάδα. Τώρα όμως δεν μπορώ να παρακολουθήσω δεδομένου ότι η θέση αυτή είναι δεσμευτική, δηλαδή για πολλά πράγματα δεν μπορώ να πάρω ούτε άδεια πολλές φορές» (B.6).

Γ. Ζητήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ανάλυση (ερωτ.7-26)

Γ.1. Ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και έρευνα (ερωτ. 7-12)

Ως προς τη δέσμη των ερωτήσεων που σχετίζονται με την ανταγωνιστικότητα, την καινοτομία και την έρευνα προκύπτει ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων απαντά ότι το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας είναι σε πολύ

καλύτερο σημείο σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα, αναλογιζόμενοι και την άσχημη οικονομική συγκύρια που βιώνει η χώρα μας. Εντούτοις, αναφέρουν ότι η κατάσταση είναι δυσχερής αλλά οι περισσότεροι κατατάσσουν την Κρήτη ως μια από τις πιο ανταγωνιστικές περιφερειακές οικονομίες στην Ελλάδα, κυρίως λόγω του τουρισμού. Τα προβλήματα όμως, ειδικότερα για τους εργαζόμενους αναδεικνύονται με επιτακτικό τρόπο. Έτσι, αξιοσημείωτη είναι η άποψη ενός εκ των συμμετεχόντων, «...ότι η ανταγωνιστικότητα στην εργασία κυμαίνεται σε μη θεμιτά πλαίσια και υπάρχει ανάγκη για την εφαρμογή ενός υγιούς ανταγωνισμού ώστε να επιτευχθούν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα προς όφελος των εργαζομένων» (Γ.7), ενώ άλλος συνεντευξιαζόμενος αναφέρει ότι το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας είναι «*πάρα πολύ χαμηλό*» (Γ.7).

Ως προς την άποψη για το επίπεδο έρευνας και καινοτομίας στην Περιφέρεια Κρήτης, κατά κοινή τους ομολογία είναι πάρα πολύ υψηλό. Αυτό όπως υποστηρίζουν οφείλεται και στη πολυδιάστατη συνεργασία των εκάστοτε θεσμών με τα πανεπιστημιακά ιδρύματα του νησιού τα οποία κατέχουν αναγνωρισιμότητα και διακρίσεις σε διεθνές επίπεδο. Κατά γενική ομολογία, θα πρέπει να επιτευχθεί μια αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ αυτοδιοικητικών θεσμών, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων υπό το πρίσμα της παραδοχής ότι όλες οι ενέργειες θα πρέπει να συγκλίνουν προς την επίτευξη του κοινού καλού. Θα πρέπει να επισημανθεί όμως ότι διακρίνεται να υπάρχει μία μικρή διάσταση απόψεων ως προς την επίτευξη αυτού του στόχου, κυρίως ως προς την χρηματοδότηση. Χαρακτηριστικά αφενός υπάρχει η άποψη ότι «...η χρηματοδότηση της έρευνας θα πρέπει να γίνεται από πλευράς επιχειρήσεων, αλλά θα πρέπει παράλληλα να υπάρχουν και τα *benefits* από πλευράς του κράτους. Εδώ συμβαίνει το ανάποδο. Ειδικά με την τελευταία κυβέρνηση ισχυροποιείται δυστυχώς ότι ο επιχειρηματίας είναι εχθρός του λαού. Άρα η ίδια η κυβέρνηση έχει κόψει αυτή την επικοινωνία» (Γ.8), αφετέρου κάποιοι εμφανίζονται πιο ικανοποιημένοι, καθώς όπως αναφέρεται, «...με την Περιφέρεια έχουμε μία πολύ καλή συνεργασία. Εξάλλου υπάρχει ολόκληρο κομμάτι του προγράμματος της έξυπνης εξειδίκευσης της Περιφέρειας, και έχουμε καταθέσει πρόταση για δημιουργία συγκεκριμένης δομής που θα σχετίζεται με τη διαχείριση οικονομικών κεφαλαίων (από οποιαδήποτε πηγή χρηματοδότησης και αν προέρχονται) ώστε να βοηθούν οικονομικά οι φοιτητές για να συμμετέχουν σε ερευνητικά προγράμματα» (Γ.8). Η συνεργασία μεταξύ των φορέων ώστε να θέσουν και να

πετύχουν κοινούς στόχους τίθεται ως ένας πολύ βασικός παράγοντας που θα μπορέσει να συνδέσει την έρευνα και την καινοτομία με την επιχειρηματικότητα και τον ιδιωτικό τομέα. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ένας συνεντευξιαζόμενος «Έχουμε να κάνουμε με τρεις τομείς που ακολουθούν διαφορετικές φιλοσοφίες και πολλές φορές διαφορετικές πρακτικές. Απλώς πρέπει να βρούμε τον τρόπο για την κοινή γραμμή, τον κοινό τόπο, πάνω στην βάση στην οποία μπορούμε να συνεργαστούμε, αν έχουμε το κοινό όραμα. Αν έχουμε τους κοινούς κώδικες επικοινωνίας αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί. Θεωρώ ότι αυτό δεν είναι αδύνατο...» (Γ.9).

Ως προς το ποια είναι ή θα μπορούσαν να είναι τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην Περιφέρεια Κρήτης οι ερωτώμενοι εστιάζουν στην γεωγραφική θέση του νησιού, την παράδοση, την κρητική κουζίνα, τον τουρισμό που αποτελεί την βαριά βιομηχανία του νησιού, την εξαγωγή προϊόντων του πρωτογενούς τομέα ή την βέλτιστη αξιοποίησή τους από την περιφερειακή ή εθνική αγορά. Όπως όμως όλοι υποστηρίζουν το συγκριτικό πλεονέκτημά της είναι το brand name, που την καθιστά γνωστή σε όλο τον κόσμο. Πιο συγκεκριμένα για τη γεωγραφική θέση τονίζουν ότι προσδίδει πλεονεκτήματα και έναντι άλλων νησιωτικών περιφερειών, οι οποίες λόγω κατακερματισμού της περιφέρειάς τους αντιμετωπίζουν και προβλήματα ακόμα σε λειτουργικά θέματα, όπως παραδείγματος χάριν ως προς τη διασύνδεση και μεταφορά των περιφερειακών συμβούλων. Επίσης, εκφράζεται η άποψη, αν και δεν είναι κραταιά μεταξύ των ερωτηθέντων, ότι τα πλεονεκτήματα του νησιού κυρίως στο κομμάτι των υποδομών έναντι ανταγωνιστικών περιοχών είναι σε καλό επίπεδο κυρίως λόγω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και των ιδιωτικών επενδύσεων. Αναφορικά με τις δράσεις προώθησής τους μέχρι σήμερα υποστηρίζουν ότι οι ενέργειες που θα πρέπει να γίνουν είναι προς την κατεύθυνση της διαφήμισης στον τομέα του τουρισμού καθώς και των προϊόντων που παράγονται στην Κρήτη. Θεωρούν όμως ότι θα πρέπει να υπάρξει ακόμα καλύτερος συντονισμός και συνεργασία μεταξύ των φορέων. Η σύνδεση του τουρισμού με τον πρωτογενή τομέα αποτελεί βασικό μέλημα που θα πρέπει να προωθηθεί περαιτέρω σύμφωνα με αρκετούς συνεντευξιαζόμενους ώστε από την μια να επωφεληθεί ο πρωτογενής τομέας πουλώντας τα προϊόντα του στην εσωτερική αγορά και από την άλλη να ενισχυθεί ο τουριστικός τομέας μέσω της προώθησης τοπικών, ποιοτικών προϊόντων που προβάλλουν την κρητική διατροφή και μπορούν έτσι να προσελκύσουν περισσότερους τουρίστες. Ταυτόχρονα, η επέκταση της τουριστικής σεζόν μαζί με τις δράσεις περαιτέρω σύνδεσης του

πρωτογενούς με τον τουριστικό τομέα και την περαιτέρω ενίσχυση των υποδομών και των επενδύσεων σε συγκεκριμένους τομείς, μπορούν να δώσουν τεράστια ώθηση στην οικονομία του νησιού. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένας συνεντευξιαζόμενος *«Η βαριά βιομηχανία είναι ο τουρισμός. Αν καταφέρουμε κι έχουμε δώδεκα μήνες τουρισμό, το οποίο για να γίνει, πρέπει να υπάρχουν και οι υποδομές ώστε να μπορεί να είναι τον χειμώνα εδώ, γιατί έρχονται τουρίστες μεγάλης ηλικίας και έτσι θέλουμε νοσοκομεία ώστε να νοιώθουν ασφαλής ... Επίσης εκτός από τον χειμερινό τουρισμό στόχος είναι να δημιουργήσουμε γήπεδα του γκολφ κι ακόμα και ένα καζίνο...»* (Γ.10).

Στην ερώτηση που τους ετέθη σχετικά με την κατάσταση ως προς το επενδυτικό κλίμα στην Περιφέρεια Κρήτης και με ποιους τρόπους θεωρούν ότι μπορεί να βελτιωθεί, το σύνολο των ερωτώμενων απάντησε ότι δεν είναι καλή. Κυρίως οι απαντήσεις τους εστιάζονται στις δυσκολίες που εκπορεύονται λόγω της άσχημης οικονομικής συγκυρίας, των δυσλειτουργιών που δημιουργούν συγκεκριμένες πολιτικές του κεντρικού κράτους (ασταθές και ασφυκτικό για τις επιχειρήσεις και τους εργαζόμενους φορολογικό και ασφαλιστικό σύστημα), του κρατισμού, της γραφειοκρατίας αλλά και της διαφθοράς κρατικών λειτουργών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται: *«...για να πάρεις άδεια θα πρέπει να πληρώσεις εκατό γρηγορόσημα και δεν είσαι σίγουρος. Και υπάρχουν παραδείγματα επιχειρηματιών που τους ζητήθηκαν χρήματα για να προχωρήσουν τη δουλειά τους και συνάδελφοι αυτών που πιάστηκαν καταδυναστεύουν τους επενδυτές...»* (Γ.11). Ως προς την βελτίωση αυτής της κατάστασης, αρχικά προτείνουν την αλλαγή του φορολογικού συστήματος ώστε να καταστεί η Ελλάδα ανταγωνίσιμη έναντι άλλων κρατών που έχουν χαμηλούς συντελεστές φορολόγησης (π.χ. Βουλγαρία), καθώς και την ελαστικοποίηση των μεθόδων χρηματοδότησης των επιχειρήσεων. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους θα πρέπει να βρεθεί τρόπος ώστε να μειωθεί το κόστος μεταφοράς των προϊόντων ούτως ώστε να καταστούν ανταγωνιστικά, να υπάρξει σχεδιασμός και υλοποίηση ολοκληρωμένων μελετών που θα αποσκοπούν στη δημιουργία βιοτεχνικών πάρκων καθώς και αυτών που αφορούν την ορθή χρήση γης, να υπάρξει συνεργασία μεταξύ των παραγωγών και των φορέων του τουριστικού τομέα ώστε να επωφεληθούν όλοι μέσα από συμφωνίες που θα συνάψουν και να πραγματοποιηθεί βελτίωση των υφιστάμενων υποδομών όπως είναι ο βόρειος οδικός άξονας. Εντούτοις, παρατηρούν ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις είναι ελάχιστες και

επικεντρώνονται μόνο στον τουριστικό τομέα και βασική αιτία θεωρούν ότι είναι η αβεβαιότητα της ελληνικής οικονομίας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ένας συνεντευξιαζόμενος «...Επενδύσεις ιδιωτικές αν δεν υπάρξει ισορροπία στην οικονομία δεν μπορούν να γίνουν και δεν γίνονται δυστυχώς ούτε και στην Κρήτη. Είναι μειωμένες σε πολύ μεγάλο βαθμό και δεν θα συνέλθουν, δεν επενδύει κανένας μέσα σε συνθήκες αβεβαιότητας και σε κλίμα φοροεισπρακτικής λογικής» (Γ.11). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι σε αυτή την ερώτηση οι εκπρόσωποι των φορέων του Ρεθύμνου τονίζουν την αναγκαιότητα της άμεσης δημιουργίας ακτοπολικής σύνδεσης της περιοχής τους με το λιμάνι του Πειραιά.

Κατά γενική τους ομολογία οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η Περιφέρεια Κρήτης υστερεί σε υποδομές και ευθύνη για αυτή την κατάσταση φέρει το κεντρικό κράτος. Ενδιαφέρον όμως σε αυτό το σημείο παρουσιάζει και η εκτίμηση ότι: «...Εκτός από τις κυβερνήσεις που φταίνε, φταίνε και οι αυτοδιοικητικοί φορείς. Διότι παρά τα χρήματα που διατέθηκαν από το κράτος για τις υποδομές, εντούτοις φαίνεται ότι υπήρξαν λάθη σε σχεδιασμό και προτεραιότητες με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ακόμα το βασικό που είναι ένας αξιόπιστος οδικός άξονας, ο οποίος θα ήταν τεράστιο αναπτυξιακό εργαλείο για την Κρήτη» (Γ.12). Όσο για το ποιες θα πρέπει να είναι οι ανταγωνιστικές προτεραιότητες, κατά κύριο λόγο εκφράζεται η άποψη για την κατασκευή ενός σύγχρονου και ασφαλούς οδικού δικτύου, το οποίο θα συνδέει το επαρχιακό οδικό δίκτυο και το οδικό δίκτυο που ξεκινά και καταλήγει στα αεροδρόμια και τα λιμάνια της Κρήτης, με έναν νέο και ασφαλή βόρειο οδικό άξονα. Επίσης, εκφράζεται η άποψη για την άμεση αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού των λιμανιών και των αεροδρομίων του νησιού ώστε να ανταποκρίνονται στα διεθνή επίπεδα. Ως προς τον τρόπο που αυτά τα έργα μπορούν να χρηματοδοτηθούν ώστε να υλοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί ότι η υφιστάμενη οικονομική κρίση στην Ελλάδα δυσχεραίνει την κατάσταση. Το κεντρικό κράτος δεν έχει τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους ώστε να τα υλοποιήσει. Οπότε, είναι αναγκαία η εξεύρεση άλλων τρόπων, όπως είναι οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, στη βάση όμως μιας δίκαιης προς το δημόσιο συμφέρον σύμβασης, καθώς επίσης και η απευθείας χρηματοδότηση των έργων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με ρήτρα διαθεσιμότητας (που σημαίνει ότι εγγυητής είναι το ελληνικό δημόσιο), πρόταση που με αυτή τη μορφή έχει υποβληθεί από πλευράς Περιφέρειας Κρήτης για τον βόρειο οδικό άξονα

(B.O.A.K). Ταυτόχρονα, η σύμπραξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα φαίνεται ευρέως αποδεκτή για υλοποίηση όχι μόνο από τον α' βαθμό αυτοδιοίκησης αλλά ακόμα και για τον β' βαθμό, καθώς «...Θα πρέπει και οι δήμοι που διαθέτουν ακίνητη περιουσία να κινηθούν και αυτοί με ΣΔΙΤ γιατί δεν μπορούν με χρήματα του δημοσίου να προχωρήσουν. Άρα είναι ανάγκη, ιδιαίτερα ο πρώτος βαθμός αυτοδιοίκησης να χρησιμοποιήσει τον ιδιωτικό τομέα γιατί διαφορετικά επενδύσεις από μόνες τους δεν πρόκειται ποτέ να γίνουν» (Γ.12). Είναι επίσης χαρακτηριστικό το γεγονός ότι οι εκπρόσωποι των Εργατικών Κέντρων εκφράζουν ανησυχία για την παραχώρηση υποδομών, όπως το αεροδρόμιο των Χανίων, διότι θεωρούν ότι μπορεί να μην οδηγήσει απαραίτητα στα επιθυμητά αποτελέσματα καθώς έγκειται στη διαχείριση από τον φορέα το γεγονός της συνέχισης ή προσέλκυσης εταιριών χαμηλού κόστους που αυξάνουν τις εισροές τουριστών και διευκολύνουν έτσι την τοπική οικονομία. Όπως αναφέρει συνεντευξιαζόμενος «...Το αεροδρόμιο μπορεί να φέρει κόσμο αλλά αν ανεβούν τα τέλη δεν θα έρχονται τόσοι τουρίστες και έτσι θα μειωθεί ο τουρισμός... Από εκεί και μετά η Fraport θα κάνει κουμάντο σε όλα. Και μπορεί τα εισιτήρια που είναι φθηνά λόγω του ανταγωνισμού να ακριβύνουν...» (Γ.12).

Γ.2. Διεθνής εικόνα της Κρήτης και τουρισμός

(ερωτ. 13-15)

Οι ερωτώμενοι στο σύνολό τους θεωρούν ότι η διεθνής εικόνα της Κρήτης βρίσκεται σε πολύ καλό επίπεδο και το νησί είναι αρκετά προβεβλημένο. Ένας από τους βασικούς τρόπους που αναφέρεται ότι δρα καταλυτικά στην προώθηση της εικόνας του νησιού, είναι μέσω του προγράμματος της Περιφέρειας Κρήτης που σε συνεργασία με τις ενώσεις ξενοδόχων και τους Δήμους προωθούν το brand name «Κρήτη» τόσο στον τουρισμό όσο και στο σύνολο των παραγόμενων προϊόντων στο νησί. Επίσης, η διεθνής εικόνα της Κρήτης βελτιώνεται καθοριστικά μέσω της συμμετοχής σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις, της προβολής ενημερωτικών-διαφημιστικών βίντεο σε ξένα κράτη και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και μέσω της φιλοξενίας διεθνών ομάδων δημοσιογράφων που ασχολούνται με θέματα διατροφής και τουρισμού. Κύριος όμως εκφραστής της διεθνούς εικόνας της Κρήτης είναι η παγκοσμίου φήμης κρητική κουζίνα καθώς και τα ποιοτικά προϊόντα που παράγονται σε αυτήν και γι' αυτόν τον λόγο πρέπει να προωθηθεί περαιτέρω. Ταυτόχρονα όμως, οι συνεντευξιαζόμενοι δεν παραβλέπουν και τις ελλείψεις που

υπάρχουν σε επίπεδο υποδομών αλλά και την αναγκαιότητα περαιτέρω προβολής της κρητικής παράδοσης και της γαστρονομίας. Θεωρούν όμως ότι αν βελτιωθούν αυτοί οι παράγοντες τότε θα είναι ολοκληρωμένη η διεθνής εικόνα της Κρήτης και ακόμα περισσότεροι τουρίστες θα επισκέπτονται το νησί και θα μένουν ευχαριστημένοι από την διαμονή τους.

Ως προς τον τομέα της τουριστικής ανάπτυξης της Κρήτης οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι σε γενικές γραμμές βρίσκεται σε καλό επίπεδο παρά τις οικονομικές δυσκολίες που υφίστανται, όμως θα πρέπει να γίνουν ενέργειες για την ενδυνάμωση και βελτίωσή της. Υποστηρίζουν ότι αποτελεί επιβεβλημένη ανάγκη να μην υπάρξει μονοσήμαντη τουριστική ανάπτυξη προς την κατεύθυνση του all inclusive τουριστικού μοντέλου, αλλά είναι επιβεβλημένο να τονιστούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Σε αυτά συγκαταλέγονται τα άριστης ποιότητας κηπευτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, ο πολιτισμός και η ανάδειξη της σπουδαίας ιστορίας του τόπου μέσω της προβολής των εξαιρετικής σημαντικότητας αρχαιολογικών χώρων και μουσείων. Συγχρόνως υποστηρίζουν την ανάγκη για την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας και επικεντρώνονται για παράδειγμα στις γραφειοκρατικές αγκυλώσεις ως προς την έκδοση τουριστικής βίζας των Ρώσων πολιτών που θέλουν να επισκεφτούν τη χώρα μας και την ολοκλήρωση του χωροταξικού ώστε να μην υπάρχει άναρχη δόμηση και να υλοποιηθούν με συντεταγμένο και βιώσιμο τρόπο οι μελλοντικές τουριστικές επενδύσεις. Θα πρέπει να τονιστεί ότι και σε αυτό το σημείο, οι συνεντευξιαζόμενοι κάνουν ιδιαίτερη αναφορά στην ανάγκη εκσυγχρονισμού των υφιστάμενων υποδομών στους τομείς των αεροδρομίων, των λιμανιών και του οδικού δικτύου. Επίσης, γίνεται εστιάζονται στην ανάγκη έλευσης νέων αεροπορικών εταιριών που θα συμβάλλουν στην αεροπορική σύνδεση του νησιού με νέες τουριστικές αγορές όπως αυτές των ΗΠΑ, της Κίνας και της Τουρκίας, έχοντας ως αποτέλεσμα την αύξηση της έλευσης τουριστών. Τέλος, αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι – κυρίως οι εκπρόσωποι των κοινωνικών εταίρων - τονίζουν την αναγκαιότητα για κατασκευή μαρίνων στο πλαίσιο του μοντέλου της Κύπρου, στοχεύοντας στην προσέλκυση τουριστών που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία που κατέχουν ιδιωτικά σκάφη και θέλουν να επισκεφτούν το νησί. Επιπροσθέτως, σχεδόν όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι κάνουν ιδιαίτερη μνεία στην περαιτέρω εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών του τουρισμού ώστε να βελτιωθούν οι επικοινωνιακές ικανότητες, δεξιότητες και συμπεριφορές αλλά και να μπορέσουν να ενημερωθούν

κατάλληλα για τις ευκαιρίες βιώσιμης επένδυσης σε συγκεκριμένους τομείς του τουριστικού τομέα και να μειωθούν οι άναρχες και ανοργάνωτες προσπάθειες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «...Θα πρέπει να βελτιωθεί η φιλοσοφία, οι επαγγελματίες του τουρισμού να εκπαιδευτούν. Τόσα χρόνια ο καθένας άνοιγε ένα κατάστημα τουριστικού ενδιαφέροντος όμως όλα ήταν ανοργάνωτα και χωρίς την απαραίτητη παιδεία. Θεωρώ πολύ σημαντική την εκπαίδευση των επαγγελματιών του τουρισμού ... για να βελτιώσει πάρα πολύ τις παρεχόμενες υπηρεσίες γιατί κακά τα ψέματα, ο ξενοδόχος και ο ιδιοκτήτης τουριστικού καταστήματος θα πουλήσει ουσιαστικά το τουριστικό προϊόν γιατί εκπροσωπεί την χώρα, τον τόπο του» (Γ.15).

Όπως κάθε τομέας της οικονομίας για να μπορέσει επιβιώσει χρειάζεται ένα μοντέλο βιωσιμότητας, έτσι και η τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι βιώσιμη. Ως εκ τούτου, οι συμμετέχοντες προτείνουν την ενίσχυση των τουριστικών επενδύσεων στον τομέα των υποδομών με την κατασκευή γηπέδων γκολφ αλλά και με μία ίσως πιο ριζοσπαστική πρόταση, για την κατασκευή καζίνο στην Κρήτη. Ζητούν επίσης την υλοποίηση των αποτελεσμάτων προηγούμενων μελετών που έχουν εκπονηθεί για τον τουρισμό. Απώτερος στόχος της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να είναι, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, η επέκταση της τουριστικής περιόδου και η προσέλκυση ξένων επενδύσεων με επιστέγασμα την ενίσχυση και ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας. Έτσι, δεν θα είναι πλέον αναγκαίες οι all inclusive υπηρεσίες διότι οι επισκέπτες θα έρχονται για να δοκιμάσουν την κρητική γαστρονομία και να επισκεφθούν αρχαιολογικούς χώρους, πολιτιστικές εκδηλώσεις, φυσικού κάλλους περιοχές και βεβαίως, τον ήλιο και την θάλασσα. Το μείγμα όλων αυτών των παραγόντων και η περαιτέρω προώθησή τους ως σύνολο θα περιλαμβάνει, σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους, παρεπόμενα οφέλη τόσο για τον τουριστικό όσο και για άλλους τομείς, όπως ο πρωτογενής και ως εκ τούτου, για το σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας της Κρήτης.

Γ.3. Πρωτογενής τομέας

(ερωτ. 16-18)

Ο πρωτογενής τομέας αποτελούσε παλαιότερα τον βασικό τομέα ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. Δυστυχώς, όπως όλοι οι παραγωγικοί τομείς, έτσι και αυτός υπέστησαν σοβαρές ζημίες λόγω της οικονομικής κρίσης. Το σύνολο των

ερωτώμενων συμφωνεί ότι η οικονομική κρίση επηρέασε τον αγροτικό τομέα και η κατάρρευσή του επέτεινε την οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα: «...Στην Κρήτη γινόντουσαν εισαγωγές προϊόντων. Υπήρχε απουσία βούλησης για αυτοκαλλιέργεια, δηλαδή να έχουν στους κήπους τους και να καλλιεργούν τα δικά τους κηπευτικά προϊόντα...» (Γ.16). Επιπροσθέτως, η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί ότι η ασύδοτη πολιτική για την παροχή οικονομικών ενισχύσεων (με τη μορφή των επιδοτήσεων), καθώς και η απουσία ενός ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδίου για την εγκατάσταση κτηνοτροφικών μονάδων, συνέβαλαν στην κατάρρευση αυτού του τομέα της Ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον, τονίζεται ότι αν οι συνεταιρισμοί δούλευαν όπως έπρεπε - με σκοπό την υποστήριξη των παραγωγών και την προώθηση των προϊόντων τους μέσω της τυποποίησης και της προώθησης των τοπικών προϊόντων - και δεν χάνονταν οι οικονομικοί πόροι από την κακοδιαχείριση, τότε θα μπορούσαν να ενισχυθούν οι αγρότες και να υποβοηθηθεί, ώστε να βελτιωθεί, η παραγωγική τους ικανότητα. Επομένως, οι συνεταιρισμοί, για τους συνεντευξιαζόμενους, φαίνεται ότι ήταν σημαντικοί αλλά δεν υπόκειντο σε έλεγχο ώστε να μην σπαταλούν χρήματα αλόγιστα κι έτσι οδηγήθηκαν στην κατάρρευση, με σαφείς επιπτώσεις στους ίδιους τους αγρότες και τους κτηνοτρόφους. Σε αντιδιαστολή με τις απόψεις περί σημαντικών αρνητικών επιπτώσεων της κρίσης στον πρωτογενή τομέα, εκφράζεται και η άποψη ότι η οικονομική κρίση συνέβαλε θετικά στην ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα διότι επανάφερε την νεολαία στην καλλιέργεια της γης και αυτή συνέβαλλε στην ανάπτυξη νέων μορφών καλλιέργειας. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα: «...Θεωρώ ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει θετικά τον αγροτικό τομέα. Η επιστροφή της νέας γενιάς βοηθά και φέρει πολύ καλά αποτελέσματα γιατί έχουν αναπτυχθεί νέες καλλιέργειες ή εφαρμόζονται και άλλες παλιότερες που είχαν ξεχαστεί. Ακόμα και το λάδι που είναι το μεγαλύτερο προϊόν στην Κρήτη και το πιο ισχυρό σε επίπεδο εξαγωγών πλέον τυποποιείται, πιστοποιείται με διάφορους τρόπους και έχει αποκτήσει αξία» (Γ.16).

Όμως για να μπορέσει ο πρωτογενής τομέας να ανασυγκροτηθεί θα πρέπει να υπάρξει ένα σύνολο ενεργειών που θα συμβάλλουν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητάς του. Οι ερωτώμενοι προτείνουν την ενθάρρυνση για την δόμηση συνεργασιών μεταξύ των παραγωγών αυτών καθ' εαυτών και μεταξύ των παραγωγών και των ιδιοκτητών ξενοδοχειακών μονάδων καθώς και τη δημιουργία ομάδων παραγωγών οι οποίες δεν θα είναι όμως στα πρότυπα των παλαιών αγροτοκτηνοτροφικών συνεταιρισμών, διότι

όπως υποστηρίζουν: «...Οι συνεταιρισμοί έχουν κακό προηγούμενο και απέτυχαν στη διαχείριση κυρίως γιατί κάποιοι τους καπηλεύονταν και τους χρησιμοποιούσαν για πολιτικά οφέλη...» (Γ17). Στην ανάδειξη αυτού του πλαισίου συνεργασίας επίσης αναφέρουν και την ύπαρξη της αγροτοδιατροφικής σύμπραξης, η οποία αποτελεί μία πρότυπη εταιρία που συστήθηκε από την Περιφέρεια Κρήτης μαζί με ιδιώτες. Σκοπός αυτής, είναι να συζητά και να ενθαρρύνει τις εταιρίες να πιστοποιούν και να τυποποιούν τα αγροτοκτηνοτροφικά προϊόντα σύμφωνα με τις προδιαγραφές του I.S.O ούτως ώστε να αναβαθμίζουν την ποιότητα αυτών και να μπαίνουν υπό την σκέπη του brand name «Κρήτη». Αυτή η κίνηση εξασφαλίζει πολλαπλά οφέλη για τους παραγωγούς, διότι τα προϊόντα τους διαφημίζονται σε όλες τις εκθέσεις που συμμετέχει η Περιφέρεια ενώ ταυτόχρονα τονώνουν και το κομμάτι των εξαγωγών. Συνεπώς, στόχος αυτών των δράσεων αλλά και των μελλοντικών που πρέπει να πραγματοποιηθούν, σύμφωνα με αρκετούς συνεντευξιαζόμενους, πρέπει να είναι η ανάδειξη της ποιότητας των προϊόντων γιατί είναι δύσκολο η Κρητική παραγωγή να ανταγωνιστεί ποσοτικά άλλες περιοχές. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Αναδεικνύοντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και όχι τα ποσοτικά γιατί με τα ποσοτικά δεν μπορούμε να ανταγωνιστούμε γιατί η παραγωγή μας βρίσκεται σε χαμηλό ποσοτικό επίπεδο ... Άρα την ποιότητα θα πρέπει να αναδείξουμε ώστε η τιμή να είναι υψηλή και από εκεί να είναι το κέρδος» (Γ.18). Συνεπώς, προκύπτει ότι μέσα από τις παραπάνω δράσεις μπορεί να καταστεί βιώσιμη η αγροτική ανάπτυξη στην Κρήτη. Βασικός παράγοντας αναδεικνύεται η σύμπραξη, η συνεργασία και οι συνέργειες μεταξύ των παραγωγών και των τοπικών φορέων ώστε συντεταγμένα και με στρατηγικό σχεδιασμό να μπορέσουν να αναδείξουν τα τοπικά προϊόντα και να βελτιώσουν την ποιότητα και τους τρόπους παραγωγής και διάθεσης.

Γ.4. Οικονομική κρίση, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Κρήτη (ερωτ. 19-22)

Κατά γενική ομολογία, οι ερωτώμενοι απαντούν ότι η ποιότητα ζωής στην Κρήτη, έναντι της υπόλοιπης Ελλάδας, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης παραμένει καλή. Παρά ταύτα, την περίοδο της κρίσης το βιοτικό επίπεδο έχει υποστεί καθίζηση. Ένας δείκτης που αποτυπώνει αυτή την κατάσταση είναι η εμφανής

συρρίκνωση των εισοδημάτων, με αποτέλεσμα η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών να έχει μειωθεί και ο αντίκτυπος αυτής της κατάστασης στην πραγματική οικονομία να είναι η απώλεια θέσεων εργασίας, μέσω των απολύσεων αλλά και μέσω του οριστικού κλεισίματος επιχειρήσεων. Ένας άλλος δείκτης που, κατά τους ερωτώμενους, αντικατοπτρίζει αυτή την δυσχερή κοινωνικο-οικονομική κατάσταση είναι η δημιουργία κοινωνικών δομών που σε μεγάλο βαθμό βασίζονται στην εθελοντική συμμετοχή (κοινωνικό παντοπωλείο, κοινωνικό φαρμακείο, συσσίτιο κ.τ.λ.), για την ενίσχυση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και των πολιτών που επλήγησαν από αυτή την δυσμενή οικονομική συγκυρία. Για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί η κρίση, να εξομαλυνθεί η οικονομική κατάσταση και να αντιμετωπιστούν τα κοινωνικά προβλήματα που έχουν αυξηθεί, οι εκπρόσωποι των φορέων προτείνουν για όσο χρονικό διάστημα διαρκέσει να δομηθεί ένα κοινωνικό δίκτυο μεταξύ πολιτείας, αυτοδιοικητικών φορέων, άλλων φορέων (π.χ. εργατικό κέντρο) και της εκκλησίας. Οι ερωτώμενοι τονίζουν ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την ορθή λειτουργία αυτού του δικτύου είναι να υπάρξουν και να διατεθούν οικονομικοί πόροι από πλευράς του κράτους, να υπάρξει το κατάλληλο νομικό πλαίσιο για την διαχείριση αυτών από της κοινωνικές υπηρεσίες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), διότι αυτοί γνωρίζουν πού θα πρέπει να τους διαθέσουν. Επίσης, υπερτονίζουν ότι λόγω της απουσίας του κεντρικού κράτους, ο απλός πολίτης μέσω της αλληλεγγύης και της ανθρωπιάς που επιδεικνύει προσπαθεί με τους δικούς του τρόπους και τα δικά του μέσα να βοηθήσει τους συμπολίτες του που έχουν πληγεί από την οικονομική κρίση ώστε να μπορέσουν να ανακουφιστούν αλλά και να αποφευχθούν τυχόν κρούσματα παραβατικής συμπεριφοράς. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «...Ευτυχώς που η ανθρωπιά υπάρχει ακόμα στο νησί και ο ένας βοηθά τον άλλο στις δύσκολες μέρες που ζούμε. Εμείς ότι μπορούμε κάνουμε απασχολώντας και πληρώνοντας όσο γίνεται περισσότερους ώστε να έχουν όλοι μία δουλειά. Διότι χωρίς δουλειά και χρήμα είσαι αναγκασμένος ή να επαιτείς ή να παρανομείς...» (Γ.20). Επιπροσθέτως, αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν ότι η Περιφέρεια Κρήτης έχει προσπαθήσει μέσω δράσεων που έχει οργανώσει να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο κοινωνικό επίπεδο, όμως δεν αρκούν αυτές οι παρεμβάσεις τόσο διότι οι πόροι της Περιφέρειας δεν επαρκούν, καθώς δεν λαμβάνει από το κεντρικό κράτος τα προβλεπόμενα κονδύλια από τον Καλλικράτη, όσο και διότι οι δράσεις από το κεντρικό κράτος προς την κατεύθυνση

της αντιμετώπισης των κοινωνικών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης είναι ελάχιστες, αποσπασματικές και ανεπαρκείς.

Εκτός όμως από την καθημερινότητα των πολιτών, η οικονομική κρίση, όπως υποστηρίζουν οι ερωτώμενοι, έχει επηρεάσει και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες της Περιφέρειας. Αυτό άρχισε να γίνεται περισσότερο εμφανές κυρίως από την μέρα που εφαρμόστηκαν τα capital controls και αφορούσε κυρίως τα έργα υποδομών που ήταν εν εξελίξει και δεν μπορούσαν να πραγματοποιηθούν πληρωμές προς τους εργολάβους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι: «...*Τα capital controls έφεραν την Ελλάδα σε συνθήκες πολέμου, παρά το ότι δεν υπήρχε πόλεμος. Δεν μπορούσαν να γίνουν πληρωμές σε εργολάβους δημοσίων έργων, τα οποία ήταν ενταγμένα στο Ε.Σ.Π.Α. Για να υπάρξει κανονικότητα θα πρέπει να υπάρξει κανονικότητα στην οικονομία πρώτα...*» (Γ.21).

Ευλόγως τίθεται το ερώτημα προς τους συμμετέχοντες για το ποιες πολιτικές εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και πόσο αποτελεσματικές ήταν κατά την άποψή τους. Η απάντηση που δίδει το σύνολο των ερωτώμενων είναι ότι δεν υπήρξε από πλευράς του κεντρικού κράτους σχεδιασμός μίας τεκμηριωμένης και ολοκληρωμένης πολιτικής. Αντιθέτως, χαρακτηρίζουν πρόχειρο, λανθασμένο και αποσπασματικό τον τρόπο με τον οποίο η κεντρική διοίκηση επιχείρησε να χαράξει πολιτικές αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης. Τονίζουν ότι η επιβολή επιπρόσθετων φόρων δεν διευκολύνει τον ιδιωτικό τομέα ώστε, σε συνδυασμό με κρατικούς πόρους, να μπορέσει να επενδύσει σε τομείς που θα μπορέσουν να δημιουργήσουν επιπρόσθετες θέσεις εργασίας και συνεχίζουν υποστηρίζοντας ότι την απουσία του κράτους προσπαθούν να την αντισταθμίσουν οι τοπικές κοινωνίες μέσω της κοινωφελούς δράσης πολιτών και επιχειρήσεων, καθώς επίσης και οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσω των δομών στήριξης που έχουν δημιουργήσει οι δήμοι και η Περιφέρεια.

Γ.5. Βιωσιμότητα, περιβάλλον, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και έξυπνη εξειδίκευση
(ερωτ. 23-26)

Είναι ευτυχές ότι στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι από όποιο κλάδο και αν προέρχονται και όποιο θεσμό και αν εκπροσωπούν, δίνουν μεγάλη βαρύτητα στη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος θέτοντας ως πρωταρχικό μέλημα για την επίτευξη ανάπτυξης, την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς υπερθεματίζουν την υποχρεωτική δημιουργία και εκσυγχρονισμό των υποδομών ώστε να μην υπάρχει επιβάρυνση και μόλυνση του περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «...Υπήρξε δημόσια διαβούλευση με τους φορείς για τον ενεργειακό σχεδιασμό. Η Περιφέρεια έχει ειδική μελέτη για σχεδιασμό, τοποθέτηση και αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας...» (Γ.23), «...Η ανάπτυξη δεν πρέπει να συνθλίψει το περιβάλλον, όλα θα πρέπει να γίνονται με μέτρο. Δηλαδή όταν μιλάμε για βιοτεχνική ανάπτυξη θα πρέπει να υπάρχουν συγκεκριμένοι χώροι που θα καταλήγουν και θα επεξεργάζονται τα λύματα...» (Γ.23), «...Θα πρέπει να συνεχίσουν να προφυλάσσονται και να προστατεύονται οι χαρακτηρισμένες περιοχές natura, οι ορεινοί όγκοι, γιατί αν καταστρέψουμε το περιβάλλον ενδεχομένως να έχουμε ευκαιριακά οφέλη, μακροπρόθεσμα όμως θα υπάρξει τεράστιο πρόβλημα...» (Γ.23). Συνεπώς, άπαντες οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν ότι η βιωσιμότητα στο περιβάλλον πρέπει να περιλαμβάνεται ως στρατηγικός στόχος στην χάραξη της περιφερειακής πολιτικής, διότι όπως επισημαίνουν αυτό αποτελεί πρωταρχικό κριτήριο.

Ως τρόπο εφαρμογής της βιωσιμότητας στο περιβάλλον αναφέρουν τη στροφή προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Υπάρχουν όμως κάποιες βασικές παράμετροι που τους προβληματίζουν. Από την μια πλευρά, είναι η έλλειψη ενημέρωσης και εκπαίδευσης των πολιτών ως προς τα θέματα του περιβάλλοντος και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, που οδηγεί πολλές φορές στην παρεμπόδιση επενδύσεων και δράσεων διότι δεν γνωρίζουν τα πραγματικά οφέλη τέτοιων επενδύσεων. Όπως αναφέρουν «Πρέπει να αλλάξει η λογική του κόσμου. Δηλαδή δεν μπορούμε να λέμε ότι πρέπει να σώσουμε το περιβάλλον και να ακούει ο κόσμος για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στη λέξη αυτή να είναι αντίθετος. Άρα λοιπόν θέλει πετρέλαιο; Τι θέλει; Θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε την ηλιακή ενέργεια, την αιολική ενέργεια ούτως ώστε να φτάσουμε στο σημείο να είμαστε αυτάρκεις με τις φυσικές πηγές ενέργειας...» (Γ.24), «Πιθανά εμπόδια είμαστε εμείς οι ίδιοι, αν έχουμε παιδεία και μας δώσει κάποιος να καταλάβουμε τότε θα γίνει, πρέπει να καταλάβει ο κόσμος με διαφημίσεις...» (Γ.25), «Για να έχεις ένα βιώσιμο περιβάλλον πρέπει να το προστατεύεις, να το αναδεικνύεις, να εκπαιδεύεις στις νέες νοοτροπίες όλους τους

πολίτες για να το προστατεύουν. Για να είναι βιώσιμο πρέπει να γίνουν όλα αυτά και κάτω από την λέξη προστασία είναι και έργα και εκπαίδευση και προβολή. Του δίνω στίγμα για να προσελκύσει κόσμο. Το βασικότερο είναι η προστασία και η διαρκής ενημέρωση των πολιτών για να αποκτήσουμε περιβαλλοντική συνείδηση. Αυτό θα πρέπει να είναι πρώτος στόχος...» (Γ.25). Από την άλλη πλευρά, δεν κρύβουν την δυσαρέσκειά τους για εφαρμοζόμενες από το κράτος πολιτικές στους τομείς της διαχείρισης, στο τομέα των επενδύσεων και στην γραφειοκρατία. Ως προς το σημείο της διαχείρισης εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους προς την κεντρική διοίκηση του κράτους, διότι μέσω της ρυθμιστικής αρχής ενέργειας έχει διατηρήσει την λήψη αποφάσεων χωρίς να λαμβάνει υπόψη της την άποψη και γνώμη των τοπικών κοινωνιών και χωρίς να δίδει ανταποδοτικά οφέλη σε αυτές, ενώ την ίδια στιγμή δεν έχει ολοκληρωθεί το χωροταξικό με αποτέλεσμα πολλές φορές να δημιουργούνται εντάσεις ή παρεμβάσεις με άναρχο τρόπο και με πιθανές αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Επιπλέον, αναφέρονται στο «τέρας» (Γ.25) της γραφειοκρατίας ως ένα αποτρεπτικό μέσο για όσους επιθυμούν να επενδύσουν και σε αυτόν τον τομέα. Επιπροσθέτως, αναφερόμενοι στις επενδύσεις που ήδη έχουν πραγματοποιήσει οι ιδιώτες σε αυτό τον τομέα, μιλούν με αλγεινούς χαρακτηρισμούς για το πόσο τους εξαπάτησε το κράτος δίδοντάς τους αρχικά κίνητρα για να επενδύσουν και εν συνεχεία αντέστρεψε τις υποσχέσεις του. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «...Από τότε που ήμουν παιδί θυμάμαι ότι δίνονταν κίνητρα για να επενδύσεις στην Κρήτη, σε φωτοβολταϊκά πάρκα και αιολικά πάρκα με τη μορφή φορολογικών ελαφρύνσεων και με την ένταξη σε ευρωπαϊκά προγράμματα. Και το αποτέλεσμα είναι ότι ενώ είχαν υποσχεθεί σταθερό ποσό για την εξαγορά της κιλοβατώρας, μόλις υλοποιήθηκαν οι επενδύσεις, τα άλλαξαν όλα. Αυτές είναι οι ελληνικές προβληματικές που απαξιώνουν τις προσπάθειες» (Γ.25). Σε ερώτηση που τους ετέθη για το πόσο ενημερωμένοι είναι για την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης, η πλειοψηφία απάντησε θετικά και ανέφερε ότι υπήρξε διαβούλευση, συζήτηση και ενημέρωση και κατατέθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις από κάποιους φορείς, όμως, σύμφωνα με τους περισσότερους, ακόμα δεν υπάρχει κάτι από ως προς την συγκεκριμένη στρατηγική και θα πρέπει οι προσπάθειες να εντατικοποιηθούν.

Δ. Ζητήματα Περιφερειακής Διακυβέρνησης

Ανάλυση (ερωτ. 27-39)

Οι ερωτώμενοι αξιολογούν εν γένει θετικά το σχέδιο «Καλλικράτης», αν και κρίνουν ότι επιδέχεται αλλαγές, εξαιτίας των προβλημάτων που προέρχονται κυρίως από την υποχρηματοδότηση των δομών της τοπικής αυτοδιοίκησης και έχουν αντίκτυπο στον τομέα της στελέχωσης των υπηρεσιών και σε αυτών των δράσεων και των επενδύσεων. Χαρακτηρίστηκα αναφέρον: «...Το σχέδιο «Καλλικράτης» αδικήθηκε, διότι δυστυχώς ξεκίνησε συγχρόνως με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Αποτέλεσμα αυτού είναι να υπάρχουν προβλήματα και να χρειάζονται αλλαγές, οι οποίες έχουν υποβληθεί από την Ένωση Περιφερειών στο αρμόδιο Υπουργείο...» (Δ.27). Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζουν παρά τα προβλήματά του, κρίνουν θετικά την «αποκέντρωση» της διοίκησης του κεντρικού κράτους και τη μετακύλιση τόσο εξουσιών, όσο και διοικητικών αρμοδιοτήτων στις Περιφέρειες. Ένα από τα πλεονεκτήματα του Καλλικράτη που αναφέρεται, είναι ότι πλέον δημιουργήθηκε μια περιφερειακή αυτοδιοίκηση που αρμοδιότητά της δεν είναι απλώς να καταπιάνεται με την καθημερινότητα αλλά στοχεύει και προωθεί την ανάπτυξη όλης της περιοχής, λειτουργώντας ευέλικτα και πολύ πιο αποτελεσματικά σε σύγκριση με το παρελθόν. Επιπροσθέτως, τονίζεται ότι με τον Καλλικράτη έχουν εξαλειφθεί οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες και οι διχογνωμίες που είχαν παλαιότερα οι νομοί μεταξύ τους. Ταυτόχρονα, είναι πλέον πιο εύκολο να πετύχει τις διεκδικήσεις της μια Περιφέρεια τόσο από το κεντρικό κράτος όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ως μειονεκτήματα αναφέρονται τόσο η έλλειψη χρηματοδότησης που οφείλει να παρέχει το κράτος στην τοπική αυτοδιοίκηση και προβλέπεται μέσα από το πρόγραμμα όσο και η ύπαρξη μια παράλληλης διοικητικής αρχής, της αποκεντρωμένης διοίκησης, που έχει μόνο εισηγητικό χαρακτήρα και δεν διευκολύνει στην πράξη την λειτουργία των αυτοδιοικητικών θεσμών. Επιπροσθέτως, τονίζεται ότι κάποιες αρμοδιότητες (πχ δακοκτονία) παραμένουν στην δικαιοδοσία του κεντρικού κράτους, γεγονός που δεν διευκολύνει την προώθηση των τοπικών αναπτυξιακών δραστηριοτήτων, καθώς όπως αναφέρεται «...για αναπτυξιακά τοπικά θέματα που τα γνωρίζει ο κάθε τοπικός παράγοντας, αυτός πρέπει και να αποφασίζει. Δεν χρειάζεται ο υπουργός να παίρνει απόφαση...» (Δ.27).

Ως προς τη διοικητική δυνατότητα και ικανότητα σχετικά με την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, η πλειοψηφία των ερωτώμενων υποστηρίζει ότι η Περιφέρεια

διαθέτει τα μέσα και το εξειδικευμένο προσωπικό προκειμένου να την υλοποιήσει. Εκεί όπου θεωρούν ότι υπάρχει δυσκολία είναι στην προώθησή της από τους δήμους. Αυτό κατά την άποψή τους, οφείλεται στην έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού, καθώς επίσης και στην έλλειψη των απαραίτητων οικονομικών πόρων για την πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού. Συνεπώς, όλο το βάρος ως προς τον σχεδιασμό και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και στην υλοποίηση, θα πρέπει να το επωμιστεί η Περιφέρεια και εν συνεχεία αυτή να παρέχει τις κατευθύνσεις στους Δήμους. Την ίδια στιγμή τονίζεται ότι η πρόσληψη εξειδικευμένων υπαλλήλων, τόσο στον Α' όσο και στον Β' βαθμό αυτοδιοίκησης, για περιορισμένο χρονικό διάστημα, στερεί την δυνατότητα για απόκτηση της απαιτούμενης εμπειρίας, καθώς μόλις αποκτούν ένα σχετικό βαθμό εμπειρίας αναγκάζονται να αποχωρήσουν καθώς ολοκληρώνεται η σύμβασή τους. Παράλληλα, τονίζεται και επαναλαμβάνεται από τους συνεντευξιαζόμενους, η αναγκαιότητα το κεντρικό κράτος να παρέχει περισσότερες αρμοδιότητες και οικονομικούς πόρους στην τοπική αυτοδιοίκηση προκειμένου να επιτευχθεί η προώθηση και υλοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «...Εάν το κεντρικό κράτος δώσει αρμοδιότητες και πόρους στην τοπική αυτοδιοίκηση θα υπάρξουν οφέλη, διότι τα στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης γνωρίζουν τις ανάγκες των πολιτών. Το κεντρικό κράτος ας κρατήσει τον κεντρικό σχεδιασμό» (Δ.28).

Ως προς την οργάνωση και διοίκηση της Περιφέρειας Κρήτης θεωρούν ότι είναι ικανοποιητική αλλά θα μπορούσε να ήταν πολύ καλύτερη. Όπως επισημαίνουν, οι αδυναμίες εστιάζονται κυρίως στο επίπεδο της οργάνωσης και αυτό οφείλεται κατά την άποψή τους, στο γεγονός ότι κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης υπήρξε μεγάλη απώλεια στο προσωπικό (εθελούσια έξοδος, συνταξιοδότηση) χωρίς να υπάρξουν προσλήψεις. Επίσης, οφείλεται και στην αναληψία του κράτους που κρατά δέσμιους του τους διοικητικούς θεσμούς. Από την άλλη πλευρά, διατυπώνεται και η άποψη ότι η Περιφέρεια διαθέτει τον απαιτούμενο αριθμό διοικητικού προσωπικού, καθώς δεν είναι μόνο ο αριθμός που έχει μεγάλη σημασία αλλά και η ποιότητα του προσωπικού ως προς την κατάρτιση και τις γνώσεις. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «...Η Περιφέρεια Κρήτης έχει 900 υπαλλήλους όταν ένας μικρός δήμος έχει 500 και ένας μεγάλος 3000. Καταλαβαίνετε λοιπόν ότι η Περιφέρεια είναι διαρθρωμένη σαν μια Ανώνυμη Εταιρία, άρα μπορεί ο επικεφαλής κάθε περιοχής να αποδίδει τα μέγιστα γιατί μπορεί να γνωρίζει την κάθε λεπτομέρεια και την κάθε δυνατότητα που έχει κάθε

υπάλληλός του. Άρα, του αναθέτει ένα έργο συγκεκριμένο και μπορεί να το παρακολουθεί κάθε μέρα αν το προχωράει» (Δ.29). Η αναγκαιότητα βέβαια νέου και εξειδικευμένου προσωπικού που θα διαθέτει γνώσεις ως προς την διαχείριση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, ως προς τις νέες τεχνολογίες και συστήματα ή ακόμα και ως προς τους τεχνικούς τομείς (πχ αρχιτέκτονες), προτείνεται από αρκετούς καθώς πιστεύεται ότι θα συνεισφέρει στην βέλτιστη προώθηση των δράσεων της Περιφέρειας. Επιπλέον, οι συνεχείς αλλαγές της νομοθεσίας και η εισαγωγή νέων ηλεκτρονικών συστημάτων σε κάποιες περιπτώσεις δυσχεραίνουν την εργασία των στελεχών ενώ παρουσιάζεται και το φαινόμενο της έλλειψης κινήτρων κατάρτισης στα παλαιότερα στελέχη-υπαλλήλους. Τέλος, εμφανίζεται και η αντίθετη άποψη ως προς τον αριθμό των υπαλλήλων στην Περιφέρεια, η οποία αναφέρει ότι η συνένωση υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων και η μείωση του προσωπικού μειώνει την λειτουργικότητα των υπηρεσιών και αυξάνει τα προβλήματα διαχείρισης των προβλημάτων που ανακύπτουν.

Ως προς τον Α' βαθμό αυτοδιοίκησης, καθίστανται εμφανή από τους συνεντευξιζόμενους τα τεράστια προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δήμοι λόγω της έλλειψης πόρων και ο σημαντικός ρόλος της Περιφέρειας που κάποιες φορές, πέρα από τις αρμοδιότητές της, συνάπτει προγραμματικές συμβάσεις για την ολοκλήρωση έργων που αποτελούν αποκλειστική αρμοδιότητα των δήμων αλλά δεν διαθέτουν την δυνατότητα να τα ολοκληρώσουν. Την ίδια στιγμή, παρότι κάποιοι δήμοι φαίνεται να έχουν μεγάλο αριθμό προσωπικού, συγκριτικά με την περιφέρεια, η εξειδίκευσή του κρίνεται ελλιπής ώστε να επιτελέσει συγκεκριμένες αρμοδιότητες (πχ μηχανικοί), με αποτέλεσμα να καθίσταται αναγκαία η παρέμβαση της Περιφέρειας.

Αναφορικά με την αξιολόγηση των σχέσεων Περιφέρειας-Δήμων, οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι έχει δομηθεί μία πολύ καλή συνεργασία, η οποία συνεισφέρει στην από κοινού επίλυση προβλημάτων παραμερίζοντας τοπικιστικές διενέξεις του παρελθόντος και προσβλέποντας ότι αυτές οι ενέργειες έχουν στόχο την διασφάλιση του κοινού συμφέροντος. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Υπάρχει καλή συνεργασία και εξαιτίας της κοινής αντίληψης η ισχύς εν τη ενώσει» (Δ.30), «Αυτή π.χ. υλοποιείται με την μεταφορά πόρων της Περιφέρειας που έχει λάβει από το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων και μέσω προγραμματικών συμβάσεων καταλήγουν στους Δήμους» (Δ.30), «...Νομίζω ότι είναι η πρώτη φορά που πραγματοποιείται μία τέτοιου είδους

προσπάθεια και αρχίζουν να ξεπερνιούνται τοπικιστικά προβλήματα. Θεωρώ ότι αυτό θα έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη» (Δ.30), «Η σχέση μας (δήμων και Περιφέρειας) είναι σε άριστο επίπεδο. Υπάρχει δήμος που το τεχνικό κομμάτι το έχουν αναλάβει εξ ολοκλήρου οι Αντιπεριφέρειες» (Δ.30).

Αναφορικά με την ύπαρξη περιφερειακών ή δημοτικών δικτύων, οι ερωτώμενοι αν και υποστηρίζουν ότι υπάρχει συνεργασία, εντούτοις δεν είναι ευχαριστημένοι με την συμμετοχή σε αυτά της κοινωνίας των πολιτών, καθώς θεωρούν ότι δεν είναι αρκετά οργανωμένα και δεν έχει πολλές δυνατότητες λόγω και των σφοδρών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει συνεντευξιαζόμενος: *«Η κοινωνία των πολιτών είναι σε πλήρη διάλυση τα τελευταία πέντε χρόνια άρα δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει δίκτυο. Μόνο στις πολιτιστικές εκδηλώσεις υπάρχει αυτό το δίκτυο και πουθενά αλλού» (Δ.32).* Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η κρίση αλλά και ο Καλλικράτης έχουν επιφέρει ένα σημαντικό θετικό στοιχείο, ήτοι την μείωση ή και εξάλειψη των κομματικών συμφερόντων που παλαιότερα δημιουργούσαν πλείστα προβλήματα.

Ως προς το επίπεδο απλούστευσης και αποτελεσματικότητας των γραφειοκρατικών διαδικασιών, οι ερωτώμενοι δηλώνουν εντόνως την απογοήτευση τους και επισημαίνουν ότι παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει για την αντιμετώπισή της μέσω της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, εντούτοις δεν είχαν όλες τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα «Διαύγεια» που ουσιαστικά δεν έχει επιφέρει, κατά τους ερωτώμενους, καμία ουσιαστική αλλαγή. Η εισαγωγή της ηλεκτρονικής υπογραφής είναι ένα άλλο παράδειγμα που προτείνεται από κάποιους ενώ την ίδια στιγμή διατυπώνεται η αναγκαιότητα μείωσης της πολυνομίας και μεταρρύθμισης των διαδικασιών, κάτι που δεν έχει προωθηθεί καθόλου. Ο κυριότερος αντίκτυπος αυτής της νωθρότητας έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στον τομέα των επιχειρήσεων και των επενδύσεων.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων τείνει να έχει θετική άποψη για το ανθρώπινο δυναμικό της τοπικής αυτοδιοίκησης, τονίζοντας όμως την αναγκαιότητα για αλλαγή των αιρετών σε τακτά χρονικά διαστήματα, την συμμετοχή νέων, άφθαρτων και χωρίς «κομματικές ταυτότητες» πολιτών. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: *«Σε γενικές γραμμές θεωρώ ότι οι αιρετοί είναι καλοί. Θα πρέπει όμως να υπάρχει αλλαγή τους σε τακτά χρονικά διαστήματα...» (Δ.34), «Νομίζω ότι είναι σε πολύ καλό επίπεδο όμως*

χρειάζονται νέοι άνθρωποι, χωρίς πολιτικές ταυτότητες. Όταν αφήνεις την τύχη σου σε κάποιους τότε είσαι υπεύθυνος για τις επιλογές σου» (Δ.34). Για τους υπηρεσιακούς αναφέρουν ότι υπάρχουν καλές περιπτώσεις και το στελεχιακό προσωπικό σε γενικές γραμμές είναι ικανοποιητικό όμως υπάρχουν την ίδια στιγμή και αρκετές εξαιρέσεις που δεν επιτρέπουν την ομαλή λειτουργία των υπηρεσιών. Γι' αυτό διατυπώνεται η αναγκαιότητα της κατάρτισης του διοικητικού προσωπικού ως προς την διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού και την διαχείριση κρίσεων αλλά και ως προς τις νέες τεχνολογίες, την επικοινωνία και συνεργασία με ευρωπαϊκούς φορείς και την εξειδίκευση πάνω στην υποβολή και την διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων.

Στην ερώτηση που ετέθη στους συμμετέχοντες στην έρευνα, εάν το ανθρώπινο δυναμικό διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες, η πλειοψηφία απάντησε αρνητικά. Ως τεκμηρίωση στις απαντήσεις τους προβάλλουν την πρόσληψη ορισμένων εξ αυτών με μη θεμιτά μέσα και την απουσία προσλήψεων από το έτος 2010 μέχρι σήμερα που είχε ως αποτέλεσμα την απουσία προσωπικού με εξειδικευμένες γνώσεις κυρίως στον τομέα της εφαρμογής νέων τεχνολογιών. Τονίζουν πως για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, εκτός των προσλήψεων προσωπικού που είναι απαραίτητες να υλοποιηθούν, θα πρέπει να εφαρμοστεί ο θεσμός της αξιολόγησης. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: *«Υπάρχουν μερικοί που μπήκαν με αθέμιτα μέσα. Πιστεύω ότι θα πρέπει να γίνει αξιολόγηση ώστε αυτοί που κατέχουν το αντικείμενο να καταλαμβάνουν και τις θέσεις...» (Δ.35), «...Σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να ήταν καλύτερο. Αλλά θα πρέπει να σκεφτούμε ότι από το 2010 και μετά δεν έγιναν προσλήψεις. Για την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών χρειάζονται νέοι άνθρωποι» (Δ.35).* Ως πρόταση για την αντιστροφή του κλίματος και τη βελτίωση των δεξιοτήτων, προτείνεται από τους ερωτώμενους, η διενέργεια συνεχούς επιμόρφωσης στα αντικείμενα με τα οποία καταπιάνονται, στους τομείς των νέων τεχνολογιών, στη διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού από τους προϊσταμένους, στη σύνδεση με της Ευρωπαϊκές υπηρεσίες και στη συνακόλουθη διαχείριση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και στη νομοθεσία, εξαιτίας των πολλών και συνεχών αλλαγών του νομικού πλαισίου, καθώς και της συχνής έκδοσης πολλών και νέων τροπολογιών.

Ως γνωστόν για να μπορέσει να διασφαλισθεί και να προωθηθεί η βιωσιμότητα, εκτός από την ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού που θα πρέπει να διαθέτει η Περιφέρεια Κρήτης και κάθε αυτοδιοικητική αρχή, θα πρέπει επίσης να υφίστανται και διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι. Σχετικά με αυτό, οι ερωτώμενοι αναφέρουν την

περιορισμένη έως μηδενική διάθεση οικονομικών πόρων από πλευράς του κεντρικού κράτους. Σαν αντίβαρο προτείνουν την χρηματοδότηση αναπτυξιακών δραστηριοτήτων με τη σύμπραξη δημοσίου-ιδιωτικού τομέα, την απαίτηση από πλευράς της Περιφέρειας να υπάρξει ανταποδοτικότητα πόρων από το κεντρικό κράτος (με την μορφή οικονομικών κονδυλίων), λόγω της μεγάλης συνεισφοράς της Κρήτης στο ακαθάριστο εθνικό προϊόν της χώρας μας (Α.Ε.Π), καθώς και την λήψη κονδυλίων απευθείας από τους οικονομικούς μηχανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει: *«Εάν ο περιφερειάρχης και η ομάδα του είναι ικανοί να λάβουν απευθείας κονδύλια από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω προγραμμάτων ή χρηματοδοτήσεων, θα είναι πολύ καλό. Απ' όσο γνωρίζω ο συγκεκριμένος μπορεί να το κάνει λόγω της πρωθύστερης εμπειρίας που είχε στο Ευρωκοινοβούλιο»* (Δ.37). Για τον ρόλο του κεντρικού κράτους στην χρηματοδότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης αναφέρουν ενδεικτικά: *«...Θα πρέπει να ενισχυθεί με πόρους η αυτοδιοίκηση από το κεντρικό κράτος και φυσικά η Περιφέρεια να συνεργαστεί με τον ιδιωτικό τομέα και να δοθούν οι μελέτες που υλοποιεί η Περιφέρεια ώστε να γίνουν επενδύσεις. Έτσι μπορεί να ξεπεραστεί όλος αυτός ο φαύλος κύκλος της ύφεσης»* (Δ.37).

Ως προς την τοποθέτησή τους για την σχέση του θεσμού που εκπροσωπούν με το κεντρικό κράτος, είναι έκδηλη η απογοήτευση τους, διότι θεωρούν ότι το κεντρικό κράτος θα μπορούσε να αξιοποιήσει καλύτερα τον θεσμό που εκπροσωπούν, ενώ η επικοινωνία δεν βρίσκεται σε ικανοποιητικά επίπεδα κυρίως λόγω της ανεπαρκούς ανταπόκρισης των υπηρεσιών του κεντρικού κράτους. Χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται για την σχέση των θεσμών που εκπροσωπούν με το κεντρικό κράτος είναι *«Άθλια»* (Δ.38), *«...ανύπαρκτη...»* (Δ.38), *«...θεωρούν (τα υπουργεία) τον εαυτό τους ένα ή δυο σκαλιά παραπάνω. Θέλω να πω ότι δεν είναι πάντα ανταποκρίσιμα...»* (Δ.38). Δυστυχώς προκύπτει ότι σε κάποιες περιπτώσεις οι υπηρεσίες του κεντρικού κράτους αντιμετωπίζουν ανταγωνιστικά τους υπόλοιπους θεσμούς υπό τον φόβο της απώλειας της εξουσίας. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα προκύπτει από τις εξής αναφορές: *«...Δεν ασκούμε πολιτική με την έννοια της στήριξης ή μη μίας κυβέρνησης, αλλά καταθέτουμε προτάσεις. Θα ήμουν χαρούμενος αν αυτές υλοποιούνταν, δυστυχώς όμως δεν εφαρμόζονται. Ενώ στην Ευρώπη βλέπεις ότι σέβονται και λαμβάνουν υπόψη τους τις απόψεις όταν είναι επιστημονικά τεκμηριωμένες. Στη χώρα μας δεν συμβαίνει αυτό. Αλλά δυστυχώς υπάρχει ακόμα η*

κομματική νοοτροπία», «...Έχει (το κράτος) ακολουθήσει άσχημη στάση έναντι της επιχειρηματικότητας με αποτέλεσμα να υπάρχουν πολλά προβλήματα και λουκέτα...» (Δ.38).

Καταληκτικά, θεωρούν ότι οι προτεραιότητες στην Περιφέρεια Κρήτης αναφορικά με την αξιοποίηση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, θα πρέπει να επικεντρωθούν στον τομέα των υποδομών (κατασκευή Β.Ο.Α.Κ., αεροδρομίων, λιμανιών), στην εκπόνηση μελετών για εξοικονόμηση και ορθή εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων, καθώς και στη συνεισφορά κονδυλίων στα πανεπιστημιακά ιδρύματα του νησιού για την ενίσχυση του ερευνητικού τομέα. Όπως όμως γλαφυρά περιγράφει ένας συνεντευξιαζόμενος: *«Το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων τα τελευταία χρόνια είναι συνεχώς μειούμενο και είναι σε τέτοια επίπεδα που επιτρέπει μόνο την συντήρηση των παλαιών υποδομών» (Δ.39).*

E. Καταληκτικά

Ανάλυση (ερωτ. 40-41)

Ως προτάσεις πολιτικής για την επίτευξη της βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι θα πρέπει άμεσα να εκπονηθούν ολοκληρωμένες μελέτες για έργα υποδομών και να συντηρηθούν οι υφιστάμενες υποδομές λόγω της έλλειψης πόρων. Η ύπαρξη όμως μελετών είναι σημαντική γιατί όταν στο μέλλον εξευρεθούν οι οικονομικοί πόροι, θα είναι έτοιμες οι μελέτες ώστε να ξεκινήσουν άμεσα τα έργα και να μην χαθεί άλλος χρόνος. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί η Κρήτη να καταστεί *«...αυτάρκης στην ενέργεια, στην ύδρευση και άρδευση, στα λιμάνια και στο οδικό δίκτυο. Μελέτες που πρέπει να ετοιμάσουμε και ετοιμάζουμε ώστε να μπορούμε στο μέλλον να κάνουμε το επόμενο βήμα» (E.40).* Επίσης, κάποιοι τονίζουν ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην κατασκευή νέων σχολικών κτιρίων, συνολικά στην υλοποίηση του στρατηγικού σχεδιασμού της Περιφέρειας, στη μεταρρύθμιση του Καλλικράτη, ώστε να αποκτήσουν περισσότερη αυτονομία οι Περιφέρειες και τακτική, συστηματική και οργανωμένη συνεργασία μεταξύ όλων των σχετιζόμενων φορέων.

IV. Ανάλυση των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων στην Ανατολική Κρήτη (Περιφερειακές Ενότητες Ηρακλείου και Λασιθίου)

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Στο σημείο αυτό ευχαριστούμε τους συμμετέχοντες στην έρευνα και τους διαβεβαιώνουμε ότι θα διασφαλιστεί η ανωνυμία τους καθώς και ότι δεν θα κρατηθούν αντίγραφα της συνέντευξης στα οποία θα αναφέρεται το όνομά τους. Η διατήρηση της ανωνυμίας αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες στην μεθοδολογία της έρευνας και τηρήθηκε πιστά από όλους τους ερευνητές που συμμετείχαν στην έρευνα.

B. Προσωπικά Στοιχεία

(ερωτ. 1-6)

Και οι οκτώ (8) συνεντευξιαζόμενοι/ες καταλαμβάνουν υψηλά ιστάμενη θεσμική θέση. Η διάρκεια παραμονής των συνεντευξιαζόμενων στην υπάρχουσα θεσμική θέση που υπηρετούν ποικίλλει, από 1,5 έως 12 χρόνια ενώ μόνο ένας συνεντευξιαζόμενος (στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου) δεν διαθέτει πρωθύστερη εμπειρία σε ανάλογες θέσεις ευθύνης.

Ο ρόλος/οι αρμοδιότητες του θεσμού που υπηρετούν και κατ' επέκταση και ο δικός τους σχετίζεται με την διοίκηση, τον συντονισμό και την ανάπτυξη της περιφέρειας Κρήτης «Κατευθυντήριες οδηγίες που υπόκεινται στην ανάπτυξη, έκδοση εγκυκλίων, συντονισμός υπηρεσιών» (B.3), «θέματα διοίκησης» (B.3), καθώς επίσης και με την επιχειρηματικότητα και την απασχόληση στην Περιφερειακή Ενότητα, «...η στήριξη της επιχειρηματικότητας στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου» (B.3), «Ο ρόλος του θεσμού, ο βασικός, είναι να εκπροσωπεί τα συμφέροντα των εργαζομένων σε επίπεδο Νομού Ηρακλείου» (B.3), τον τομέα της Υγείας «κύριο μέλημά μου είναι το θέμα της Δημόσιας Υγείας» (B.3) και τον αγροτικό κλάδο «να διαχειρίζεται ένα όγκο πραγμάτων οπωροκηπευτικών...» (B.3).

Και οι τέσσερις έχουν πρωθύστερη μακρόχρονη εμπειρία σε ανάλογες ή αντίστοιχες θέσεις με την συγκεκριμένη υπάρχουσα που υπηρετούν. Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό τους επίπεδο, οι επτά στους οκτώ 7/8 είναι απόφοιτοι/ες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ/ΤΕΙ), ενώ έξι στους οκτώ 6/8 έχουν παρακολουθήσει αρκετά σεμινάρια και είναι εξειδικευμένοι/ες πάνω στο αντικείμενο της θέσης τους «*Τακτικά, πολύ τακτικά και στην περίοδο που ήμουν υπό άλλες θέσεις και σε αυτή υπήρχε μία συνεχής ενημέρωση και έχω παρακολουθήσει και αρκετές εκδηλώσεις, τύπου σεμιναριακού που σχετίζονται με το αντικείμενο*» (B.5), «*έχω παρακολουθήσει αρκετά, διαχείριση κρίσεων...*» (B.5), «*όπου μπορώ παρευρίσκομαι και εμπλουτίζω τη γνώση μου, μέσα από τη διαδικασία της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης...*» (B.5), «*Ταξίδια πάρα πολλά, επιμορφωτικά και για τους σκοπούς της ομάδας παραγωγών, παγκοσμίως... παρακολουθώ την ανάπτυξη του αγροτικού κλάδου σε όλο τον κόσμο και προσπαθώ να αφομοιώσω τα συστήματα πώλησης και παραγωγής...*» (B.5). Μόνο δύο συνεντευξιαζόμενοι δεν έχουν παρακολουθήσει σεμινάρια.. Ωστόσο διαθέτουν πολυετή εμπειρία σε σχέση με το αντικείμενο της θέσης τους, έχουν πραγματοποιήσει ένα μεγάλο αριθμό εισηγήσεων σε θεματικά εξειδικευμένα ή μη συνέδρια και έχουν διατελέσει ακόμα και μέλη της ομάδας που επεξεργάστηκε τις τελευταίες μεταρρυθμίσεις «*έχω κάνει εκατοντάδες εισηγήσεις σε συνέδρια θεματικά εξειδικευμένα ή μη, συνέδρια... και ήμουν και στην ομάδα που επεξεργάστηκε τις τελευταίες μεταρρυθμίσεις*» (B.5).

Γ. Ζητήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ανάλυση (ερωτ.7-26)

Γ.1. Ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και έρευνα

(ερωτ. 7-12)

Όσον αφορά στην Περιφερειακή Ανάπτυξη και, συγκεκριμένα, στα πεδία της ανταγωνιστικότητας, της καινοτομίας και της έρευνας, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες ως επί τω πλείστον, έχουν θετική εικόνα τόσο για το επίπεδο ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας όσο και για το επίπεδο έρευνας και καινοτομίας. Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου από κάποιους οι οποίοι παρουσιάζονται σχεδόν απογοητευμένοι από το επίπεδο

ανταγωνιστικότητα της περιφερειακής οικονομίας. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις: «*Μέτριο, δεν υπάρχουν καινοτόμες ιδέες...*» (Γ.7) και «*η ανταγωνιστικότητα έχει πέσει*» (Γ.7).

Βεβαίως, η πλειοψηφία θεωρεί ότι η ανταγωνιστικότητα της περιφερειακής οικονομίας βρίσκεται σε καλό επίπεδο «*Είναι σε καλό επίπεδο.*» (Γ.7), «*Η Περιφέρεια Κρήτης έχει αρκετά ιδιαίτερα και δικά της πλεονεκτήματα που την κάνουν πιο ανταγωνιστική.*» (Γ.7), και ένας/μία συνεντευξιαζόμενος/η πιστεύει ότι βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα «*Είναι πολύ ανταγωνιστικό θα έλεγα. Σε υψηλά επίπεδα*» (Γ.7). Ωστόσο, θεωρούν ότι οι σημερινές συνθήκες που επικρατούν έχουν επηρεάσει την βελτίωση και την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας στην Περιφέρεια Κρήτης και χρειάζεται περισσότερη προσπάθεια για να επιτευχθεί το επιθυμητό επίπεδο ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας.

Ως προς την ανταγωνιστικότητα της περιφερειακής οικονομίας, ενδεικτικές οι ακόλουθες απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου: «*Θα το έκρινα ότι έχει ακόμα αρκετό χώρο ανάπτυξης.*» (Γ.7), «*Επηρεάζεται προφανώς από τις σημερινές συνθήκες. Έχει σαφώς δυσχερανθεί η κατάσταση από τη στιγμή που δεν μπορεί να λειτουργήσει το τραπεζικό σύστημα, άρα δεν μπορεί να λειτουργήσει η αγορά.[...], νομίζω ότι είμαστε αρκετά, ...θέλουμε πολλά ακόμα για να φτάσουμε στο επίπεδο που μπορούμε, διότι δεν το έχουμε κατακτήσει το επίπεδο που μπορούμε στην Κρήτη.*» (Γ.7), «*Σίγουρα τα πάντα χρήζουν βελτίωσης, αλλά σίγουρα είναι σε υψηλά επίπεδα.*» (Γ.7).

Αναφορικά με την έρευνα και την καινοτομία στην Κρήτη, το επίπεδό της, βάσει των απαντήσεων των συνεντευξιαζόμενων, κυμαίνεται από πολύ καλό έως υψηλό επίπεδο. Σημαντική είναι η συμβολή των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων και των Ερευνητικών Κέντρων (ΙΤΕ) προς αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο, χρειάζεται να καταβληθεί περισσότερη προσπάθεια για την βελτίωση και την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας στην Περιφέρεια Κρήτης και την διασύνδεσή της με την παραγωγική διαδικασία και την κοινωνία. Είναι χαρακτηριστικά τα αποσπάσματα: «*Αρκετά υψηλό. Συμβάλλουν πολύ τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.*» (Γ.8), «*Κοιτάζτε να δείτε, εδώ πέρα είμαστε τυχεροί γιατί έχουμε το ΙΤΕ. Έχουμε πού καλά εργαλεία που μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην έρευνα και από κει και πέρα τα αποτελέσματα να*

εφαρμοστούν στην ανάπτυξη και αυτό είναι σίγουρα χρέος της Περιφέρειας [...] Τώρα το πόσο αποτέλεσμα έχουνε, ειδικά σε ένα κλίμα οικονομικής ύφεσης που συνήθως, καταλαβαίνετε, ότι υπάρχουν πολλά εμπόδια, ίσως δεν αξιοποιούνται όπως θα έπρεπε να έχουν αξιοποιηθεί» (Γ.8), «Θα έλεγα ότι είναι σε ένα πολύ καλό βαθμό, πλην όμως τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας σε πρακτικό επίπεδο υστερούν ακόμα.» (Γ.8), «Θεωρώ ότι είμαστε αρκετά μπροστά αλλά έχουμε πολύ δρόμο να διανύσουμε» (Γ.8), «Υπάρχει πάρα πολύ έρευνα, μεγάλη καινοτομία, πολύ μεγάλο δυναμικό ανθρώπων που ασχολούνται με αυτό αλλά δυστυχώς όπως και όλα τα Πανεπιστήμια της Ελλάδας είναι σχεδόν αποκομμένα από την παραγωγική διαδικασία και πολλές φορές από την κοινωνία» (Γ.8).

Παράλληλα, στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου κάποιοι μιλούν για ανισοβαρή κατανομή της έρευνας στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης. Ενδεικτικά, αναφέρεται: «δεν διαχέεται η έρευνα σε όλη την Κρήτη, ισόβαρα» (Γ.8). Μάλιστα, κάποιοι χαρακτήρισαν το επίπεδο έρευνας και καινοτομίας «Πολύ χαμηλό» (Γ.8), επισημαίνοντας τις λύσεις που θα μπορούσε να προσφέρει η ύπαρξη Γεωπονικής Σχολής ή Ερευνητικού Κέντρου, το οποίο θα μπορούσε να αναλάβει την ανάλυση εδάφους, προϊόντων και φυτοφαρμάκων και θα βοηθούσε με αυτό τον τρόπο στην ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής. Ενδεικτικά, «Δεν υπάρχει μία ερευνητική ομάδα, ένα Κέντρο να μπορούμε να κάνουμε ανάλυση εδάφους, προϊόντος και φυτοφαρμάκων...» (Γ.8) ή «Στην Κρήτη έπρεπε να λειτουργεί Γεωπονική Σχολή... Το προϊόν πάει στην Ιταλία και κάνουμε ανάλυση εκεί» (Γ.8).

Η συνεργασία μεταξύ των αυτοδιοικητικών θεσμών, των ερευνητικών ιδρυμάτων και των επιχειρήσεων κρίνεται απαραίτητη για την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας, της καινοτομίας και της έρευνας στην Περιφέρεια Κρήτη «Με στενή συνεργασία μεταξύ αυτοδιοικητικών θεσμών, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων» (Γ.9). Παρόλο που η προαναφερθείσα συνεργασία ήδη υφίσταται, χρειάζεται να καταβληθεί περισσότερη προσπάθεια προς την κατεύθυνση βελτίωσης της αποτελεσματικότητάς της. Η ύπαρξη πολιτικής βούλησης τόσο από το κεντρικό όσο και από το περιφερειακό επίπεδο «Καταρχάς να υπάρξει βούληση. Να υπάρξει πολιτική βούληση αρχικά και σε κεντρικό επίπεδο, έτσι ώστε να δώσει τα εργαλεία σ' αυτούς τους τρεις οργανισμούς, να υπάρξει ένας συνδεδετικός κρίκος, αλλά από κει και πέρα όμως είναι το θέμα να υπάρξει βούληση και από τους ίδιους τους φορείς» (Γ.9), «Πρέπει να υπάρχει

μεγαλύτερη σύνδεση μεταξύ αυτών των θεσμών αλλά περισσότερο σε θέματα που αγγίζουν την επιχειρηματικότητα και να έχουν απτά αποτελέσματα» (Γ.9), η εύρεση κοινών τρόπων δράσης μεταξύ αυτοδιοικητικών θεσμών, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων «Πρέπει να βρεθούν κοινοί τρόποι δράσης, από την πλευρά του ο καθένας να συνεισφέρει στο κομμάτι στο οποίο είναι υπεύθυνος και να υπάρξει ένα γενικότερο σχέδιο υλοποίησης αυτών των προτάσεων που ήδη υπάρχουν/έχουν διατυπωθεί στο παρελθόν» (Γ.9), η προώθηση της συνεργασίας με τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα «Σε κάθε περίπτωση όμως, οι συνεργασίες μας με τα Πνευματικά μας Ιδρύματα, που αποτελούν και τον πλούτο της Κρήτης, τον πραγματικό πλούτο της Κρήτης, έχει αρχίσει, στα πλαίσια της συνεργασίας, να γίνεται και αυτή η συζήτηση και είναι μία ένδειξη αυτής της συνεργασίας που θα μας δείξει, θα βγάλουμε συμπεράσματα για το τι πρέπει να κάνουμε περισσότερο» (Γ.9) καθώς και η διάχυση των ερευνητικών ευρημάτων «Και με το να γίνονται τα αποτελέσματα των ερευνών γνωστά» (Γ.9) συνιστούν μείζονες παράγοντες βελτίωσης του επιπέδου της αποτελεσματικότητας της συνεργασίας ανάμεσα στους αυτοδιοικητικούς θεσμούς, τα ερευνητικά ιδρύματα και τις επιχειρήσεις. Κάποιοι εμφανίστηκαν μάλλον επηρεασμένοι από την γενικότερη κατάσταση στην χώρα καθώς δήλωσαν ότι «Όσο η δημόσια διοίκηση δεν είναι ικανή να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις των καιρών δεν μπορεί να συνδεθεί με τα Πανεπιστήμια και την παραγωγή» (Γ.9), και «θεωρώ ότι εδώ είναι όλοι βολεμένοι... δεν υπάρχει διάθεση να υλοποιηθούν» (Γ.9).

Παράλληλα, τονίστηκε η προσπάθεια που γίνεται από την πλευρά της Περιφέρειας Κρήτης συνεργασία με κάποιες επιχειρήσεις προκειμένου κάποιες ξενοδοχειακές μονάδες στην Κρήτη να προμηθεύονται κρητικά προϊόντα. Ενδεικτικό είναι το απόσπασμα: «Τα τελευταία χρόνια έχει κάνει μία προσπάθεια η Περιφέρεια Κρήτης, με την Αγροδιατροφική... και προσπαθεί να συνδέσει τις επιχειρήσεις, προς το παρόν τις κρητικές, ειδικά τις ξενοδοχειακές, με το κρητικό προϊόν» (Γ.9). Τα οφέλη αυτής της προσπάθειας θα είναι πολλαπλά, τόσο για τον αγροτικό κλάδο που θα διαθέτει ευκολότερα τα προϊόντα του όσο και για τον τουριστικό (ξενοδοχειακές μονάδες) που θα προσφέρουν ποιοτικό προϊόν σε καλή τιμή.

Αναφορικά με τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που διαθέτει ή που θα μπορούσε να έχει η Περιφέρεια Κρήτης, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες θεωρούν ότι η γεωγραφική θέση της Κρήτης, το ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει, τα Ερευνητικά και Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, ο τουρισμός, οι επιχειρήσεις, ο πρωτογενής τομέας

παραγωγής και η ενέργεια και ο πολιτισμός της αποτελούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Κρήτης, και πάνω σ' αυτούς τους τομείς χρειάζεται περαιτέρω προσπάθεια. *«Είναι η γεωγραφική περιοχή στην οποία ανήκει η Περιφέρεια Κρήτης, είναι το δυναμικό το οποίο έχει, το οποίο είναι ένα αρκετά υψηλού επιπέδου, είναι τα Ερευνητικά και τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, είναι επιχειρήσεις, ιδιαίτερα του τουρισμού και του πρωτογενούς τομέα, οι οποίες έχουν κάνει αρκετή προσπάθεια και αρκετές επιτυχίες και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.»* (Γ.10), *«Συνεργασία με Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Ερευνητικά Κέντρα»* (Γ.10), *«Αλλά ο μεγάλος αυτός πλούτος που είναι ο άνθρωπος, η εργατικότητα του, η θέση της Κρήτης η γεωγραφική, τα πλεονεκτήματά της και στον πρωτογενή και στον τομέα των υπηρεσιών και...τώρα πια και στα ενεργειακά.»* (Γ.10), *«Είμαστε τυχεροί που είμαστε στην Κρήτη γιατί μας προσφέρει πολλούς τομείς που μπορεί να υπάρξει σχεδιασμός έρευνας, ανάπτυξης, όπως ο τουρισμός, όπως ο πρωτογενής τομέας, όπως η ενέργεια»* (Γ.10), *«Ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα θεωρώ ότι έχουμε αρκετά. Τον τουρισμό, την αγροτική παραγωγή, το περιβάλλον»* (Γ.10).

Ωστόσο, χρειάζεται να αξιοποιηθούν περαιτέρω οι προαναφερθέντες τομείς και να καταβληθεί περισσότερη προσπάθεια, ιδίως στο πεδίο της συνεργασίας των φορέων και της διάχυσης των αποτελεσμάτων στην αγορά *«Υπάρχουν δηλαδή τομείς πάρα πολλοί στην Κρήτη αλλά ίσως δεν έχουν αποδώσει προς το παρόν όσο θα έπρεπε»* (Γ.10), *«Αν πετύχει η συνεργασία και με τα πνευματικά ιδρύματα κι άλλα και με τους κοινωνικούς εταίρους, τους λεγόμενους, τους πολίτες λέω εγώ της Κρήτης, τότε είναι βέβαιο ότι θα πάμε καλύτερα»* (Γ.10). Κάποιοι αναφέρθηκαν στην έλλειψη διάθεσης και επαγγελματισμού, καθώς και στην έλλειψη πόρων και εργατικού δυναμικού. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα: *«δεν έχουμε εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά μας πλεονεκτήματα»* (Γ.10), *«Δεν έχουμε εργαζόμενους ή πόρους για να στηρίξουμε τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του τόπου»* (Γ.10), *«δεν υπάρχει από την πολιτεία η αντίστοιχη μέριμνα», «όλα γίνονται μαζικά, τυχαία...»* (Γ.10).

Παρ' όλα όμως τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η Κρήτη και την προσπάθεια της Περιφέρειας Κρήτης που έχει καταβάλλει έως τώρα για την αξιοποίησή τους, η οικονομική κρίση, οι υπάρχουσες συνθήκες που επικρατούν και η απουσία λήψης αποφάσεων από το κεντρικό κράτος έχουν επηρεάσει αρνητικά το επενδυτικό κλίμα στην Κρήτη *«Υπάρχει κάμψη τα τελευταία χρόνια»* (Γ.11), *«Όταν*

έχεις κλειστές τράπεζες, όταν δεν έχεις Αναπτυξιακό Νόμο ακόμα, συζητείται τώρα στην Βουλή, μακάρι να ισορροπήσει και η χώρα, γιατί θεωρώ ότι το επενδυτικό περιβάλλον δεν το καθορίζουμε εμείς» (Γ.11), «Το επενδυτικό κλίμα είναι γενικότερο αυτό που υπάρχει και στην υπόλοιπη χώρα» (Γ.11). Ένας εκ των συνεντευξιαζόμενων θεωρεί ότι το μόνο επενδυτικό εργαλείο που υπάρχει αυτή τη στιγμή είναι το ΕΣΠΑ και τα αντίστοιχα προγράμματα, ενώ απουσιάζει και η ιδιωτική πρωτοβουλία, δηλαδή οι ιδιωτικές επενδύσεις, οι οποίες σε συνεργασία με την Περιφέρεια θα μπορούσαν να συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη της Κρήτης «Το βασικό εργαλείο επενδυτικό αυτή τη στιγμή δυστυχώς παραμένει το ΕΣΠΑ. Δυστυχώς παραμένουνε συγκεκριμένα προγράμματα, δεν έχει προς το παρόν στην Περιφέρεια, αυτό που λέμε ιδιωτική πρωτοβουλία, δηλαδή να υπάρξουν κάποιες ιδιωτικές επενδύσεις όπου σε συνεργασία με την Περιφέρεια και με κάποιες κατευθύνσεις που θα μπορούσαν να δοθούν να υπάρξει μία παραπέρα ανάπτυξη.» (Γ.11). Ωστόσο, κάποιοι θεωρούν ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης, και προτείνουν για τη λύση του προβλήματος «ένα φορολογικό σύστημα σταθερό» και σαφείς κανόνες στην αγορά και τις τραπεζικές συναλλαγές «Να ξέρει ο κάθε επενδυτής και επιχειρηματίας ότι αυτό θα ισχύει τουλάχιστον για μία δεκαετία... να μουν κανόνες στην αγορά και στις τράπεζες...» (Γ.11), άρση των προβλημάτων που δημιουργεί η γραφειοκρατία, και σωστή προώθηση του προϊόντος «να γίνονται προωθητικές ενέργειες» (Γ.11) και «διαφήμιση στο προϊόν» (Γ.11).

Ωστόσο, παρά τη δύσκολη οικονομική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, η Περιφέρεια Κρήτης προσπαθεί να ανταπεξέλθει και να υλοποιεί έργα, τα οποία έχουν θετικό αντίκτυπο στην περιφερειακή οικονομία. Ενδεικτική είναι η απάντηση ενός εκ των αιρετών συνεντευξιαζόμενων: «Έχουμε επιλέξει να μην δημοπρατούμε και να μην αναθέτουμε κανένα έργο αν δεν έχουμε τη δυνατότητα να το αποπληρώσουμε. Έτσι η Περιφέρεια Κρήτης, θα ακουστεί παράδοξο, αλλά δεν έχει οφειλές. Δεν έχει εκκρεμότητες.[...] έχουμε κάνει την επιλογή να ρίχνουμε όποια χρήματα έχουμε στη διάθεσή μας στην αγορά, γιατί όταν δώσουμε χρήματα στην αγορά, γιατί εκτελούμε ένα έργο, αυτό διαχέεται σε όλη την οικονομία του νησιού.» (Γ.11).

Τόσο ο Αναπτυξιακός Νόμος όσο και τα προγράμματα ΕΣΠΑ καθώς και η κατασκευή περιφερειακών έργων υποδομής, όπως τα αεροδρόμια και ο Βόρειος Οδικός Άξονας θα μπορούσαν να βελτιώσουν το επενδυτικό κλίμα στην Κρήτη και να συμβάλουν στην προώθηση της Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Όσον αφορά στις υφιστάμενες υποδομές στην Περιφέρεια Κρήτης, με βάση τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, υπάρχουν υποδομές, όχι όμως τόσες όσες έχει ανάγκη η Περιφέρεια Κρήτης. Η έλλειψη οικονομικών πόρων συνιστά τον βασικό παράγοντα που αυτή τη στιγμή στην Κρήτη δεν υπάρχει ο απαραίτητος αριθμός υποδομών *«Οι υποδομές υπάρχουνε στην Περιφέρεια, το χρήμα λείπει»* (Γ.12), *«Υπάρχει έλλειμα στις υποδομές. Από τη στιγμή που δεν υπάρχουν και οι οικονομικοί πόροι»* (Γ.12), *«Το βασικό είναι οι υποδομές. Να ξεκινήσουμε από το αεροδρόμιο; ...οι δρόμοι, τα λιμάνια, γενικά υποδομές θεωρώ ότι είμαστε πολύ πίσω...»* (Γ.12), *«Οι υποδομές θέλουν μεγάλη αναβάθμιση, γιατί παίζουν σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη»* (Γ.12). Σε σχέση με τις ανταγωνιστικές προτεραιότητες της Περιφέρειας και με τους τρόπους χρηματοδότησης αυτών, όπως οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η συμβολή του κεντρικού κράτους ως προς αυτή την κατεύθυνση καθίσταται μείζονας σημασίας. Συγκεκριμένα, τα μεγάλα έργα της Περιφέρειας Κρήτης όπως η δημιουργία του αεροδρομίου του Καστελίου, ο ΒΟΑΚ – ακόμα και με διόδια -, η προώθηση του τουρισμού μέσω της συμμετοχής της Περιφέρειας σε εκθέσεις στο εξωτερικό και η πιστοποίηση προϊόντων του πρωτογενούς τομέα αποτελούν τις ανταγωνιστικές προτεραιότητες της Κρήτης. Η ύπαρξη μελετών πάνω σ' αυτούς τους τομείς θα μπορούσε να συμβάλει ως προς τη χρηματοδότησή τους. Ωστόσο, όμως η έλλειψη προγραμματισμού και ενδιαφέροντος από την πλευρά του κεντρικού κράτους, ιδίως στην κατασκευή των μεγάλων έργων της Κρήτης όπως το αεροδρόμιο του Καστελίου υπονομεύουν την ανάπτυξη σε περιφερειακό επίπεδο. Επιπλέον, η έλλειψη επενδύσεων λόγω της δυσχερούς κατάστασης στην οποία έχει επέλθει η οικονομία της χώρας αποτελεί άλλη μία παράμετρο για τη δημιουργία συμπράξεων μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. *«Δηλαδή το αεροδρόμιο του Καστελίου μπορεί να ανατεθεί και δεν ανατίθεται και όλο και αναβάλλεται, και έχουν εξαγγείλει και την δημιουργία του, κοροϊδεύοντας οχτώ Υπουργοί, μέχρι τώρα, όλων των Κυβερνήσεων, και δεν γίνεται, γιατί απλά η ελληνική οικονομία έχει βουλιάξει και κανείς δεν έρχεται να επενδύσει σε μια βουλιαγμένη οικονομία.»* (Γ.12), *«Εε....τώρα πια είναι δύσκολο. Με τα ευρωπαϊκά προγράμματα κυρίως και με την μόχλευση ιδιωτικών και δημοσίων πόρων.»* (Γ.12)

Συμπερασματικά, αναφορικά με την Περιφερειακή Ανάπτυξη και συγκεκριμένα με την προώθηση και την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας, της οικονομίας και της

έρευνας στην Περιφέρεια Κρήτης, τα ευρήματα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων στις Περιφερειακές Ενότητες Ηρακλείου και Λασιθίου καταδεικνύουν ότι τόσο η ανταγωνιστικότητα, όσο και η καινοτομία και η έρευνα κυμαίνονται σε αρκετά καλά επίπεδα στην Περιφέρεια Κρήτης όμως δεν λείπουν τα προβλήματα και οι δυσλειτουργίες που επισημάνθηκαν παραπάνω και κυρίως προέρχονται από την δύσκολη οικονομική κατάσταση που βιώνει η χώρα. Υπάρχει συνεργασία μεταξύ αυτοδιοικητικών θεσμών, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων, ωστόσο χρειάζεται να καταβληθεί περισσότερη προσπάθεια από την πλευρά όλων των φορέων για να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη συνεργασία που θα επιτρέψει την εκμετάλλευση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της Περιφέρειας Κρήτης (τουρισμός, αγροτικά προϊόντα, περιβάλλον, κ.ά.) θα βελτιώσει και θα δημιουργήσει τις απαραίτητες υποδομές και θα διασυνδέσει τα ερευνητικά ιδρύματα με τους βασικούς τομείς ανάπτυξης της περιφερειακής οικονομίας, έτσι ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο ανταγωνιστικότητας και να αναβαθμιστεί η έρευνα και η καινοτομία σε ολόκληρη την Περιφέρεια.

Η γεωγραφική περιοχή της Κρήτης, το ανθρώπινο δυναμικό της, τα Ερευνητικά και Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, ο τουρισμός της, ο πολιτισμός της, ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, οι επιχειρήσεις και η ενέργεια αποτελούν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Περιφέρειας Κρήτης και σ' αυτούς τους τομείς χρειάζεται να επενδύσει περισσότερο η Περιφέρεια Κρήτης ούτως ώστε να επέλθει περιφερειακή ανάπτυξη.

Ωστόσο, η οικονομική κρίση και οι υπάρχουσες συνθήκες που επικρατούν στην ελληνική οικονομία και κατά συνέπεια οι μειωμένοι οικονομικοί πόροι που διατίθενται από το κεντρικό κράτος, καθώς επίσης και η έλλειψη ενδιαφέροντος και προγραμματισμού από την κεντρική εξουσία δυσχεραίνουν το έργο της Περιφέρειας ως προς την προώθηση και τη βελτίωση της περιφερειακής ανάπτυξης.

Γ.2. Διεθνής εικόνα της Κρήτης και τουρισμός

(ερωτ. 13-15)

Αναφορικά με τη διεθνή εικόνα της Περιφέρειας Κρήτης και τον τουρισμό, και οι τέσσερις συνεντευξιαζόμενοι/ες θεωρούν ότι η διεθνής εικόνα της Περιφέρειας Κρήτης προωθείται Και, μάλιστα προωθείται με ποικίλους τρόπους, όπως για παράδειγμα με την ετήσια συμμετοχή της Κρήτης σε εκδηλώσεις και forum (Σεούλ, Λονδίνο, Μόσχα. Σανγκάη) *«Συμμετέχει σε πολλές εκθέσεις κάθε χρόνο μέσω εκδηλώσεων και forum, π.χ. Σεούλ, Λονδίνο, Μόσχα, Σανγκάη»* (Γ.13.) και με τον τουρισμό. Ωστόσο, χρειάζεται περαιτέρω βελτίωση *«Θα μπορούσε να γίνει και σε πιο συλλογικό επίπεδο ακόμα καλύτερη.»* (Γ.13) και επισημάνθηκε από δύο η βελτίωση του μάρκετινγκ και της διαφήμισης, *«δεν υπάρχει καλή πολιτική όσον αφορά το μάρκετινγκ στον τουρισμό και αυτό συμπαρασύρει και την Κρήτη»* (Γ.13), *«...μάλλον πάμε με λάθος τρόπο για το τι θέλουμε να διαφημίσουμε»* (Γ.13).

Η προώθηση του τουρισμού και, συγκεκριμένα, εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως ο θρησκευτικός τουρισμός, η επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό καθώς και η διατήρηση του περιβάλλοντος, της φυσικής ομορφιάς της Κρήτης, του αρχαίου πολιτισμού της, η παροχή ορθών υπηρεσιών, η ασφάλεια στους δρόμους, η διατήρηση της καθαριότητας αποτελούν, κατά τους συνεντευξιαζόμενους, την καλύτερη προβολή και προώθηση της Κρήτης διεθνώς *«Τα περιθώρια είναι τεράστια που υπάρχουνε, ειδικά στον τουρισμό, δηλαδή υπάρχουνε τομείς του τουρισμού όπως ο θρησκευτικός ας πούμε, τουρισμός, που θα μπορούσε να επενδυθεί σ' αυτό το κομμάτι και για προσέλκυση πολλών χιλιάδων, ειδικά Ρώσων που σχετίζονται με την ορθοδοξία»* (Γ.13), *«Στις υπηρεσίες ο βασικός παράγοντας είναι ο άνθρωπος.[...] Τη διαφορετικότητα πάντα την προσφέρει ο άνθρωπος»* (Γ.13), *«Εγώ θα έλεγα ότι ο καλύτερος τρόπος προβολής είναι να τη διατηρήσουμε όμορφη, να διατηρήσουμε το περιβάλλον, να διατηρήσουμε την φιλοξενία μας, να διατηρήσουμε την εικόνα της, να σεβαστούμε τον αρχαίο πολιτισμό της, να τον αναδείξουμε. Όταν πετύχουμε αυτό, ο καλύτερος διαφημιστής θα είναι ο επισκέπτης μας. [...] Η καλύτερη διαφήμιση είναι η παροχή ορθών υπηρεσιών, να έχουμε μία εικόνα καλή στο αεροδρόμιο, καλή στο δρόμο, ασφαλείς δρόμους, καθαρούς δρόμους»* (Γ.13).

Ως προς το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης, οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων δίστανται. Δύο συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι η τουριστική ανάπτυξη στην Κρήτη βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο. Ωστόσο, οι υπόλοιποι έχουν αντίθετη άποψη. Ένας εξ' αυτών αναφέρει ότι η ανάπτυξη του

τουρισμού στην Περιφέρεια Κρήτης έχει γίνει με άναρχο τρόπο *«Νομίζω ότι αυτό που έχει γίνει, έχει γίνει κατά κάποιο τρόπο λίγο άναρχα.»* (Γ.14), ενώ άλλος θεωρεί ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία που υπάρχει σε σχέση με τον τουρισμό δεν έχει στρατηγική και συντονισμό. Δεν έχει βάσεις. *«Δυστυχώς η ιδιωτική πρωτοβουλία που υπάρχει δεν έχει στρατηγική κατ' εμέ. Δεν υπάρχει μία στρατηγική για τον τουρισμό. Οι περισσότερες επιχειρήσεις, ξενοδοχεία ασχολούνται μόνο πως θα πάει μια χρονιά. Δεν υπάρχει μία στρατηγική και ένας συντονισμός.»* (Γ.13). Κατ' αυτόν, το ανειδίκευτο ανθρώπινο δυναμικό που απασχολείται στις ξενοδοχειακές μονάδες λόγω θέματος κόστους έχει συμβάλει ως προς τη μείωση της ποιότητας του τουρισμού και της παροχής υπηρεσιών στα ξενοδοχεία, ενώ το κλείσιμο της Σχολής Τουριστικών Επαγγελματιών είχε αρνητικό αντίκτυπο στην τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης *«Και το χειρότερο έγκλημα για μένα που έχει γίνει για τον νομό αλλά και για όλη την Περιφέρεια είναι που έκλεισε η Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών και η οποία στελέχωνε το 80% των τουριστικών επιχειρήσεων. Αυτή η σχολή έπρεπε να παραμείνει. Είναι η βάση και χωρίς βάση σε οποιοδήποτε τομέα, άμα δεν έχεις βάση, φτιάχνεις χάρτινους πύργους που κάποια στιγμή θα σου καταρρεύσουν.»* (Γ.14). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι τρεις στους τέσσερις (3/4) συνεντευξιζόμενους στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου χαρακτήρισαν την τουριστική ανάπτυξη *«Ανισοβαρή»* (Γ.14) και *«Ανισομερή»* (Γ.14), θεωρώντας ότι η Νότια Κρήτη και κυρίως στη Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου δεν έχει αναπτυχθεί τόσο πολύ.

Σε ότι, αφορά στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, το ό,τι η πόλη του Ηρακλείου δεν αποτελεί τουριστικό προορισμό συμβάλλει ανασταλτικά στην τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Σύμφωνα με ένα αιρετό συνεντευξιζόμενο, το Ηράκλειο είναι κέντρο διερχομένων *«Είναι κέντρο διερχομένων. Έρχονται, διέρχονται και παρέρχονται δια του αεροδρομίου και του λιμανιού.»* (Γ.14). Ο τουρίστες που επισκέπτονται την πόλη του Ηρακλείου παραμένουν μόνο για λίγες ώρες, και αρκετοί από αυτούς είναι τουρίστες που έρχονται με τα κρουαζιερόπλοια.

Για την περαιτέρω βελτίωση της τουριστικής ανάπτυξης της Κρήτης, οι συνεντευξιζόμενοι προτείνουν να γίνει επιλεγμένη και στοχευμένη ανάπτυξη με στόχο την παροχή ποιοτικών προϊόντων *«Επιλεγμένη και στοχευμένη ανάπτυξη για την παροχή ποιοτικού προϊόντος»* (Γ.14), τη δημιουργία ενός συλλογικού οργάνου στο για συντονισμένο σχεδιασμό στρατηγικής και χάραξης πολιτικής πεδίο του τουρισμού,

και κυρίως την εύρεση τρόπων και άλλων μορφών τουρισμού (π.χ. αθλητικές διοργανώσεις, έμφαση στον πολιτισμό, η κρητική διατροφή ως πολιτισμικό εργαλείο) για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου για το υπόλοιπο χρονικό διάστημα πέραν των μηνών Ιούλιος, Αύγουστος, Σεπτέμβριος *«Το Ηράκλειο πρέπει να γίνει πόλος και προορισμός αυτοδύναμα.[....] δηλαδή δεν μπορούμε να θέλουμε κρουαζιέρα, αλλά τα μαγαζιά τις Κυριακές κλειστά. Νεκρή πόλις, κακή πόλις. Νεκρή πόλις την Κυριακή απωθεί τους τουρίστες του κρουαζιερόπλοιου, γιατί δεν θα έρθουν ξανά με κρουαζιέρα και αυτό δεν είναι η καταστροφή, αλλά λένε οι μελέτες, ότι το 60% των επισκεπτών κρουαζιέρας είναι εν δυνάμει πελάτες τουρισμού άλλης μορφής.»* (Γ.14). Ταυτόχρονα, η βελτίωση των υποδομών τονίζεται μετ' επιτάσεως: *«...γενικά στις υποδομές θεωρώ ότι είμαστε πολύ πίσω, αυτό είναι το μεγάλο μειονέκτημα της Κρήτης και συζητάμε κάθε χρόνο να έρθουν περισσότεροι τουρίστες. Το θέμα είναι να μπορούν και να εξυπηρετηθούν. Αν πας αυτή τη στιγμή στο αεροδρόμιο (Ηρακλείου) ντρέπεσαι που υπάρχει...»* (Γ.14).

Τέλος, οι συνεντευξιαζόμενοι προτείνουν τρόπους για να γίνει βιώσιμη η τουριστική ανάπτυξη στην Περιφέρεια Κρήτης. Συγκεκριμένα προτείνουν την παροχή ποιοτικών προϊόντων, την επιμήκυνση της τουριστικής σεζόν, καθώς και την προώθηση της συλλογικής προσπάθειας όλων των φορέων *«Μόνο αν κάτσουνε όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς και προσπαθήσουν μέσα από μία συλλογική προσπάθεια να πετύχουνε ένα συλλογικό αποτέλεσμα.»* (Γ.15). Η πολιτική του all-inclusive που μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες έχουν υιοθετήσει, πλήττει τόσο τον τουρισμό όσο και την επιχειρηματικότητα και κατά συνέπεια και την οικονομία *«Σε μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Χερσόνησος και τα Μάλια, σε μεγάλες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις κάνουν την πολιτική του all-inclusive. Και αυτό πραγματικά είναι πληγή για την επιχειρηματικότητα, την οικονομία, γιατί αν δεν βγει ο τουρίστας να κυκλοφορήσει έξω από το ξενοδοχείο, δεν θα δουλέψει, ούτε η ταβέρνα, ούτε το μπαρ, ούτε το εστιατόριο, δηλαδή μια σειρά αλυσιδωτών επιχειρήσεων που περιμένουν από τον τουρισμό»* (Γ.15).

Ακούστηκαν και άλλες ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες ιδέες, όπως η εξειδίκευση του τουρισμού σε εναλλακτικές μορφές. Χαρακτηριστικά, ειπώθηκε: *«...να αναπτύξουμε κάποιους κλάδους ειδικούς οι οποίοι θα φέρουν μεγαλύτερα εισοδήματα στους κατοίκους ...να δουλέψουμε σε κάποιες κατευθύνσεις (σπηλαιολογία, περιπατητικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, κλπ)», «...θα πρέπει να διαφημίσουμε τον*

αγροτουρισμό...» (Γ.15). Προτάθηκε επίσης η εκμετάλλευση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) και υδάτινων πόρων, καθώς και η εκμετάλλευση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς «Βιώσιμη μπορεί να γίνει πολυποίκιλα, με τις ΑΠΕ, με την εκμετάλλευση υδάτινων πόρων, με την εκμετάλλευση μνημείων, με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού...» (Γ.15). Επίσης, τα τουριστικά καταλύματα και οι ξενοδοχειακές μονάδες να διαμορφώσουν κατάλληλα τους χώρους τους, έτσι ώστε να στοχεύουν σε τουρισμό και τους χειμερινούς μήνες και όχι μόνο το καλοκαίρι «να διαμορφωθούν οι χώροι έτσι ώστε να δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να επισκέπτεται και τους χειμερινούς μήνες» (Γ.15).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας αιρετός συνεντευξιαζόμενος προτείνει το σεβασμό στο περιβάλλον και τη διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού πλούτου της Κρήτης. Όχι μόνο από την πλευρά της Περιφέρειας και των Δήμων αλλά και από τον ιδιωτικό τομέα. Τους επιχειρηματίες που εμπλέκονται με τον τουρισμό, οι οποίοι, σύμφωνα με τα λεγόμενα του, δεν επιθυμούν να επενδύσουν στη διατήρηση του ήδη υφιστάμενου φυσικού και πολιτισμικού πλούτου που διαθέτει η Περιφέρεια Κρήτης «Για να είναι βιώσιμη πρέπει οι πόροι που προέρχονται από τον τουρισμό να διατηρούν τον πλούτο που έχεις και γι' αυτό έχουμε και μία διαφωνία, γενικότερη, με τους ανθρώπους του τουρισμού που δεν θέλουν να επενδύσουν οι ίδιοι.» (Γ.15).

Γ.3. Πρωτογενής τομέας

(ερωτ. 16-18)

Όσον αφορά στον πρωτογενή τομέα οικονομίας, τρεις στους τέσσερις συνεντευξιαζόμενους θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και την αγροτική παραγωγή στην Κρήτη. Όχι, όμως, στο βαθμό που έχει επηρεάσει τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα. Οι ελλειπίες οικονομικοί πόροι, η έλλειψη μίας εθνικής πολιτικής για την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας καθώς και η ανυπαρξία κινήτρων για την ενασχόληση των ατόμων, ιδίως των νέων, με την αγροτική παραγωγή αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για την ανάπτυξη τους πρωτογενούς τομέα οικονομίας στο νησί «Ο πρωτογενής τομέας θα μπορούσε να είχε τραβήξει πολλές θέσεις εργασίας. Ωστόσο

όμως θέλει να δώσει κάποια ερεθίσματα στο νέο κόσμο, στο νέο ειδικά αγρότη να απευθυνθεί στον πρωτογενή που δεν υπάρχουνε.» (Γ.16).

Ενώ ως προς τις ενέργειες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των κρητικών αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και την μείωση του κόστους παραγωγής τους, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες προτείνουν τον εκσυγχρονισμό και την οργάνωση των μονάδων παραγωγής του πρωτογενούς τομέα της Κρήτης, π.χ. μεθοδευμένες και προγραμματισμένες καλλιέργειες, την εξειδίκευση στα παραγόμενα προϊόντα και, ιδίως στα Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και, κατά συνέπεια, την προώθησή τους και την σύνδεσή τους με άλλους τομείς της οικονομίας, όπως για παράδειγμα με τον τουρισμό. Επιπλέον, βάσει των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων τόσο η επιμόρφωση των αγροτών όσο και η αναδιανομή της γης και η δημιουργία υγιών συνεταιρισμών θα συνέβαλε παραγωγικά, στην ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα στην Περιφέρεια Κρήτης *«Το να υπάρξει καλύτερη επιμόρφωση, αν θέλετε, και καλύτερη καθοδήγηση από τη μία στους αγρότες, και από την άλλη να υπάρξουν συνεργατικοί σχηματισμοί....» (Γ.17), «.....Εκσυγχρονισμός μονάδων παραγωγής. Μεθοδευμένες και προγραμματισμένες καλλιέργειες.» (Γ.17), «Πρώτα απ' όλα να οργανωθεί η παραγωγή. Άρα να οργανωθεί ο αγροτικός κόσμος.....» (Γ.17), «...Ίσως θα έπρεπε να τεθεί το θέμα της αναδιανομής. Υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις. Ίσως υγιείς συνεταιρισμοί.....» (Γ.17). Ως λύση για τη μείωση του κόστους παραγωγής, προτείνονται η δημιουργία κατάλληλων υποδομών και «μονάδων που θα παράγουν φτηνές πρώτες ύλες. Εισάγουμε τα πάντα...» (Γ.17), «δεν υπάρχει συντονισμός. Μεγάλο πρόβλημα το κόστος μεταφορικών», «πρέπει να μάθουν και οι κτηνοτρόφοι ότι ένας μικρός αριθμός σωστά εκτρεφόμενων ζώων, μπορεί να σου δώσει όσο και ένας μεγαλύτερος αριθμός ζώων» (Γ.17), «Η παραγωγή γίνεται με ανορθόδοξο τρόπο... δε δίνει τη δυνατότητα σε αυτούς που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και τη γεωργία να έχουν ποιοτικά και αναβαθμισμένα προϊόντα...»(Γ.17).*

Τέλος, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες θεωρούν ότι για να γίνει βιώσιμη η αγροτική ανάπτυξη στην Κρήτη χρειάζεται να υπάρξει ένα εθνικό σχέδιο σε σχέση με την αγροτική ανασυγκρότηση της χώρας εκσυγχρονιστούν τα μέσα παραγωγής, να αποκτήσουν τα κρητικά προϊόντα ταυτότητα και πιστοποίηση, να γίνουν δηλαδή προϊόντα ΠΟΠ και να στραφεί ο πρωτογενής τομέας στις βιολογικές καλλιέργειες *«Πρέπει να υπάρχει ένα εθνικό σχέδιο όσον αφορά για την αγροτική*

ανασυγκρότηση,...» (Γ.18), «.....Στροφή στις βιολογικές καλλιέργειες. Έρευνα Αγοράς.» (Γ.18), «..Γιατί τα κρητικά προϊόντα έχουν όνομα. Αυτό το όνομα πρέπει να το αποκτήσουν και με ταυτότητα και με πιστοποίηση.» (Γ.18). Προτείνουν επίσης κάποια μέτρα ώστε η αγροτική ανάπτυξη να βελτιωθεί και να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά της για το μέλλον, όπως: «Με την εκμετάλλευση υδάτινων πόρων, τη σωστή ενημέρωση των ασχολουμένων, το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό... και να είναι συνδεδεμένη η αγροτική ανάπτυξη με το επιστημονικό επίπεδο. Να υπάρχει επιστημονική κάλυψη...» (Γ.18). Παράλληλα, πρέπει να στοχεύουν στην παραγωγή ενός ανταγωνιστικού και εξαγωγίμου προϊόντος, «Το θέμα είναι να αναπτυχθεί στον τομέα των εξαγωγών. Χρειάζεται βοήθεια από το κράτος, όχι σε θέματα επιδοτήσεων, αλλά σε προσανατολισμό της παραγωγής είτε σε προϊόντα τα οποία έχουν ζήτηση είτε βοηθώντας τις εξαγωγές» (Γ.18).

Γ.4. Οικονομική κρίση, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Κρήτη

(ερωτ. 19-22)

Ως προς την ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής στην Κρήτη και τον αντίκτυπο της οικονομική κρίσης σ' αυτές, από τα ευρήματα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων καταδεικνύεται ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αισθητά την ποιότητα ζωής στην Κρήτη «Δεν έχει καμία σχέση με το παρελθόν.[...] Ψυχολογικές επιπτώσεις στο κοινωνικό, ατομικό και οικογενειακό επίπεδο.» (Γ.19). Ωστόσο, διατηρείται σε πολύ καλά επίπεδα «Θα την έλεγα πολύ καλή.» (Γ.19), «Εξαιρετική. Παρόλα τα προβλήματα.» (Γ.19), «Ικανοποιητική. Όχι άριστη, αλλά ικανοποιητική. Λείπουν πολλά , αλλά είναι καλύτερη από άλλες περιοχές στην Ελλάδα» (Γ.19), «Η ύπαρξη υπηρεσιών και κοινωνικών δομών που ασχολούνται με το γενικό πληθυσμό έχουν αναβαθμίσει την ποιότητα ζωής» (Γ.19).

Όσον αφορά στις δράσεις που έχουν ληφθεί και λαμβάνονται για την βελτίωση της ποιότητας ζωής στην Κρήτη και της επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων που έχουν ενταθεί με την έλευση της οικονομικής κρίσης, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι έχουν ληφθεί αρκετά μέτρα από διάφορους φορείς όπως η Περιφέρεια, οι Δήμοι, οι ΟΤΑ και κοινωνικοί φορείς, ως προς αυτή την κατεύθυνση (π.χ. Κοινωνικό Παντοπωλείο, Κοινωνικό Ιατρείο) τα οποία όμως δεν

επαρκούν λόγω του ό,τι το μέγεθος των κοινωνικών προβλημάτων είναι αρκετά μεγάλο και οι φορείς δεν δύνανται να ανταποκριθούν στις ανάγκες που προκύπτουν «Περιφέρεια, ΟΤΑ και κοινωνικοί φορείς (Κοινωνικό Παντοπωλείο, Κοινωνικό Ιατρείο) δεν καλύπτουν τις ανάγκες. Πολλοί άνθρωποι ντρέπονται να πάνε λόγω θέματος αξιοπρέπειας. Η εκκλησία θα μπορούσε να παίζει σημαίνοντα ρόλο.» (Γ.20), «.....υπάρχουν κάποιες δομές, που παρόλο που δεν υπάρχει στήριξη από την κεντρική εξουσία, ωστόσο κρατιούνται είτε από την τοπική αυτοδιοίκηση, τους δήμους, είτε από τη περιφέρεια.» (Γ.20), «.....τα προβλήματα είναι πολύ μεγάλα. Δεν αντιμετωπίζονται στο 100%. Αλλά σίγουρα υπάρχει μία προσπάθεια.» (Γ.20).

Ακολούθως, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τόσο τις βασικές οικονομικές δράσεις όσο και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες στην Περιφέρεια Κρήτης, αφού παρόλη την προσπάθεια που καταβάλλεται από την Περιφέρεια, τόσο η μειωμένη χρηματοδότηση από το Κεντρικό Κράτος όσο και η υπάρχουσα οικονομική κατάσταση (capital controls) συμβάλλουν ανασταλτικά στις αναπτυξιακές προτεραιότητες του νησιού, όπως για παράδειγμα στην μικρομεσαία επιχειρηματικότητα. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου «Σε αρκετά υψηλό επίπεδο θα έλεγα.» (Γ.21), «Μείωση πόρων. Δεν υπάρχει χρηματοδότηση από το Κεντρικό Κράτος. Παρόλη την προσπάθεια που γίνεται από την Περιφέρεια Κρήτης.» (Γ.21), «.....Κρατιόμαστε με τα δόντια.» (Γ.21), «Φυσικά. Τις γονάτισε....» (Γ.21), «Θεωρώ αυτός ο τομέας που έχει πληγεί περισσότερο λόγω οικονομικής κρίσης και δυστυχώς ολόένα και κάθε μέρα έχουμε συνεχόμενη ύφεση είναι στη ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας που είναι η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα.» (Γ.21). Κάποιοι επικεντρώνονται στις προοπτικές που έχει η Κρήτη για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων «Η Κρήτη είναι καλύτερα από την υπόλοιπη Ελλάδα. Μπορεί να έχει θέσεις εργασίας όλο το χρόνο, με τον τουρισμό και τον αγροτικό κλάδο. Αν η Κρήτη μεταποιήσει και πουλήσει θα έχει έναν κύκλο ανάπτυξης πολύ μεγάλο γιατί τα κοινωνικά προβλήματα προκαλούνται από την ανεργία και την έλλειψη χρημάτων» (Γ.21). Κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι για την αντιμετώπιση της κρίσης και των κοινωνικών προβλημάτων πρέπει να εφαρμόσουμε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης «...το θέμα δεν είναι μόνο να ταΐζεις τον άλλο, αλλά να τον βάλεις ξανά στην παραγωγή» (Γ.21).

Με βάση τα ευρήματα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν και εφαρμόζονται για την αντιμετώπιση της κρίσης σε εθνικό επίπεδο είτε δεν συνέβαλαν και εξακολουθούν να μην συμβάλουν καθόλου στην αντιμετώπιση του προβλήματος, είτε αποδείχθηκαν και εξακολουθούν να αποδεικνύονται εσφαλμένες «....καταρχήν αποδείχθηκαν ότι ήταν λάθος οι πολιτικές. Ήταν οι πολιτικές αυτές που λέγανε ότι για να γίνουμε ανταγωνιστικοί, θα πρέπει να ρίξουμε το κόστος. [...] απεναντίας αύξησε την ανεργία και αυτό ήτανε λογικό γιατί η οικονομία έτσι όπως δουλεύει είναι ένας φαύλος κύκλος.» (Γ.22), «Δεν έχει κάνει τίποτα. Μόνο κόβει μισθούς και συντάξεις. Διάφορα επιδόματα θέρμανσης και ενοικίου δεν καλύπτουν» (Γ.22), «Δεν υπήρχε καμία δράση για την αντιμετώπιση της κρίσης. Όλα αφέθηκαν στην τύχη κατά τη γνώμη μου» (Γ.22), «Το κράτος περίμενε την κρίση και δεν την αντιμετώπισε. Έπρεπε να έχουν λάβει μέτρα νωρίτερα. Τώρα είναι αργά» (Γ.22), «Η Περιφέρεια δε μπορούσε να κάνει κάτι. Θα μπορούσε να κάνει το κράτος. Να προχωρήσει σε ένα βασικό σχεδιασμό σε όλα τα επίπεδα. Να αρχίσει να μετράει τα πάντα, σε νοσοκομεία, σε όλα και να δει τις ανάγκες της κάθε περιοχής» (Γ.22).

Σε περιφερειακό επίπεδο, παρόλο που σε μεγάλο βαθμό η κεντρική πολιτική επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την περιφερειακή πολιτική της Κρήτης «...σε περιφερειακό επίπεδο οι δυνατότητες θα έλεγα δεν είναι όπως της κεντρικής πολιτικής. Και η περιφέρεια ακολουθεί...είναι μέσα στο παιχνίδι που ρυθμίζει τους κανόνες η κεντρική πολιτική.» (Γ.22), δημιουργήθηκαν δομές, στο πλαίσιο της περιφερειακής κοινωνικής πολιτικής, όπως π.χ. το Κοινωνικό Παντοπωλείο, ο Μαστογράφος, το Κοινωνικό Ιατρείο, η Μονάδα Οδοντιατρικής Περίθαλψης, εκ των οποίων το Κοινωνικό Ιατρείο και η Μονάδα Οδοντιατρικής Περίθαλψης ήταν και οι πιο επιτυχημένες από πλευράς αποτελεσματικότητας «Δομές: Κοινωνικό Παντοπωλείο, Μαστογράφος, Κοινωνικό Ιατρείο, Μονάδα Οδοντιατρικής Περίθαλψης. Οι τελευταίες ήταν πολύ αποτελεσματικές.» (Γ.22), ενώ ένας αριθμός επιχειρήσεων εντάχθηκε σε αναπτυξιακά προγράμματα.

Σε επίπεδο κεντρικής περιφερειακής πολιτικής, υπάρχει ένας συνολικός στρατηγικός σχεδιασμός, από την Περιφέρεια Κρήτης σε συνεργασία με τους κοινωνικούς φορείς, του δήμους και τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της Κρήτης, ο οποίος βασίζεται σε τρεις κεντρικούς άξονες: τον τουρισμό, τον πρωτογενή τομέα και την ενέργεια, ενώ σημαντική είναι η προσπάθεια που καταβάλλεται για την αντιμετώπιση των

περιβαλλοντικών προβλημάτων της Περιφέρειας Κρήτης, η οποία έως τώρα έχει καταστεί επιτυχής «Υπάρχει ένας αναπτυξιακός σχεδιασμός συνολικός, στρατηγικός σχεδιασμός, που έγινε σε συνεργασία με όλους τους κοινωνικούς φορείς της Κρήτης, με τους δήμους της Κρήτης, με τα Ιδρύματά μας και έχουμε κάνει ότι οι πυλώνες ανάπτυξης είναι αυτοί οι τρεις που είπαμε: τουρισμός, πρωτογενής τομέας, ενέργεια. [...] Ήδη έχουμε αντιμετωπίσει τα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα της Κρήτης, σε λίγο καιρό δεν θα υπάρχουν πολλοί οικισμοί χωρίς βιολογικό καθαρισμό.....» (Γ.22).

Από τα προαναφερθέντα διαφαίνεται ευκρινώς η αδυναμία του κεντρικού κράτους στη λήψη ορθών και αποτελεσματικών μέτρων για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης στη χώρα. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μίας νέας εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής και η υιοθέτηση ενός νέου εθνικού μοντέλου ανάπτυξης λαμβάνοντας υπ' όψιν τις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες τόσο της χώρας όσο και των εκάστοτε εθνικών γεωγραφικών διαμερισμάτων, ιδίως της Περιφέρειας Κρήτης καθίστανται επιβεβλημένα.

Γ.5. Βιωσιμότητα, περιβάλλον, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και έξυπνη εξειδίκευση

(ερωτ. 23-26)

Σε ό,τι αφορά στη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, από τα ευρήματα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων διαφαίνεται ότι στην Κρήτη η έννοια της βιωσιμότητας είναι γνώριμη και, σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων χρειάζεται να περιλαμβάνεται ως στρατηγικός στόχος στην χάραξη της περιφερειακής πολιτικής της Κρήτης μέσω μελετών και ορθού προγραμματισμού και βάσει του εκάστοτε αντικειμένου μελέτης «.....Κάθε παρέμβασή μας, πρέπει να έχει στην άκρη τον άνθρωπο και το περιβάλλον.» (Γ.23), «.....μέσα από αυτή τη βιωσιμότητα έρχεται και η ανάπτυξη.» (Γ.24), «...Με σωστές μελέτες και προγραμματισμό.» (Γ.24), «Ναι, η βιωσιμότητα, το μέτρο δηλαδή πρέπει να είναι κομμάτι του στρατηγικού σχεδιασμού και οι ΑΠΕ πρέπει να ενταχθούν και όλες οι δραστηριότητες» (Γ.24), «Η βιωσιμότητα μπορεί να παίζει ρόλο στη βελτίωση των συνθηκών της καθημερινότητας. Το περιβάλλον, η φύση, το κλίμα, η θάλασσα, το τουριστικό κομμάτι, η υγεία. Όλα αυτά

είναι σημαντικά κομμάτια, τα οποία αποβλέπουν στη βιωσιμότητα και πρέπει να περιλαμβάνονται στη χάραξη περιφερειακής πολιτικής» (Γ.24).

Όσον αφορά στην προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Περιφέρεια Κρήτης, τα ευρήματα που παρήχθησαν από τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις κατέδειξαν ότι στην Κρήτη έχουν γίνει επενδύσεις και έχουν προωθηθεί οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως για παράδειγμα τα φωτοβολταϊκά συστήματα και οι ανεμογεννήτριες, Ωστόσο, ένα πολύ σημαντικό μειονέκτημα/πρόβλημα που τονίζουν οι συνεντευξιαζόμενοι/ες, για το οποίο, όμως, η Περιφέρεια Κρήτης έχει προβεί στην διεξαγωγή περιβαλλοντικών μελετών για την αντιμετώπισή του, είναι η ανεξέλεγκτη εγκατάσταση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας που είχε σημειωθεί κατά το παρελθόν και η χωροθέτησή τους *«Έχουν προωθηθεί. Έχει κάνει μελέτες η Περιφέρεια για να μην εγκαθίστανται ανεξέλεγκτα. Έχει γίνει στο παρελθόν ανεξέλεγκτη εγκατάσταση.»* (Γ.25).

Επιπροσθέτως, όσον αφορά στις επενδύσεις στο πεδίο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ένας από τους σημαντικότερους ίσως παράγοντες που λειτουργεί ανασταλτικά προς αυτή την κατεύθυνση, είναι η χωροταξική τοποθέτηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ο σχεδιασμός της οποίας γίνεται πολλές φορές ανοργάνωτα και απρογραμματίστα, επιβαρύνοντας ή/και καταστρέφοντας το φυσικό περιβάλλον του νησιού *«.....και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η χωροθέτησή τους. Διότι υπάρχουν πολλοί κίνδυνοι.»* (Γ.25), *«Εμπόδιο η οικονομική κρίση και οι αντιδράσεις που δημιουργούνται από τη μη χωροθέτηση»* (Γ.25). Βάσει των ευρημάτων των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, η προαναφερθείσα περιβαλλοντική επιβάρυνση έχει ως απόρροια την δημιουργία αρνητικού κλίματος από την πλευρά των τοπικών κοινωνιών για επενδύσεις στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας *«.....έχει τέτοια επιβάρυνση στο περιβάλλον που κάνει και ένα δεύτερο κακό: Στρέφει τις τοπικές κοινωνίες εναντίον των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.»* (Γ.25).

Επιπλέον, η έλλειψη ενός σταθερού οικονομικού περιβάλλοντος και η έλλειψη αξιοπιστίας του κεντρικού κράτους σε ότι αφορά στην λήψη αποφάσεων υπονομεύει τις επενδύσεις και σ' αυτό τον τομέα *«Καταρχήν η αναξιπιστία του κράτους. [...]... Άρα λοιπόν, το να μην υπάρχει, αυτό που λέμε, το σταθερό οικονομικό περιβάλλον, η*

αξιοπιστία της άλλης πλευράς, ότι κοιτάξε θα κάνω την επένδυσή μου αλλά μην μου αλλάξεις βιαίως αύριο-μεθαύριο τους κανόνες και εγώ βρεθώ σαν επενδυτής εκτεθειμένος, ισχύει.» (Γ.25).

Ένας ορθολογικός χωροταξικός σχεδιασμός, με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος, για επενδύσεις και εγκατάσταση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Περιφέρεια Κρήτης «...*Προέχει λοιπόν και αυτό είναι μεγαλύτερη προστασία του περιβάλλοντος, χωροταξικός σχεδιασμός και εξειδικευμένες χρήσεις γης -δεσμευτικές-.*» (Γ.25), «...*και όχι οπουδήποτε και αυτό σε ήπιες μορφές και σε μικρές κλίμακες.*» (Γ.25), καθώς και μία ευρύτερη πολιτική από την πλευρά του κεντρικού κράτους για επενδύσεις πάνω στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κρίνονται κατά τους συνεντευξιαζόμενους απαραίτητα για την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Περιφέρεια Κρήτης.

Στο πλαίσιο της περιφερειακής ανάπτυξης, οι μισοί από τους συνεντευξιαζόμενους γνωρίζουν για την Στρατηγική της Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης (στο Λασίθι μόνο ένας στους τέσσερις γνώριζε ενώ στο Ηράκλειο τρεις στους τέσσερις). Ωστόσο, σύμφωνα με τα ευρήματα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων, αν και αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ανάπτυξη στην Περιφέρεια Κρήτης, χρήζει περισσότερης ενίσχυσης σε όλους τομείς οικονομίας (πρωτογενής, δευτερογενής, τριτογενής) και σε αρκετούς διαφορετικούς κλάδους, όπως το ανθρώπινο δυναμικό και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η επιχειρηματικότητα, η ψηφιοποίηση και οι παρεχόμενες υπηρεσίες περιφέρειας «*Χρειάζεται ενίσχυση. Σε όλους τους τομείς (πρωτογενής, δευτερογενής, τριτογενής). Επιχειρηματικότητα, ανθρώπινο δυναμικό, ψηφιοποίηση, παρεχόμενες υπηρεσίες περιφέρειας.*» (Γ.26α), «...*ειδικά στον πρωτογενή τομέα, γιατί ο πρωτογενής τομέας παράγει πολλαπλάσιες θέσεις εργασίας και πολλαπλάσιες μονάδες στο ΑΕΠ.*» (Γ.26β). Εκτός από τα αναμενόμενα (τουρισμό και πρωτογενή τομέα), διατυπώθηκαν συγκεκριμένες και καινοτόμες (για τη χώρα μας) ιδέες, «*Τα αγροτικά υπολείμματα τα θεωρούμε σκουπίδια. Σε άλλες χώρες με ΑΠΕ, τα κάνουν κομπόστ, λιπάσματα και ξαναδίνονται στους αγρότες*» (Γ.26β).

4. Ζητήματα Περιφερειακής Διακυβέρνησης

Ανάλυση (ερωτ. 27-39)

Αναφορικά με την διακυβέρνηση στην Περιφέρεια Κρήτης, τα ευρήματα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων κατέδειξαν ότι η περιφερειακή διακυβέρνηση κυμαίνεται σε αρκετά καλό επίπεδο, παρόλη την μειωμένη χρηματοδότηση από το κεντρικό κράτος και τις υφιστάμενες δυσκολίες σε επίπεδο στελεχών (ανθρώπινο δυναμικό) και γραφειοκρατικών διαδικασιών.

Συγκεκριμένα, στην πλειοψηφία τους οι συνεντευξιαζόμενοι/ες θεωρούν ότι το σχέδιο «Καλλικράτης», δεν έφερε τα αποτελέσματα που αναμενόταν να φέρει. Ενώ σε περιφερειακό επίπεδο, με το σχέδιο «Καλλικράτης» τα ζητήματα διευθετούνται ενιαία και με αμεσότητα *«Πλεονεκτήματα: σε επίπεδο περιφέρειας είναι ενιαία και δυναμική. Τα ζητήματα λύνονται γρηγορότερα και ενιαία.»* (Δ.27), *«Υπάρχει κεντρικός σχεδιασμός που επιτρέπει εξοικονόμηση ανθρώπινου δυναμικού και πόρων»* (Δ.27), η μη χορήγηση θεσμοθετημένων πόρων λόγω οικονομικής κρίσης, η ελλιπής αντιπροσώπευση, ιδίως των δήμων καθώς και ο σχεδιασμός του με βάση τη γεωγραφική κατάσταση των δήμων και όχι τις πραγματικές τους ανάγκες και ιδιαιτερότητες, οδήγησαν στην λανθασμένη εφαρμογή του σχεδίου «Καλλικράτης» και σε προβλήματα εφαρμογής στις επαρχιακές περιοχές: *«...δεν έχουμε σωστή αντιπροσώπευση, κυρίως στους δήμους.»* (Δ.27), *«Το μεγαλύτερο του μειονέκτημα είναι ότι δεν έχει εφαρμοστεί. Διότι δεν εφαρμόστηκε για πολλούς λόγους, δεν εφαρμόστηκε όπως έπρεπε. Ο ένας είναι ότι είχε την ατυχία να συμπίσει με την κρίση. Άρα δεν είχε πόρους. Δεν χορηγήθηκαν οι θεσμοθετημένοι πόροι...»* (Δ.27), *«Θεωρώ ότι έγινε με προχειρότητα. Και τι εννοώ... φτιαχτήκανε με βάση, βασικά, τη γεωγραφική τους κατάσταση οι δήμοι, χωρίς να λάβουν υπόψη τους, ότι δημιουργήσανε δήμους χωρίς πηγές εσόδων.»* (Δ.27), *«Δεν υπάρχουν οικονομικοί πόροι. Έχει γύρει η πλάστιγγα εις βάρος των μικρών χωριών ή πόλεων»*, (Δ.27), *«Χάνεται η συνεκτικότητα και η ζωντάνια που υπήρχε στην επαρχία...»* (Δ.27).

Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων θεωρεί ότι η υφιστάμενη διοικητική δυνατότητα και ικανότητα και του 1^{ου} και του 2^{ου} βαθμού αυτοδιοίκησης χρήζει βελτιώσεων κυρίως ως προς τη διοικητική ικανότητα, την απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και την στελέχωσή τους με ανθρώπινο δυναμικό. Ωστόσο, ο 1^{ος} βαθμός αυτοδιοίκησης υστερεί και αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα από τον 2^ο βαθμό αυτοδιοίκησης, όχι μόνο σε σχέση με τη διοικητική

ικανότητα αλλά και ιδίως ως προς τη χρηματοδότηση, με αποτέλεσμα αρκετοί δήμοι να υπολειτουργούν *«Υστερεί σε σχέση με τον 2^ο βαθμό αυτοδιοίκησης. Αν υπήρχαν πόροι (χρήμα και human resources) και στον 1^ο και στον 2^ο βαθμό αυτοδιοίκησης θα ήταν καλύτερα.»* (Δ.28), *«Εκείνο που χρειάζεται περισσότερο είναι να χρειάζεται λιγότερο το κράτος στον πολίτη, εννοώντας στην καθημερινότητα του, λιγότερο ο δήμος, λιγότερο η περιφέρεια.»* (Δ.28), *«Του πρώτου βαθμού αυτοδιοίκησης θα έλεγα, όπως είπα και προηγουμένως, ότι υπάρχει πραγματικά μία κατάρρευση.»* (Δ.28). Η δυσχερής οικονομική κατάσταση, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και οι περιορισμένοι πόροι αναφέρονται από τους περισσότερους συνεντευξιαζόμενους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα: *«Ο 1ος και 2ος βαθμός είναι σαν διαχειριστές της καθημερινότητας. Διαχειρίζονται τη μιζέρια, χωρίς λεφτά, χωρίς πόρους, χωρίς ανθρώπινο δυναμικό εξειδικευμένο»* (Δ.28).

Όσον αφορά στο επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης στην Περιφέρεια Κρήτης, από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων διαφαίνεται ότι η περιφερειακή οργάνωση και διοίκηση βρίσκονται σε καλό επίπεδο. Ωστόσο, τα βασικά μειονεκτήματα έγκεινται στην έλλειψη προσωπικού, στις γραφειοκρατικές διαδικασίες, στην εξάρτηση από το κεντρικό κράτος για συγκεκριμένα ζητήματα που θα μπορούσαν να διευθετούνται σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης πιο αποτελεσματικά, καθώς και στην εμπλοκή/επικάλυψη των αρμοδιοτήτων των Περιφερειακών Ενοτήτων με τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών της έδρας της Περιφέρειας *«Αρκετά καλό.»* (Δ.29), *«Εμπλέκονται αρμοδιότητες των περιφερειακών ενοτήτων με τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών της έδρας της Περιφέρειας.»* (Δ.29), *«Η μεγαλύτερη μας είναι η έλλειψη προσωπικού και υπάρχει και μία στρέβλωση γενικά στο δημόσιο τομέα.»* (Δ.29), *«...θα έλεγα ότι είναι ίσως και πιο κάτω του μετρίου. Δυστυχώς οι δήμοι έχουν έλλειψη, θα έλεγα κουβαλούν και παθογένειες του παρελθόντος, ...»* (Δ.29), *«Πολλές φορές δεν έχει το απαιτούμενο επιστημονικό προσωπικό...»* (Δ.29), *«Υπάρχουν υπηρεσίες απόλυτα εξαρτημένες από το κράτος. Δε μπορούμε να κάνουμε οποιαδήποτε παρέμβαση εκεί»* (Δ.29), *«Δε μπορούμε να κάνουμε τίποτα χωρίς τις κεντρικές πολιτικές αποφάσεις»* (Δ.29).

Μεταξύ Περιφέρειας και Δήμων υπάρχει καλή συνεργασία και συνεννόηση με περιθώρια, όμως, βελτίωσης για ακόμα καλύτερη και αποτελεσματική συνεργασία *«Η Περιφέρεια πάντα προσπαθεί για να βρει λύσεις. Πολύ καλό επίπεδο συνεργασίας»*

και συνεννόησης.» (Δ.30), «...θεωρώ πάντως ότι υπάρχει μία καλή συνεργασία και μεταξύ των δήμων και μεταξύ των δήμων με την περιφέρεια.» (Δ.30). Από κάποιους τονίζονται οι δυσκολίες στις σχέσεις και τη συνεργασία μεταξύ Δήμων και Περιφέρειας, κυρίως λόγω των ελλείψεων σε επίπεδο Δήμων: «Δύσκολη. Πολύ... Εδώ η κατάσταση είναι πολυσύνθετη... Οι Δήμοι χρειάζονται μεγαλύτερη προσπάθεια στη διοίκησή τους. Καλύτερη εσωτερική λειτουργία... Το γεγονός ότι δεν έχουν ικανοποιητικά εκπαιδευμένο προσωπικοί και οι Δήμαρχοι δε μπορούν και δε θέλουν να διοικήσουν Δήμους. Αυτό δημιουργεί μεγάλα προβλήματα... στη σχέση μεταξύ άλλων (με την Περιφέρεια). Δεν έχουν τους εργαζόμενους ειδικευμένους... και δεν έχουν αρμοδιότητες... δεν έχει γίνει μία προσπάθεια να οργανωθούν καλά οι Δήμοι» (Δ.30). Διαφαίνεται επίσης ότι υπάρχουν δημοτικά δίκτυα (η Περιφερειακή Ένωση Δήμων) καθώς και δίκτυα μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων. Σε γενικές γραμμές υπάρχει πολύ καλή συνεργασία μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων και των δήμων για τον σχεδιασμό και την αντιμετώπιση ζητημάτων της Περιφέρειας με δυνατότητες βελτίωσης «Μεταξύ περιφερειακών ενοτήτων υπάρχουν. Πολύ μεγάλη, άμεση και ενιαία αντιμετώπιση.» (Δ.31), «....υπάρχει ένας καλός συντονισμός μεταξύ δήμων και περιφερειακών ενοτήτων και κάνουμε από κοινού σχεδιασμό για τα μεγάλα. Σε γενικές γραμμές δεν έχουμε διαφωνίες στα πολύ μεγάλα θέματα της Κρήτης.....έχουμε εξαιρετική συνεργασία που μπορεί να γίνει ακόμα πολύ καλύτερη, πιο ουσιαστική.» (Δ.31), «Η συνεισφορά τους θα μπορούσε να ήταν ακόμα καλύτερη.» (Δ.31).

Στα ίδια επίπεδα, βάσει των απαντήσεων των συνεντευξιαζόμενων κυμαίνεται και η συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και των εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών στα περιφερειακά και δημοτικά δίκτυα. Ωστόσο, κρίνεται απαραίτητη η πιο ενεργός συμμετοχή τους σ' αυτά, καθώς και η περαιτέρω συνεργασία τους με την Περιφέρεια Κρήτης «Ανταποκρίνονται» (Δ.32), «Δεν νομίζω ότι παίζουν το ρόλο, που θα μπορούσαν να είναι πραγματικά.» (Δ.32), «Να έχουμε μεγαλύτερη συνεργασία, πιο συγκροτημένη, πάντα υπάρχει το καλύτερο.» (Δ.32) «Γιατί και οι δήμοι πρέπει να ακούν τους πολίτες τους και η περιφέρεια αλλά και οι πολίτες οφείλουν να είναι ενεργοί και να καταθέτουν προτάσεις προς όφελος της τοπικής κοινωνίας» (Δ.32).

Αξίζει να αναφερθεί, ότι το πεδίο που χρήζει άμεσων αλλαγών, είναι το πεδίο των γραφειοκρατικών διαδικασιών στην Περιφέρεια Κρήτης σε σχέση με την απλούστευση και την αποτελεσματικότητά τους, καθώς το επίπεδο των υφιστάμενων

γραφειοκρατικών διαδικασιών τόσο σε κεντρικό επίπεδο (νομοθετικό πλαίσιο) όσο και σε τοπικό επίπεδο ούτε ανταποκρίνεται αποτελεσματικά και άμεσα στις ανάγκες των πολιτών ούτε διευκολύνει στην ανάπτυξη της Περιφέρειας Κρήτης. Οι απαντήσεις στη συγκεκριμένη ερώτηση παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς μαρτυρούν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν όλοι οι φορείς της Περιφέρειας και την αγανάκτηση των ανθρώπων που έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά με τη πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες. Κανείς από τους συνεντευξιαζόμενους δεν παρουσιάζεται ικανοποιημένος από το επίπεδο απλούστευσης και αποτελεσματικότητας, καθώς θεωρούν ότι οι διαδικασίες παραμένουν εξαιρετικά πολύπλοκες και δημιουργούν προβλήματα τόσο στην καθημερινότητά των πολιτών όσο και στις εμπορικές συναλλαγές, με αποτέλεσμα να χάνεται χρόνος και χρήματα. Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων: «Καθόλου ικανοποιημένος.» (Δ.33), «Υπάρχει πρόβλημα Νομίζουμε ότι απλουστεύονται αλλά δεν απλουστεύονται. Υπάρχουν πολλές νομοθεσίες από Υπουργεία μονόπλευρα (εμπλοκή).» (Δ.33), «Είναι απαράδεκτη η κατάσταση» (Δ.33), «....υπάρχουν πολλά ζητήματα γραφειοκρατικά, τα οποία πολλές φορές είναι και τροχοπέδη και στην ανάπτυξη, τροχοπέδη σε όλους μας.» (Δ.33).

Όσον αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας και συγκεκριμένα των ημι-δομημένων συνεντεύξεων της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου καταδεικνύουν ότι οι αιρετοί ανταποκρίνονται καλύτερα στο ρόλο τους από ό,τι οι υπηρεσιακοί. Παρόλο που το υπηρεσιακό προσωπικό της Περιφέρειας Κρήτης ανταποκρίνεται, σε γενικές γραμμές, ικανοποιητικά στα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί, η έλλειψη εξειδίκευσης καθώς και η έλλειψη, κάποιες φορές, αποτελεσματικότητας από την πλευρά των πολιτικών τους προϊσταμένων (ως πηγή έμπνευσης και παραγωγικότητας) συμβάλλουν ανασταλτικά στην ομαλή λειτουργία διάφορων υπηρεσιών της Περιφέρειας και στην επίλυση πρακτικών ζητημάτων. Αξίζει να αναφερθεί ότι ένας εκ των συνεντευξιαζόμενων επεσήμανε την απουσία της αξιολόγησης του υπηρεσιακού προσωπικού «Για τους αιρετούς δεν μπορώ να πω τίποτα. Είναι αυτούς που επιλέγει ο κόσμος, άρα αυτοί είναι νομίζω αντικειμενικά καλοί.» (Δ.34), «Για τους υπηρεσιακούς είναι στον κόσμο τους. Δεν είναι πάντα καλά και ευχάριστα. Είναι κάποιοι άλλοι που δεν καταλαβαίνουν Χριστό. Πιστεύω ότι πρέπει να γίνουν πιο πρακτικοί. Λίγες υπηρεσίες λειτουργούν καλά.» (Δ.34), «.....οι αιρετοί μπορεί να γίνουν καλύτεροι αλλά

εμάς μας αλλάζει ο πολίτης αν δεν ανταποκρινόμαστε. Ανάλογα ισχύουν για τους υπηρεσιακούς, ανάλογα και με το πολιτικό τους προϊστάμενο εμπνέονται ή δεν εμπνέονται, αποδίδουν ή δεν αποδίδουν.» (Δ.34), «Σε γενικότερο επίπεδο, θα έλεγα ότι είναι καλό το υπηρεσιακό προσωπικό που διαθέτει.....Δυστυχώς όμως υπάρχουν φοβερά προβλήματα σε ζητήματα εξειδίκευσης,...» (Δ.34), «...όσον αφορά το πολιτικό προσωπικό...εντάξει υπάρχουν και αξιόλογα θα έλεγα πολιτικά στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης. Υπάρχουν όμως και ακόμα και άνθρωποι, οι οποίοι δεν ανταποκρίνονται στο ρόλο που τους έχουνε δώσει οι δημότες..εεε..και θα πρέπει να καταλάβουν ότι οι εποχές έχουν αλλάξει. Όπου και να είσαι αν δεν κάτσεις να δουλέψεις προς όφελος αυτό δεν φέρνεις αποτέλεσμα» (Δ.34)., «Για τους υπηρεσιακούς, εντάξει, πιστεύω ότι και εδώ λείπει το θέμα της αξιολόγησης, κάτι το οποίο το θεωρώ αρκετά σημαντικό.» (Δ.34).

Οι συνεντευξιαζόμενοι της Περιφερειακής Ενότητας Λασιθίου «συμφώνησαν» ότι το προσωπικό βρίσκεται σε καλό επίπεδο, ωστόσο δεν παρέλειψαν να αναφερθούν ξανά στις ελλείψεις ανθρώπινου δυναμικού: «Έχει κατάλληλο προσωπικό... κατάλληλα άτομα... αλλά ολιγάριθμο. Κι έτσι έχουν πολλές ευθύνες και αρμοδιότητες. Εάν δεν είναι εξειδικευμένο σε ένα αντικείμενο αυτό δημιουργεί αντίκτυπο στην ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών... Υπάρχει σημαντική έλλειψη προσωπικού» (Δ.34).

Σε συνέχεια των προαναφερθέντων, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες αναφέρουν ότι παρόλο που η Περιφέρεια Κρήτης είναι στελεχωμένη από ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει, στην πλειοψηφία του, τις απαιτούμενες γνώσεις και δεξιότητες, εντούτοις ή δεν τις αξιοποιεί αποτελεσματικά, είτε δεν προλαβαίνει να αποκτήσει την απαραίτητη εμπειρία ή τις δεξιότητες λόγω των εποχικών συμβάσεων που υπογράφει προς απασχόληση «Έχει και γνώσεις και δεξιότητες. Δεν τις χρησιμοποιούν αποτελεσματικά. Πρέπει να αλλάξουν νοοτροπία. Δεν είναι όλοι έτσι. Δυστυχώς είναι οι περισσότεροι.» (Δ.35), «Υπάρχει ένα δυναμικό που έχει πολύ καλό επίπεδο και γνώσεων και σπουδών.» (Δ.35), «Όταν προσλαμβάνονται για τέσσερις-πέντε μήνες και μετά φεύγουνε και έρχονται άλλοι, δεν προλαβαίνουνε ούτε να εκπαιδευτούνε, ούτε να αποκτήσουν την εμπειρία που θα έπρεπε.» (Δ.35). Η πλειοψηφία εστίασε στην ανάγκη για συνεχιζόμενη εκπαίδευση του προσωπικού και στην καλύτερη εκμετάλλευση των δεξιοτήτων που διαθέτει. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα: «...Χρειάζεται συνεχής εκπαίδευση. Θα πρέπει να υπάρξει εγρήγορση, αξιολόγηση, ανταμοιβή... Δεν

υπάρχει καμία διαχείριση προσωπικού. Είναι όλα αφημένα στην τύχη» (Δ.35) και «Όχι, θεωρώ ότι είναι λάθος άνθρωποι σε λάθος θέσεις. Θα πρέπει να γίνει αναδιοργάνωση... ώστε να μουν άνθρωποι με τα ανάλογα προσόντα στις ανάλογες θέσεις» (Δ.35).

Η επιμόρφωση, όπως για παράδειγμα σε ζητήματα αποτελεσματικότητας της Δημόσιας Διοίκησης, η Διά Βίου Μάθηση, το Μάρκετινγκ και η αξιοποίηση της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης θα συνέβαλαν, κατά τους/τις συνεντευξιαζόμενους/ες στη βελτίωση των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων των στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης *«Στην επιμόρφωση. Σε ότι έχει να κάνει με την αποτελεσματικότητα της Δημόσιας Διοίκησης. Εκεί πάσχουμε.» (Δ.36), «Πρέπει να αξιοποιηθεί περισσότερο η Σχολή Δημόσιας Διοίκησης,...» (Δ.36),*

Παρόλα αυτά, σημαντικό εμπόδιο για την υλοποίηση των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων της Περιφέρειας Κρήτης είναι οι μειωμένοι διαθέσιμοι πόροι, οι οποίοι, σύμφωνα με τους/τις συνεντευξιαζόμενους/ες, δεν επαρκούν για να διασφαλιστεί η βιώσιμη ανάπτυξη στην Κρήτη. Ούτε όμως και το προσωπικό της Περιφέρειας επαρκεί ως προς αυτή την κατεύθυνση: *«Πολύ μεγάλο θέμα. Και προ κρίσης δεν επαρκούσαν.» (Δ.37), «Εμείς εδώ διαχειριζόμαστε. Και διαχειριζόμαστε χωρίς πόρους. Θα έλεγα ότι είμαστε αμορτισέρ πολυτελείας. Είμαστε εδώ για να εισπράττουμε τα χαστούκια.» (Δ.37), «Όχι. Με το να δοθούν πόροι. Ούτε το ανθρώπινο δυναμικό επαρκεί.» (Δ.37), «Όχι. Κοίταξε....υπάρχουν δύο τρόποι ανάπτυξης: είτε να πέσει φρέσκο χρήμα και να δημιουργηθούν νέες επενδύσεις ή να κάνεις αναδιανομή της ήδη υπάρχουσας μικρής πίτας.» (Δ.37), «Όχι δεν επαρκούν... Η Κρήτη έχει δυναμική και αν την βοηθήσουν λίγο θα έχει πολύ μεγαλύτερη ανάπτυξη...» (Δ.37) και «όχι, δεν επαρκούν και θεωρώ ότι η Κρήτη αδικείται. Θα πρέπει να γίνεται αναλογική κατανομή... δε μπορεί μια περιφέρεια που έχει προσφέρει τόσα πολλά να μην παίρνει κάτι ανάλογο» (Δ.37).*

Συν τοις άλλοις, οι υφιστάμενες σχέσεις του κεντρικού κράτους με σημαντικούς θεσμούς της Περιφέρειας Κρήτης και με την τοπική αυτοδιοίκηση είναι πιθανόν να μην βοηθούν στην προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς οι συνεντευξιαζόμενοι/ες αναφέρουν ότι από την πλευρά του κεντρικού κράτους υπάρχει αδιαφορία και μη ουσιαστική συνεργασία *«Τη θεωρώ χαλαρή και τη θεωρώ*

μη ουσιώδη.» (Δ.38), «Από πλευράς τοπικής αυτοδιοίκησης προσπαθούμε να συνεργαστούμε. Το κεντρικό κράτος δεν ανταποκρίνεται όσο αναμέναμε. Τους λέμε και μας γράφουν,....» (Δ.38), «Αγάπης και μίσους.» (Δ.38), «...αυτή την περίοδο δεν θα έλεγα ότι οι σχέσεις με το κεντρικό κράτος είναι άριστες. Δεν είναι καλές οι σχέσεις με την κεντρική εξουσία.» (Δ.38). Οι σχέσεις με το κεντρικό κράτος λοιπόν βρίσκονται σε μη αποδεκτό επίπεδο, ειδικά για σημαντικούς παραγωγικούς φορείς, όπως μαρτυρά και το απόσπασμα: «Καμία σχέση δεν έχουμε. Με ιδιωτική πρωτοβουλία γίνονται όλα. Εμείς θέλουμε τη βοήθεια της πολιτείας... να μας δώσει ώθηση... Να σταθεί η πολιτεία στον αγροτικό κλάδο και να δει αν το προϊόν είναι ανταγωνιστικό...» (Δ.38).

Επιπλέον, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες θεωρούν ότι οι τομείς, οι οποίοι χρειάζεται να προτεραιοποιηθούν με την αξιοποίηση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων είναι οι υποδομές της Κρήτης (π.χ. οδικά δίκτυα, υποδομές σε λιμάνια και αεροδρόμια), η ενίσχυση του επιχειρήσεων μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου, η ενίσχυση των φορέων του κράτους πρόνοιας, καθώς και η δημιουργία όσο το δυνατόν περισσότερων νέων θέσεων μόνιμης απασχόλησης «Οι προτεραιότητες υπάρχουν, το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων δεν υπάρχει» (Δ.39), «Οι υποδομές και μετά η ενίσχυση των επιχειρήσεων μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου.» (Δ.39), «.....σε οτιδήποτε επενδυθεί θα πρέπει να είναι στόχος όσο το δυνατόν περισσότερες μόνιμες και διαρκείς θέσεις εργασίας.» (Δ.39), «....οδικά δίκτυα και υποδομές σε λιμάνια, αεροδρόμια.» (Δ.39), «...(οι προτεραιότητες του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων πρέπει να επικεντρωθούν) στην παιδεία, την υγεία, την ασφάλεια του πολίτη... η υγεία είναι πολύ βασική, αν δεν έχεις υγιή πληθυσμό τι τα θες τα υπόλοιπα; Η ψυχική υγεία» (Δ.39).

E. Καταληκτικά

Ανάλυση (ερωτ. 40-41)

Τέλος, οι συνεντευξιαζόμενοι/ες κάνουν προτάσεις για το άμεσο και το μακροπρόθεσμο μέλλον, προς την κατεύθυνση επίτευξης της βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στην περιφέρεια Κρήτης. Έτσι, βασικός πυλώνας για την προώθηση της βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης παραμένει η χρηματοδότηση και η εξεύρεση πόρων για την Περιφέρεια Κρήτης, η ρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου για την απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, η σταδιακή υλοποίηση των

αποτελεσμάτων των ερευνών που διενεργούνται και προτείνουν σημαντικές λύσεις που θα προωθήσουν την κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη και η ομαλοποίηση της αγοράς εργασίας *«Πρέπει να αποκτήσει πόρους περισσότερους η Περιφέρεια, έτσι; Να έχει μία διοικητική αυτοτέλεια με πόρους.»* (E.40) *«Εξεύρεση πόρων. Νομοθετικές παρεμβάσεις για πραγματική απλούστευση των διαδικασιών ώστε να μπορεί ο πολίτης να εξυπηρετείται καλύτερα με στόχο την ανάπτυξη του τόπου.»* (E.40), *«Άμεσα πρέπει να υπάρξει Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων.»* (E.40), *«Άμεσα αυτό που πρέπει να γίνει είναι να υπάρξει μία ομαλοποίηση της αγοράς εργασίας και της εν γένει κατάστασης. Αυτή τη στιγμή βιώνουμε, θα έλεγα μία ζούγκλα, έναν εργασιακό μεσαίωνα, και αυτό είναι εις βάρος και των επιχειρήσεων και της εθνικής οικονομίας.»* (E.40).

Μακροπρόθεσμα, οι προτάσεις τους περιλαμβάνουν, από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης την ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου, ούτως ώστε να καταστεί η Κρήτη μία πραγματικά αυτοδιοικούμενη περιφέρεια που να έχει τη δυνατότητα να παράγει πόρους και να έχει τα δικά της έσοδα *«Μακροπρόθεσμα πρέπει να σοβαρέσουμε να κάνουμε ένα διάλογο και να αποκτήσουμε πραγματική και ουσιαστική αυτοδιοίκηση με δυνατότητα να παράγει πόρους, να έχει τα δικά της έσοδα, να τα επιβάλλει η ίδια, να τα διαχειρίζεται με ευθύνη η ίδια και να δίνει λογαριασμό στον πολίτη αμεσότητα.»* (E.40), καθώς και σε ένα πιο γενικό πλαίσιο την ύπαρξη ενός ενιαίου εθνικού σχεδίου οικονομίας και μίας ενιαίας εθνικής πολιτικής, η οποία θα εφαρμόζεται από όλες τις περιφέρειες και τους δήμους με στόχο την ανασυγκρότηση της χώρας και της εθνικής οικονομίας *«...ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο που θα αφορά την ανασυγκρότηση γενικά της χώρας, της εθνικής οικονομίας να πατήσουνε όλοι οι περιφέρειες, όλοι οι δήμοι πάνω σ αυτό το εθνικό σχέδιο.[...]. Και πολλές φορές η πολιτική της συγκρούεται με κάποιες τακτικές της κεντρικής εξουσίας και πραγματικά της δημιουργούν πολλές φορές κάποια εμπόδια, κάποια φράγματα, και ενώ προσπαθεί και θέλει να δημιουργήσει μπλοκάρεται από την κεντρική εξουσία.»* (E.40).

Αξίζει να αναφερθεί ότι στο πλαίσιο της σχέσης διακυβέρνησης, βιωσιμότητας και περιφερειακής ανάπτυξης, μία συνεντευξιζόμενη προτείνει, μεταξύ άλλων, και τη δημιουργία ενός Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) για την περιφερειακή ανάπτυξη στην Κρήτη *«Αν γινόταν ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα για την περιφερειακή ανάπτυξη στην Κρήτη, θα ήταν ευχής έργον.»* (E.41). Η δημιουργία ενός

Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Περιφέρεια Κρήτης που θα περιλάμβανε θεματικές ενότητες που θα αφορούσαν στην διακυβέρνηση, στην βιωσιμότητα, στην καινοτομία και την περιφερειακή ανάπτυξη θα μπορούσε να συμβάλει σε σημαντικό βαθμό στην περαιτέρω ανάπτυξη τόσο των εκάστοτε Περιφερειακών Ενοτήτων της Κρήτης όσο και της Περιφέρειας Κρήτης ως ενιαίας οντότητας.

V. Ανάλυση των ευρημάτων των αφηγηματικών συνεντεύξεων

A. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου

Βασικοί πυλώνες γύρω από τους οποίους συστρέφεται η αφηγηματική συνέντευξη είναι η ανάπτυξη της Περιφέρειας Κρήτης, ο νεανικός πληθυσμός, ο τουρισμός και η επιχειρηματικότητα.

Ο συνεντευξιαζόμενος αφηγείται ότι βασικοί υπεύθυνοι για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η Κρήτη είναι η πολιτική εξουσία και τα συστήματα παιδείας *«Λιμνάζει σε ένα βάλτο εδώ και πολλά χρόνια. Η Κρήτη είναι ένα τραυματισμένο, πληγωμένο νησί»* (Σ.1). Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο συνεντευξιαζόμενος η οικονομία της Κρήτης έχει μειωθεί τα τελευταία 6-7 χρόνια κατά 1/3. Λόγω της οικονομικής κρίσης, οι μεγάλες υποδομές της Περιφέρειας Κρήτης, όπως για παράδειγμα τα αεροδρόμια, τα οδικά δίκτυα κλπ. δεν έχουν προωθηθεί η/και ενισχυθεί περαιτέρω. Ενώ ο κλάδος του εμπορίου και των επιχειρήσεων στην Περιφέρεια Κρήτης δεν δύναται να αντικαταστήσει το υπάρχον προϊόν λόγω της υφιστάμενης οικονομικής κατάστασης που έχει περιέλθει η χώρα *«Λόγω της οικονομικής κρίσης τα τελευταία χρόνια δεν έχει φρεσκαριστεί το προϊόν. Δεν φτιάχνουνε αεροδρόμια, δρόμους κ.λπ. Θαμπώνει η εικόνα»* (Σ.1). Η μεσαία τάξη συνεθλίβη. Όλοι οι άνθρωποι έχουν χάσει την ελπίδα τους, η οποία με το πέρασμα των χρόνων χάνεται περισσότερο.

Βάσει των ευρημάτων της αφηγηματικής συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου καθίσταται ευκρινές ότι τόσο η οικονομική κρίση όσο και η υφιστάμενη οικονομική κατάσταση που βιώνει η χώρα μας το τελευταία έτη έχουν επιδράσει σε σημαντικό βαθμό στην μείωση της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτη.

Ο συνεντευξιαζόμενος αναφέρει ότι οι τομείς στους οποίους πρέπει η Περιφέρεια Κρήτης να δώσει έμφαση είναι η γεωργία, ο τουρισμός και η επιχειρηματικότητα σε

συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα του νησιού, δίδοντας ιδιαίτερη έμφαση και στον νεανικό πληθυσμό της Κρήτης.

Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι η τύχη της Κρήτης βρίσκεται στα χέρια των νέων και των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων της Κρήτης (ΑΕΙ). Τόσο το μορφωτικό επίπεδο των νέων όσο και των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων του νησιού είναι πολύ υψηλό. Κατ' αυτόν, οι νέοι είναι το μέλλον της Κρήτης. Αυτοί που πρέπει να αναλάβουν δράση είναι οι νέοι άνθρωποι που έχουν μείνει στην Κρήτη ή που πρόκειται να μείνουν. Τα νέα άτομα είναι ουσιαστικά το μέλλον της Κρήτης. Αυτά πρέπει να σχεδιάσουν το μέλλον και την ανάπτυξη της Περιφέρειας Κρήτης *« Οι νέοι πρέπει να αρπάζουν το μέλλον και την ανάπτυξη της Κρήτης»*. Προς αυτή την κατεύθυνση, προτείνει τη δημιουργία ενός κινήματος νέων, το οποίο δεν θα αναλάβει χρέη αντιπολίτευσης. Αντιθέτως, θα πρόκειται για ένα κίνημα/ομάδες νέων με υψηλού επιπέδου γνώσεις και δεξιότητες, οι οποίοι θα αναλαμβάνουν χρέη συμβούλων για διάφορες θεματικές ενότητες, όπως για παράδειγμα ο τουρισμός, η γεωργία, η κτηνοτροφία, η έρευνα και η καινοτομία, προτείνοντας προτάσεις και δράσεις με μοναδικό γνώμονα την ανάπτυξη της Κρήτης.

Από τα προαναφερθέντα γίνεται ευκρινές ότι η έμφαση που δίδει ο συνεντευξιαζόμενος στο νεανικό πληθυσμό της Κρήτης και, ιδίως, στους αποφοίτους των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων της Κρήτης καθώς και στα ίδια τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να συμβάλουν σε σημαντικό βαθμό στην περιφερειακή ανάπτυξη του νησιού.

Αξίζει να αναφερθούν, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο συνεντευξιαζόμενος, οι κόμβοι επιχειρηματικότητας που έχουν σχεδιασθεί από την Περιφέρεια Κρήτης. Τόσο ο Δήμος Ηρακλείου, όσο και το Επιμελητήριο Ηρακλείου και το Πανεπιστήμιο Κρήτης είναι σε επαφή για την ίδρυση και την προώθηση κόμβων επιχειρηματικότητας (νεανικής ή μη), οι οποίοι θα είναι ένας συνδυασμός προώθησης της επιχειρηματικότητας σε συνδυασμό με Διά Βίου Μάθηση. Οι προαναφερθέντες κόμβοι επιχειρηματικότητας θα στελεχώνονται από νέο ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο θα είναι εξειδικευμένο σε διαφορετικά θεματικά αντικείμενα και κλάδους, προσφέροντας συμβουλευτικές υπηρεσίες και σχεδιάζοντας επιχειρηματικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες, ενώ παράλληλα θα προσφέρουν και σεμινάρια και

επιμορφώσεις στα άτομα για να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες ή/και εξειδίκευση για τον συγκεκριμένο κλάδο ή θεματική ενότητα στην οποία τους ενδιαφέρει να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά.

Ωστόσο, σημαντικό εμπόδιο για την ίδρυση των προαναφερθέντων κόμβων επιχειρηματικότητας είναι η έλλειψη χρηματοδότησης. Τόσο η μειωμένη χρηματοδότηση από το κεντρικό κράτος όσο και η έλλειψη ιδιωτικών πρωτοβουλιών και χορηγών συμβάλλουν ανασταλτικά όχι μόνο στην προώθηση της επιχειρηματικότητας στην Κρήτη αλλά και στην προώθηση της επιχειρηματικής ανάπτυξης γενικότερα *«Το κεντρικό κράτος δεν δίνει σημασία. Πρέπει να υπάρχουν άνθρωποι να χρηματοδοτήσουν ιδιωτικές πρωτοβουλίες και χορηγοί»* (Σ.1).

Όσον αφορά στον τουρισμό και στην προώθηση του τουριστικού προϊόντος στην Περιφέρεια Κρήτης, από τα ευρήματα της αφηγηματικής συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου διαφαίνεται ότι το επίπεδο του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης στην Κρήτη έχει μειωθεί. Παλαιότερα η εικόνα του τουρισμού και των ξενοδοχείων στην Περιφέρεια Κρήτης ήταν καλή. Πλέον, στην πλειοψηφία τους οι ξενοδόχοι έχουν χρέη *«Η ξενοδοχειακή εικόνα ήταν καλή. Έχει παλιώσει όμως. Δεν φτιάχνονται νέα ξενοδοχεία. Οι ξενοδόχοι είναι πνιγμένοι στα χρέη»* (Σ.1).

Επιπροσθέτως, ο συνεντευξιαζόμενος αναφέρει ότι για να υπάρξει περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη και κατά συνέπεια γενικότερη ανάπτυξη στην Περιφέρεια Κρήτης χρειάζεται να αναπτυχθούν και άλλες μορφές τουρισμού, πέραν του παραλιακού τουρισμού που ήδη υπάρχει και είναι αναπτυγμένος στην Κρήτη. Τέτοιες μορφές θα μπορούσαν να είναι ο ιατρικός τουρισμός, ο θρησκευτικός, ο αθλητικός τουρισμός και ο διατροφικός τουρισμός. Ο τελευταίος θα μπορούσε να είναι ενταγμένος σε ένα πιο γενικό πλαίσιο ή προγράμματα. Ωστόσο, τόσο η έλλειψη διάθεσης από την πλευρά της πολιτείας όσο και η έλλειψη οικονομικών πόρων από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης, παρόλο που η τελευταία έχει τη διάθεση να προσπαθήσει να προωθηθεί ο τουρισμός και κατά συνέπεια η περιφερειακή ανάπτυξη *«Απουσία διάθεσης της πολιτείας και η τοπική αυτοδιοίκηση δεν έχει λεφτά»* (Σ.1), έχουν οδηγήσει στο να έχει αναπτυχθεί μόνο μία μορφή τουρισμού στην περιφέρεια Κρήτης.

Επιπλέον, για να αναπτυχθούν άλλες μορφές τουρισμού στην Κρήτη, όπως για παράδειγμα ο ιατρικός τουρισμός, χρειάζεται να υπάρχουν οι απαραίτητες εγκαταστάσεις. Εγκαταστάσεις και υποδομές που η Περιφέρεια Κρήτης δεν διαθέτει. Ιδιαίτέρως δύσκολο είναι επίσης να αναπτυχθεί και ο χειμερινός τουρισμός (Νοέμβριος έως Μάρτιος), καθώς η Κρήτη υστερεί σε σημαντικές υποδομές και μεγάλα έργα, τα οποία είναι απαραίτητα όχι μόνο για την προώθηση του χειμερινού τουρισμού αλλά και άλλων μορφών όπως ο θρησκευτικός *«Για να μιλήσουμε για χειμερινό τουρισμό πρέπει να είμαστε έτοιμοι να δεχτούμε χειμερινό τουρισμό»* (Σ.1), *«Θα μας ρωτήσουν: π.χ. τι έχετε οργανώσει από Νοέμβριο έως Μάρτιο 2016 για να έρθουμε; Έχετε υποδομές; Έχετε θέατρα; Έχετε εκδηλώσεις;»* (Σ.1), *«Έχουμε μοναστήρια. Πρέπει να φτιάξουμε τους δρόμους που πάνε»* (Σ.1).

Πέραν της έλλειψης υποδομών, σημαντικός παράγοντας που εμποδίζει την συνολική ανάπτυξη στην Περιφέρεια Κρήτη είναι, κατά τον συνεντευξιζόμενο, η ίδια η κεντρική εξουσία, η οποία δεν προωθεί την επιχειρηματικότητα και την ανάπτυξη καθώς επίσης ούτε προγραμματίζει και δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση *«Η κυβέρνηση είναι κατά της επιχειρηματικότητας και της ανάπτυξης»* (Σ.1), *«Δεν βλέπω και τίποτα να προγραμματίζεται από την κεντρική εξουσία.»* (Σ.1).

Καταληκτικά, με βάση τα ευρήματα της αφηγηματικής συνέντευξης, η οποία διεξήχθη στην Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, το ήδη υφιστάμενο ικανό ανθρώπινο δυναμικό της Περιφέρειας Κρήτης, σε συνδυασμό με την δραστηριοποίηση του νεαρού πληθυσμού της Κρήτης, την προώθηση και ενίσχυση του επιχειρηματικού κλάδου και ιδίως της νεανικής επιχειρηματικότητας και των κόμβων επιχειρηματικότητας σε όλο το νησί σε συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα μπορούσαν να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη της Περιφέρειας Κρήτης *«Υπάρχουν ικανά στελέχη. Βρίσκουν μπροστά τους τοίχους»* (Σ.1), *«Επιχείρηση σημαίνει τόπος δουλειάς. Να ελέγχουμε τον επιχειρηματία. Να του δώσουμε το περιθώριο να πολλαπλασιάζει θέσεις εργασίας»* (Σ.1), *«Να αρχίσουν οι νέοι να σκέφτονται δημιουργικά. Οι νέοι είναι η λύση»* (Σ.1).

Ακόμα και αν η χρηματοδότηση από το κεντρικό κράτος είναι ελλιπής και απουσιάζει το ενδιαφέρον από την πλευρά τους, ο συνεντευξιζόμενος αναφέρει ότι θα μπορούσε

να σχεδιασθεί μία περιφερειακή πολιτική τουρισμού από την πλευρά της Περιφέρειας για την Κρήτη. Οι Δήμοι θα μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν κατά ένα μέρος την τουριστική ανάπτυξη και, συγκεκριμένα τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις που υπάρχουν στον εκάστοτε Δήμο, ούτως ώστε να αναπτυχθεί συνολικά ο τόπος τους *«Δεν υπάρχει πολιτική τουρισμού. Να φτιάξουμε θεσμικό πλαίσιο για ιατρικό τουρισμό»* (Σ.1), *«Πρέπει να βοηθηθούν οι ξενοδόχοι. Οι Δήμοι έχουν λεφτά»* (Σ.1).

Επιπροσθέτως, η εκπαίδευση ή η επιμόρφωση κατά τους χειμερινούς μήνες (για παράδειγμα από το Υπουργείο Εργασίας και το Υπουργείο Ανάπτυξης) του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού που απασχολείται στις ξενοδοχειακές μονάδες θα μπορούσε να συμβάλει στην αναβάθμιση της ποιότητας των ξενοδοχείων, η οποία λόγω του μη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού είχε υποβαθμιστεί *«Το ανειδίκευτο ανθρώπινο δυναμικό έχει συμβάλει στη μείωση της ποιότητας των ξενοδοχείων»* (Σ.1) και κατ' επέκταση να συμβάλει στην ανάπτυξη της Περιφέρειας Κρήτης.

B. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Ρεθύμνου

Ο συνεντευξιαζόμενος αφηγείται την ύπαρξη ελλείμματος σε ζητήματα περιφερειακής ανάπτυξης. Αυτό που γίνεται άμεσα εμφανές από την αφήγησή του είναι η γενικότερη απογοήτευση που εκφράζει κυρίως για την υστέρηση που εμφανίζει, όχι μόνο η Περιφέρεια της Κρήτης, αλλά εν γένει η Ελλάδα στους τομείς της ανταγωνιστικότητας, της καινοτομίας και της έρευνας, έχοντας ως επακόλουθο την συρρίκνωση στον τομέα της εργασίας κυρίως για τους νέους επιστήμονες. Αυτό που επίσης είναι άξιο παρατήρησης είναι η διαπίστωσή του, ότι η αιτία για τη συρρίκνωση του εργασιακού και παραγωγικού τομέα της χώρα μας, ήταν η μη ενασχόληση των νέων ανθρώπων με τους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας κυρίως την χρονική περίοδο πριν από την οικονομική ύφεση που έπληξε την χώρα μας. Ως εκ τούτου, υπερθεματίζει την αναγκαιότητα χρησιμοποίησης κάθε μέσου προς την ενδυνάμωση του παραγωγικού κέρδους ενώ την ίδια στιγμή διαφαίνεται η εστίαση στους λανθασμένους χειρισμούς του εκπαιδευτικού συστήματος ως προς την ενίσχυση συγκεκριμένων παραγωγικών τομέων. Η διαπίστωση αυτή συντείνει στο γεγονός ότι ήδη πριν από την κρίση το κράτος δεν διαχειρίστηκε ορθά ούτε τις ενισχύσεις από πλευράς ΕΕ ούτε τις παραγωγικές προτεραιότητες που θα μπορούσαν να ενδυναμώσουν μακροπρόθεσμα την ελληνική οικονομία. Η βέλτιστη αξιοποίηση των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων, όπως το ΕΣΠΑ, και η σύνδεση της εκπαίδευσης με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας μπορούν να αποτελέσουν την μέθοδο για την σταδιακή εργασιακή αποκατάσταση των νέων που πλήττονται σφόδρα και αναγκάζονται να μεταναστεύσουν. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...Υπάρχει υστέρηση σε αυτά (ανταγωνιστικότητα, καινοτομία, έρευνα). Υπάρχουν ελπιδοφόρα μηνύματα από τους νέους επιστήμονες και γενικότερα από τους νέους ανθρώπους για εργασία εντούτοις η χώρα μας τα τελευταία χρόνια δεν βοήθησε όσο θα έπρεπε» (Σ.2), «...Δυστυχώς όμως χάθηκε μία περίοδος κυρίως πριν την κρίση την οικονομική, που δεν στράφηκαν οι νέοι στους παραγωγικούς τομείς...» (Σ.2), «...Το νέο ΕΣΠΑ στρέφεται προς την καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και τους νέους επιχειρηματίες, ώστε να τους στρέψει στην κατεύθυνση του παραγωγικού κέρδους...» (Σ.2).

Κατά τη διάρκεια της αφήγησης του συμμετέχοντα στην έρευνα, διακρίνεται η διάθεσή του να υπερθεματίσει την καλή διεθνή εικόνα που εμφανίζει η Κρήτη στον

τομέα του τουρισμού. Είναι σαφές από τα λεγόμενά του ότι αυτή η θετική εξέλιξη είναι προϊόν μίας συλλογικής προσπάθειας και μίας αгаστής συνεργασίας μεταξύ της Περιφέρειας Κρήτης και των τοπικών επιχειρηματιών, οι οποίοι συμβάλλουν τα μέγιστα έχοντας ως μοναδικό στόχο τη διεθνή προβολή του νησιού. Είναι χαρακτηρίστηκα τα όσα αναφέρει: *«Σε τουριστικό επίπεδο η εικόνα είναι πολλή καλή. Αυτό οφείλεται στις προσπάθειες που γίνονται για την διαφήμιση των πλεονεκτημάτων του νησιού. Αυτή η προσπάθεια καταβάλλεται από τον Περιφερειάρχη, τους κατά τόπους Αντιπεριφερειάρχες αλλά και από τους επιχειρηματίες...»* (Σ.2). Επιπροσθέτως θεωρεί ότι για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή προβολή του νησιού, κυρίως έναντι των «ανταγωνιστικών» τουριστικών προορισμών, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην υψηλή ποιότητα που διαθέτουν τα τοπικά προϊόντα του πρωτογενούς τομέα και συνεπώς αυτό θα επιτευχθεί με την δέουσα προσοχή και τις επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα, καθώς και σε αυτόν της τυποποίησης των προϊόντων: *«...Θα πρέπει όμως να δοθεί έμφαση στον πρωτογενή τομέα και στην ποιότητα των προϊόντων...Γίνονται αρκετές προσπάθειες και από τους επιχειρηματίες προς την κατεύθυνση αυτή. Επίσης θα πρέπει να δοθεί βάρος και στην τυποποίηση των προϊόντων. Όλα αυτά συμβάλλουν στην εικόνα της Κρήτης»* (Σ.2).

Δυστυχώς, η οικονομική κρίση έπληξε από την πρώτη στιγμή όλες τις περιφέρειες της χώρας μας. Επακόλουθο αυτής ήταν να επηρεαστεί και η Κρήτη, αν και σε μικρότερη κλίμακα έναντι της υπόλοιπης χώρας. Αξίζει να δοθεί έμφαση στο σημείο όπου ο συνεντευξιαζόμενος τονίζει ότι η πλασματική οικονομική ευημερία που υπήρξε πριν από την περίοδο της οικονομικής κρίσης, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις δεν ήταν προϊόν εργασίας αλλά δανεισμού, οδήγησε τον ηλικιακά νεότερο πληθυσμό του νησιού στην ενσυνείδητη αποχή από την εργασία. Αυτή η τοποθέτησή του έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι απεικονίζει με γλαφυρό τρόπο μία οπτική των αιτιών που συνέβαλλαν στην καθοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας.

Μία εξίσου σημαντική πτυχή των επακόλουθων της οικονομικής κρίσης, που παρουσιάζει ο συμμετέχων στην έρευνα, σχετίζεται με την βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικά αναφέρει: *«...Η περιφέρεια καταβάλει αγωνιόδη προσπάθεια για την προστασία του περιβάλλοντος και θεωρεί ότι η προστασία του, πέραν της προστασίας της υγείας, εξοικονομεί και πόρους. Διότι η καταστροφή του σημαίνει πόρους για την αποκατάσταση. Δυστυχώς όμως η κρίση έχει επηρεάσει και αυτόν τον τομέα της διάθεσης οικονομικών πόρων για τη σωστή ενημέρωση»* (Σ.2). Ως

εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η εξεύρεση οικονομικών πόρων ούτως ώστε να καταβληθούν όλες εκείνες οι προσπάθειες που θα συντελέσουν στην ενημέρωση, την εκπαίδευση και την κατάρτιση ως προς τα ποικίλα οφέλη της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος, τις αναγκαίες δράσεις και τις βέλτιστες επιλογές προς αυτή την κατεύθυνση.

Εν συνεχεία, κατά τη διάρκεια της αφηγηματικής συνέντευξης θίγονται από πλευράς του συνεντευξιαζόμενου ζητήματα περιφερειακής διακυβέρνησης. Πιο συγκεκριμένα, δίδεται έμφαση στο γεγονός ότι παρά τις αρχικές επιφυλάξεις που είχαν εκφραστεί από τα στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης ως προς την εφαρμογή και την αποδοτικότητα του νέου διοικητικού μοντέλου της τοπικής αυτοδιοίκησης, του σχεδίου «Καλλικράτης», εντούτοις αποδείχθηκε αρκετά αποδοτικό. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...*Ο Καλλικράτης ήταν καινοτόμος, διότι είχε ως σκοπό την ενιαία δράση της Περιφέρειας. Αρχικά υπήρξε μία αναταραχή από την εφαρμογή του λόγω της πρωθύστερης συνήθειας στο προηγούμενο μοντέλο...*» (Σ.2). Καταλήγοντας, γίνεται αναφορά στην κατάρτιση και στην επάρκεια τόσο του πολιτικού, όσο και του διοικητικού προσωπικού. Για το μεν πρώτο επισημαίνεται η επάρκεια που διαθέτει σε επίπεδο δεξιοτήτων εξαιτίας της αδιάλειπτης τριβής του με τα καθημερινά προβλήματα των πολιτών στα οποία καλείται να δώσει λύση. Όμως, όταν αναφέρεται στην επάρκεια των δεξιοτήτων του διοικητικού προσωπικού αναδεικνύει δύο πτυχές του προβλήματος που σχετίζονται με την αριθμητική μείωση αυτού, ως επακόλουθο της οικονομικής κρίσης. Η μεν πρώτη στοχεύει στην έλλειψη δημιουργικότητας και αποδοτικότητάς του. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...*Η κατάρτιση των στελεχών σε επίπεδο επάρκειας είναι καλή. Σε επίπεδο αριθμού υπάρχει μείωση λόγω των παραγόντων της κρίσης. Αποτέλεσμα αυτού να αφαιρείται η δυνατότητα για δημιουργική σκέψη...*» (Σ.2). Η δεύτερη εστιάζεται στην γιγάντωση της γραφειοκρατίας και τις συνεχείς εγκυκλίους και αλλαγές στην νομοθεσία, που έχουν ως επακόλουθο την εν γένει δυσλειτουργία του συστήματος διοίκησης. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα: «...*Επίσης η γιγάντωση της γραφειοκρατίας οδηγεί σε δυσλειτουργία όλο το σύστημα διοίκησης...*» (Σ.2).

Γ. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Χανίων

Από την αρχή της αφήγησης του συνεντευξιαζόμενου γίνεται εμφανής η πρόθεση και η αναγκαιότητα την οποία εκφράζει, τόσο του ιδίου όσο και του φορέα τον οποίο εκπροσωπεί για μία ουσιαστική συνεργασία μεταξύ του φορέα και της Περιφέρειας Κρήτης. Αυτή η πρόθεση αποτυπώνεται ως εξής: «...Στα Χανιά έχουμε φτιάξει ένα “lobby group”, με την θετική έννοια, όλοι οι ιδιώτες που έχουμε επενδύσει σε αυτό τον τομέα. Στην ουσία αυτό που προσπαθούμε να κάνουμε είναι να επιδιώκουμε την επίλυση προβλημάτων που αφορούν όλους μας, όπως π.χ. είναι τα θέματα των υποδομών του νησιού μας» (Σ.3). Αυτή την θετική οπτική την παρουσιάζει και στην συνέχεια όταν αναφέρεται στις θετικές ενέργειες που πραγματοποιούνται από πλευράς της Περιφέρειας σε ζητήματα ανταγωνιστικότητας, όπου και εκφράζει την ικανοποίησή του για τα βήματα και τις δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί. Στο σημείο όπου δίδει μεγάλη βαρύτητα είναι η ύπαρξη του περιφερειακού αναπτυξιακού ταμείου μέσω του οποίου έχει γίνει η προσπάθεια για ορθή διάχυση πόρων στη βάση των αναγκών της εκάστοτε Περιφερειακής Ενότητας της Κρήτης. Ο τρόπος με τον οποίο παραθέτει την άποψή του έχει και μία επιπλέον βαρύνουσα σημασία, αυτή της καθολικής συνεργασίας όλων των φορέων του νησιού για την επίλυση κοινών ζητημάτων, παραμερίζοντας «στεγανά» και παλαιότερες απόψεις που ήθελαν την αποκλειστική επίλυση τοπικών προβλημάτων που σε κάποιες περιπτώσεις ήταν εις βάρος άλλων περιοχών. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Αν και η έδρα της Περιφέρειας βρίσκεται στο Ηράκλειο, εντούτοις ο τρόπος με τον οποίο έχει μοιραστεί σε τέσσερις Αντιπεριφέρειες, θεωρώ ότι είναι πολύ ωραίος και λειτουργικός. Παρά τις όποιες μικροδιαφορές που μπορεί να υπάρχουν, υπάρχει απευθείας επικοινωνία τόσο με την Περιφέρεια, όσο και μεταξύ τους για την επίλυση προβλημάτων και συνεπώς τον θεωρώ ως τρόπο λειτουργίας πολύ καλό...» (Σ.3). Επιπροσθέτως, συνεχίζοντας την αφήγησή του και αναφερόμενος στη δόμηση καλής συνεργασίας μεταξύ του φορέα του και της Περιφέρειας, παραθέτει και την αμεσότητα της επικοινωνίας από πλευράς της Περιφέρειας. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...Το δεύτερο που μου αρέσει είναι ότι εμείς ως φορέας στέλνουμε πολλές επιστολές στην Περιφέρεια για διάφορα προβλήματα και υπάρχει άμεση απάντηση και προσπάθεια για την επίλυση αυτών» (Σ.3).

Στη συνέχεια της αφήγησής του φαίνεται η έκδηλη έκφραση της δυσαρέσκειας που υπάρχει τόσο από τον ίδιο, όσο και από την πλευρά των επισκεπτών του νησιού (των οποίων την άποψη παραθέτει ο ίδιος) για τις σοβαρές ελλείψεις που υπάρχουν στον τομέα των υποδομών. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...Ένα από τα μεγάλα προβλήματα που έχουν αναφέρει οι επισκέπτες είναι η ποιότητα του οδικού δικτύου. Όταν αναφερόμαστε στο οδικό δίκτυο ο κόσμος δεν ζητά να γίνει το μεγαλόπνοο έργο του Β.Ο.Α.Κ με τρεις λωρίδες κυκλοφορίας, κάτι που στην παρούσα χρονική συγκυρία είναι ανέφικτο, αλλά να υπάρξει έστω μία σωστή διαγράμμιση» (Σ.3). Είναι σαφές ότι η κακής ποιότητας υποδομές αποτελούν ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα, τόσο από πρακτικής πλευράς όσο και από πλευράς της εικόνας της Κρήτης στο εξωτερικό, την οποία μεταφέρουν οι επισκέπτες. Εν συνεχεία, αναφερόμενες στο κομμάτι των υποδομών, παρουσιάζει μία ενδιαφέρουσα άποψη για την ορθή διαχείριση και διάχυση των χρηματικών κονδυλίων ανά γεωγραφική περιφέρεια της Ελλάδος σύμφωνα με την συνεισφορά αυτής στο Α.Ε.Π. Έτσι, εκφράζει την ξεκάθαρη και σαφή ενόχλησή του για την μη ορθή-αναλογική ανταποδοτικότητα της κρατικής επιχορήγησης στον τομέα των υποδομών στην Κρήτη, που έχει άμεσο αντίκτυπο στην έλλειψη ή στην διατήρηση της ανεπαρκούς ποιότητας των υποδομών. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Η Κρήτη εκπροσωπεί μόνο μέσω του τουρισμού το 6% του Α.Ε.Π. Ο λόγος που το αναφέρω αυτό είναι και ότι μία παράμετρος για τη σωστή λειτουργίας μίας χώρας είναι και το πού επενδύονται τα χρήματα στον τομέα των υποδομών. Δυστυχώς, στην Ελλάδα δεν γίνεται αυτό» (Σ.3).

Στη συνέχεια της αφήγησής του, αναφέρεται στον τουρισμό και στην διεθνή εικόνα της Κρήτης, παραθέτοντας τα εργαλεία με τα οποία θα μπορέσει να αξιολογηθεί το σύνολο των πλεονεκτημάτων που διαθέτει το τουριστικό προϊόν της Κρήτης έναντι άλλων περιοχών. Την άποψή του, την εδράζει σε αποτελέσματα ερευνών γνώμης που διεξάγει ο φορέας του σε συνεργασία την Περιφέρεια Κρήτης καθώς επίσης και σε μελέτες που πραγματοποιεί ο φορέας του με τη χρήση διαφόρων δεικτών που δείχνουν εάν έχει επέλθει κορεσμός σε μία τουριστική περιοχή. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...Τα τελευταία τέσσερα χρόνια διεξάγουμε μία έρευνα σε συνεργασία με το Πολυτεχνείο Κρήτης και το Μ.Α.Ι.Χ. (Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων), όπου συστηματικά έχουμε μοιράσει περί τα 4.000 ερωτηματολόγια στο αεροδρόμιο των Χανίων στα οποία παίρνουμε ένα δείκτη φερεγγυότητας, εκπροσώπησης κοντά στο 90% και εξετάζουμε τι ζητάει ο επισκέπτης. Σε αυτή την έρευνα συμβάλλει και η Περιφέρεια

συμβάλλοντας στο κομμάτι της χρηματοδότησης...», «...Η Κρήτη είναι ένα νησί που διαθέτει μεγάλη ακτογραμμή. Ένας τρόπος για να δούμε εάν έχει κορεστεί στον τομέα του τουρισμού είναι η χρήση διάφορων δεικτών. Ένα δείκτη που εμείς χρησιμοποιούμε είναι 'ο sea and sun' και αυτός που δείχνει τον αριθμό των τουριστών που αντιστοιχούν ανά τετραγωνικό μέτρο στην ακτογραμμή. Με βάση την ανάλυση αυτών των δεικτών προκύπτει ότι η Κρήτη έχει χρησιμοποιήσει μόνο το 40% της δυνατότητας που έχει στη τουριστική ανάπτυξη και συνδυασμό με την ανάδειξη των αρχαιολογικών μνημείων μπορεί να καταστεί ακόμα πιο ανταγωνιστική στο κομμάτι του τουρισμού». Καθίσταται σαφές ότι μέσα από τέτοιες δράσεις μπορεί να επιτευχθεί η απαραίτητη διάγνωση των αναγκών και των ελλείψεων ώστε να κατευθυνθούν σωστά οι απαραίτητες παρεμβάσεις. Ως εκ τούτου, αποτελεί παράδειγμα για όλες τις Περιφερειακές Ενότητες της Κρήτης που μπορεί να ενισχύσει τον στρατηγικό σχεδιασμό και να έχει θετικά αποτελέσματα τόσο για τον τομέα του τουρισμού όσο και για τους υπόλοιπους διασυνδεδεμένους τομείς της οικονομίας.

Συνεχίζοντας την αφήγησή του ο συνεντευξιαζόμενος τονίζει ότι στην ήδη καλή και εν γένει πετυχημένη εικόνα που έχει κερδίσει η Κρήτη σε διεθνές επίπεδο, θα πρέπει να δοθεί έμφαση και να υποστηριχθεί εμπράκτως ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας, διότι τα παραγόμενα από αυτόν προϊόντα είναι άριστης ποιότητας και συνεπώς συμβάλλουν στην ενίσχυση αυτής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται: «Εάν θέλουμε να ανεβάσουμε την ποιότητα του τουρισμού θα πρέπει να αγοράζουμε τοπικά προϊόντα γιατί είναι άριστης ποιότητας. Με αυτό τον τρόπο και αναβαθμίζεται η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και συνεπώς διαφημίζεται και αναδεικνύονται και το προϊόντα του τόπου μας διεθνώς» (Σ.3). Συνεπώς, καθίσταται εμφανές ότι η επένδυση και σύμπλευση του τουριστικού προϊόντος με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να αποδώσει και οι δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει να ενισχυθούν τόσο από πλευράς συνεργασίας των φορέων των δύο τομέων της οικονομίας όσο και από πλευράς ενίσχυσης της παραγωγής και της τυποποίησης των αγροτοκτηνοτροφικών προϊόντων.

Ένα ακόμα εύρημα που προκύπτει από την ανάλυση της αφήγησής του, είναι η σύνδεση της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος με την αύξηση της κλίμακας κέρδους για τις επιχειρήσεις. Δηλαδή, όσο πιο ολοκληρωμένες είναι οι μελέτες από πλευράς κρατικών φορέων αλλά και επιχειρήσεων για την διαφύλαξη του περιβάλλοντος,

τόσο μεγαλύτερα και άμεσα θα είναι τα οφέλη που θα επιτυγχάνονται σε μάκρο και μικρο- οικονομικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...Οι τουρίστες που επισκέπτονται την χώρα μας λαμβάνουν υπόψη τους τις πιστοποιήσεις των προϊόντων και των υποδομών που είναι φιλικά προς το περιβάλλον...» (Σ.3), «...Θα πρέπει να προστατέψεις το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζεις και δραστηριοποίησε, διότι αν το καταστρέψεις το προϊόν που πουλάς δεν θα μπορείς μελλοντικά να το πουλήσεις...» (Σ.3), «Επίσης, ένα ακόμα θετικό που έχει καταφέρει η Περιφέρεια είναι ότι από πολύ νωρίς προστάτεψε την ακτογραμμή και κατασκεύασε πολλούς βιολογικούς καθαρισμούς» (Σ.3).

Προκειμένου να μπορέσει να υπάρξει επίτευξη των προσδοκιών και των στόχων που έχουν τεθεί, θα πρέπει να σχεδιαστεί και να εφαρμοστεί ένα ολοκληρωμένο και εκσυγχρονισμένο σύστημα περιφερειακής διακυβέρνησης. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται και οι προτάσεις του εν λόγω συμμετέχοντα. Πιο συγκεκριμένα, θεωρεί αρκετά καλή την στελέχωση και την εξειδίκευση του προσωπικού της Περιφέρειας, τόσο σε επίπεδο διοικητικού προσωπικού όσο και σε επίπεδο πολιτικού προσωπικού. Εκεί που επικεντρώνει το πρόβλημα είναι στην έλλειψη προσωπικού σε επίπεδο δήμων, καθώς και στις αγκυλώσεις που δημιουργεί η γραφειοκρατία. Δυστυχώς, όπως διαφαίνεται από τα λεγόμενα του συνεντευξιζόμενου, η γραφειοκρατία αποτελεί την γάγγραινα της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και θα πρέπει με αποφασιστικότητα να αντιμετωπιστεί ώστε να μην λειτουργεί αποθαρρυντικά κυρίως στις ιδιωτικές επενδύσεις.

Καταληκτικά, τονίζεται η αναγκαιότητα για εξεύρεση εναλλακτικών μορφών – κυρίως ιδιωτικών ή συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα - χρηματοδότησης κυρίως στα έργα υποδομής (BOAK, εκσυγχρονισμός αεροδρομίων κτλ.) που είναι ζωογόνα για την ανάπτυξη του νησιού, ενόσω είναι γνωστό ότι υπάρχει αδυναμία από πλευράς του κεντρικού κράτους να διαθέσει τα απαραίτητα για την εκπόνηση μελετών και υλοποίηση έργων χρηματικά κονδύλια. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...Δεν γνωρίζω ποιος είναι ο οικονομικός προϋπολογισμός της Περιφέρειας Κρήτης, αλλά είμαι σίγουρος ότι τα κονδύλια δεν επαρκούν. Θεωρώ ότι στο κομμάτι των επενδύσεων η έννοια του φιλελεύθερου είναι αυτονόητη. Εγώ και τον Β.Ο.Α.Κ θα τον έφτιαχνα με διόδια και θεωρώ ότι ακόμα και ένα 40% αυτών που θα αντιδράσουν,

μελλοντικά θα αντιληφθεί την απόσβεση που θα πραγματοποιήσει κερδίζοντας χρόνο και ασφάλεια σε ένα εκσυγχρονισμένο οδικό δίκτυο» (Σ.3).

Δ. Ανάλυση Αφηγηματικής Συνέντευξης στην Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου

Η αφηγηματική συνέντευξη αναπτύχθηκε βάσει των βασικών ερωτημάτων που τέθηκαν από τον ερευνητή και επικεντρώθηκαν κυρίως στους πυλώνες ανάπτυξης της περιφερειακής οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα, στον τουρισμό και τον αγροτικό τομέα. Παράλληλα, τονίστηκε η ανάγκη δημιουργίας και αναβάθμισης υποδομών για να στηριχτούν οι βασικοί κλάδοι της κρητικής οικονομίας.

Ο συνεντευξιαζόμενος θεωρεί ότι τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Περιφέρειας Κρήτης είναι ο τουρισμός και ο αγροτικός τομέας. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές τοπικών, αγροτικών προϊόντων, *«στον τουρισμό και στις εξαγωγές είμαστε σε καλό επίπεδο. Οι δύο πυλώνες της οικονομίας είναι ο τουρισμός και τα τοπικά προϊόντα μας»* (Σ.4).

Ο συνεντευξιαζόμενος, καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης δεν σταμάτησε να αναφέρεται στην καλή συνεργασία που υπάρχει με την Περιφέρεια και στη στήριξη που αυτή παρέχει ενεργά στις δράσεις προώθησης για τη διεθνή εικόνα της Κρήτης και τον τουρισμό της, *«σε κάθε περίπτωση η Περιφέρεια Κρήτης είναι δίπλα μας»* (Σ.4), *«Εμείς και με την Περιφέρεια έχουμε αρκετά καλή συνεργασία. Πάμε σε μεγάλες εκθέσεις όσον αφορά τα τρόφιμα. Αλλά και σε εκθέσεις που αφορούν τον τουρισμό». «Ξαναλέω ότι τα τελευταία χρόνια και με τις ενέργειες της Περιφέρειας και όσον αφορά την εξωστρέφεια είμαστε σε πάρα πολύ καλό δρόμο»* (Σ.4) ή από διαφορετικό απόσπασμα *«Πάλι λέω ότι παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η Περιφέρεια και είναι βελτιωμένη αυτή η κατάσταση με τις συνεχείς εκθέσεις και την προβολή του νησιού, με διάφορα τηλεοπτικά σποτ. Τώρα συζητάμε για να γίνει μία εταιρεία τουρισμού... Νομίζω ότι είμαστε σε καλό επίπεδο»* (Σ.4) και *«Σαφώς, υπάρχουν πράγματα να γίνουν και σε αυτό μπορεί να βοηθήσει και η εταιρεία Τουρισμού που τώρα θέλει αν προωθήσει η περιφέρεια αλλά γενικά νομίζω ότι είμαστε σε πολύ καλό επίπεδο»* (Σ.4).

Στη συνέχεια, αναφέρθηκε στις υποδομές, θεωρώντας ότι γίνονται έργα αλλά υποστηρίζοντας παράλληλα την ανάγκη για συνεχή βελτίωση σε αυτό τον τομέα *«και το αεροδρόμιο στα Χανιά έχει βοηθήσει πάρα πολύ τη Δυτική Κρήτη και αν ανοίξει και*

το άλλο αεροδρόμιο και ανοίξουν περισσότερες πτήσεις θα πάμε ακόμα καλύτερα. Γίνονται έργα υποδομών. Θεωρώ ότι είμαστε σε αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο με αρκετά περιθώρια βελτίωσης» (Σ.4). Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι είναι ανάγκη να γίνονται έργα στην Περιφέρεια Κρήτης για να μπορέσει να αναπτυχθεί και να αναβαθμιστεί ο τουρισμός και η αγροτική ανάπτυξη του νησιού, «Έργα υποδομών, αεροδρόμια, δρόμους, δομές που θα βοηθήσουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού που θεωρώ πρώτο πυλώνα και δεύτερον την αγροτική οικονομία» (Σ.4) ή «Να κινηθεί στην κατεύθυνση δημιουργίας δομών έτσι ώστε να προωθηθούν οι δύο πυλώνες ο τουρισμός και η αγροτική ανάπτυξη με τη συνεργασία όλο και περισσότερων φορέων, οι οποίοι αντιλαμβανόμενοι και το ρόλο της ΠΚ θα βοηθήσουν ακόμη περισσότερο, δηλαδή θα σταθώ λίγο στις συνέργειες... Νομίζω ότι η Περιφέρεια μπορεί να παίζει αυτό το ρόλο και να αγκαλιάσει όλους τους φορείς, με τελικό στόχο τη βελτίωση των δύο πυλώνων που σας προείπα» (Σ.4) ή «Εγώ θα επιμένω σε αυτά που σας είπα, αυτά είναι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και εκεί πρέπει να επικεντρωθεί η περιφέρεια (τουρισμός, αγροτικά προϊόντα), δε χρειάζεται να απλωνόμαστε σε πολλά, εξειδίκευση, σε αυτά που είμαστε δυνατοί να τα δυναμώσουμε ακόμη περισσότερο. Αν είμαστε στη δεκάδα, να γίνουμε πρώτοι. Δε χρειάζεται να είμαστε μέτριοι παντού» (Σ.4).

Μάλιστα, για να παραμείνει βιώσιμη η τουριστική ανάπτυξη εκτός από τις υποδομές απαιτείται και προβολή του νησιού «Βασικά οι υποδομές, στις υποδομές πρέπει να σταθούμε και την προβολή του νησιού, η οποία μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Σε αυτό μπορεί να βοηθήσει και η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης που είναι στα σκαριά» (Σ.4).

Επίσης, αναφέρθηκε αρκετές φορές στην Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης για να μας παρουσιάσει πόσο πολύ πιστεύει και στηρίζει ο ίδιος το τουριστικό «προϊόν» της Κρήτης αλλά και πόσο καθοριστική είναι η συμβολή της Περιφέρειας και σε αυτή την προσπάθεια, «Η Περιφέρεια Κρήτης θέλει να δημιουργήσει μία εταιρεία η οποία θα έχει ως βασικό ρόλο την προβολή κ ανάπτυξη του τουρισμού. Έχει ζητήσει τη συνεργασία των επιμελητηρίων, των φορέων του τουρισμού, όπως τους ξενοδόχους. Πρωτοβουλία του Περιφερειάρχη μας, η οποία τα τελευταία χρόνια προσπαθεί να τελεσφορήσει.... Τέλος πάντων είναι πολύ σημαντικό. Θα συμμετέχουν όλοι σχεδόν οι φορείς που ασχολούνται με τον τουρισμό (καταλύματα, ξενοδοχεία, επιμελητήρια)» (Σ.4).

Ο συνεντευξιαζόμενος, αναφερόμενος στον δεύτερο πυλώνα της περιφερειακής οικονομίας, τον πρωτογενή τομέα, τον θεωρεί εξίσου σημαντικό για την ανάπτυξη και θεωρεί ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης αν εκμεταλλευτούμε την ποιότητα των κρητικών προϊόντων, «Ο αγροτικός τομέας είναι σημαντικός αλλά υπάρχουν πολλά περιθώρια βελτίωσης. Είναι λίγες οι επιχειρήσεις στο Νομό μας (Λασιθίου) αλλά έχουν μεγάλη εξαγωγική δραστηριότητα. Έχουν αποσπάσει διεθνή βραβεία, ιδίως στο ελαιόλαδο. Εμείς κάνουμε προσπάθειες, το 2016 κάναμε την πρώτη ΑΓΡΟΕΞΠΟ στην περιοχή της Ιεράπετρας η οποία έχει πάρα πολλά θερμοκήπια και ειδικεύεται σε αυτό το χώρο και σκοπό έχουμε να προβάσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο αυτή την δραστηριότητα στον αγροτικό τομέα γιατί τον πιστεύουμε πολύ» (Σ.4).

Αναφερόμενος στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας αλλά και στις λύσεις που αναζητούνται, στάθηκε στην έλλειψη μεγάλων αγροτικών μονάδων και στην ανάγκη για συνένωση μικρότερων σε μεγάλες επιχειρήσεις, θεωρώντας ότι τέτοιου είδους συνενώσεις θα συμβάλλουν στη διασφάλιση βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης, «Το μεγαλύτερο πρόβλημα σε αυτό το κομμάτι είναι ότι υπάρχουν πολύ μικρές επιχειρήσεις, πολύ μικρές μονάδες, ειδικότερα στην περιοχή μας και γενικότερα στην Κρήτη. Όταν μιλάμε για εξαγωγές σε χώρες όπως η Ρωσία ή αργότερα ίσως η Κίνα, ζητάνε ποσότητες που δε μπορεί να καλύψει κάθε επιχείρηση από μόνη της. Οπότε, συζητάμε για συνενώσεις των επιχειρήσεων έτσι ώστε να μπορούμε να είμαστε πιο ανταγωνιστικοί και να μπορούμε να καλύψουμε τις μεγάλες αγορές» (Σ.4) ή «Συνενώσεις, συνέργειες και δικτυώσεις. Εμείς στο επιμελητήριο έχουμε κάνει ένα δίκτυο εξαγωγικών επιχειρήσεων. Είναι ένα δίκτυο 20 περίπου επιχειρήσεων αυτή τη στιγμή. Οι δικτυώσεις είναι πάρα πολύ σημαντικές αλλά κυρίως οι συνενώσεις των επιχειρήσεων. Δε γίνεται να έχουμε 10 λάδια στο Ν. Λασιθίου. Με μία καλή προσπάθεια μπορούν να κάνουν μία συνεργασία, να κάνουν μία μεγάλη εταιρεία ώστε να μπορούν να καλύψουν μεγάλες ανάγκες, οπότε να είναι και πιο ανταγωνιστικά τα προϊόντα τους» (Σ.4).

Ο συνεντευξιαζόμενος υποστηρίζει ότι παρά τις επιπτώσεις της κρίσης, η ποιότητα ζωής στην Κρήτη παραμένει σε πολύ καλό επίπεδο «Νομίζω ότι η ποιότητα ζωής στην Κρήτη είναι πάρα πολύ καλή όλα τα χρόνια και ότι η κρίση μπορεί να έχει επηρεάσει λίγο αλλά σε σχέση με τις άλλες περιοχές εξακολουθεί να είναι υψηλή και σε πολύ καλό επίπεδο... ειδικά στην περιοχή μας» (Σ.4).

Ερωτηθείς για την περιφερειακή διακυβέρνηση και για ζητήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης γενικότερα, ο συνεντευξιαζόμενος απάντησε ότι η συμβολή του σχεδίου «Καλλικράτης» ήταν θετική. Ως αρνητικό θεωρεί μόνο το γεγονός ότι οι μικρές περιοχές, δυσκολεύονται να λύσουν τα προβλήματά τους, καθώς εξαρτώνται πλέον από τους Δήμους, «*Το μόνο αρνητικό που μπορείς να δεις είναι ότι κατά τόπους υπάρχουν πολλά προβλήματα, τα οποία μπορούσαν να λυθούν ευκολότερα, μιλάμε τώρα για κοινότητες οι οποίες δεν έχουν τα τοπικά τους συμβούλια σημαντικό ρόλο. Δε μπορούν να λύσουν εύκολα τα προβλήματα. Πρέπει να απευθυνθούν στα τοπικά συμβούλια, τους Δημάρχους, οι οποίοι μάλλον έχουν προτεραιότητα τα μεγάλα αστικά κέντρα και εκεί χάνεται το παιχνίδι. Από κει και πέρα νομίζω είναι θετικές οι συνενώσεις*» (Σ.4).

Για την τοπική αυτοδιοίκηση, τον 1^ο και 2^ο βαθμό και το ανθρώπινο δυναμικό της, θεωρεί ότι έχουν δυνατότητες και υπάρχουν ικανοί και ευσυνείδητοι άνθρωποι στην τοπική αυτοδιοίκηση (αιρετοί και υπηρεσιακοί), εκτιμά ωστόσο ότι πρέπει να πάρουν περισσότερες αρμοδιότητες και πόρους ώστε να μπορούν να λύσουν ευκολότερα τα προβλήματα της κάθε περιοχής. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα «*Έχουν θεωρώ δυνατότητες και ο 1^{ος} και ο 2^{ος} βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης και πρέπει να πάρουν όσο το δυνατόν περισσότερες αρμοδιότητες. Το θέμα είναι να μεταφερθούν και πόροι έτσι ώστε το κράτος να βγάλει από πάνω του πολλά πράγματα στα οποία δε μπορεί να ανταποκριθεί. Όταν έχεις να κάνεις με όλη τη χώρα πολύ δύσκολα επιλύεις προβλήματα. Κάθε περιοχή γνωρίζει τα προβλήματά της και μπορεί να δώσει πιο εύκολα και πιο γρήγορα λύσεις. Έτσι νομίζω αντιμετωπίζεται περισσότερο και η γραφειοκρατία. Οπότε εγώ είμαι θετικός και πιστεύω πολύ και στον 1^ο και στον 2^ο βαθμό αυτοδιοίκησης. Αρκεί να υπάρχουν σωστές και καλές συνεργασίες*» (Σ.4) ή «*...σε όλες τις δομές υπάρχουν αυτοί που παράγουν έργο και υπάρχουν και αυτοί που δεν το κάνουν. Συνήθως είναι λιγότεροι αυτοί που παράγουν και παίρνουν στις πλάτες τους το έργο που θα έπρεπε να παράγουν και οι υπόλοιποι και δεν το κάνουν. Θεωρώ λοιπόν ότι υπάρχουν πολύ ικανά στελέχη και στον 1^ο και στον 2^ο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης τα οποία σηκώνουν όλο το βάρος της δουλειάς και υπάρχουν και άνθρωποι που δυστυχώς είναι μάλλον περισσότεροι οι οποίοι είναι αδιάφοροι. Όσον αφορά τους αιρετούς, υπάρχουν άνθρωποι που θέλουν να κάνουν δουλειά ή να παράξουν έργο και οι οποίοι είναι ευσυνείδητοι και το κάνουν με ευχαρίστηση και το*

κάνουν σωστά και υπάρχουν και άνθρωποι οι οποίοι θέλουν να προβληθούν και να συμμετέχουν απλά στην κοινωνική ζωή του τόπου» (Σ.4).

Σε ενδεχόμενη παρέμβαση στη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων των στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης θα επικεντρωνόταν στο διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες, *«Νομίζω όσον αφορά στο διαδίκτυο, στις νέες τεχνολογίες» (Σ.4).*

Ως κύριο πρόβλημα για την ανάπτυξη και την επιχειρηματικότητα, χαρακτήρισε την γραφειοκρατία, θεωρώντας ότι όχι μόνο δεν απλοποιούνται οι διαδικασίες αλλά αντιθέτως, η γραφειοκρατία αυξάνεται, *«Έχουμε κάνει μέχρι παρεμβάσεις και υπομνήματα... Εμείς επειδή προερχόμαστε από τον ιδιωτικό τομέα, δεν μπορούμε να αντιληφθούμε αυτό το πράγμα. Όταν μπήκα στο επιμελητήριο και κατάλαβα σιγά-σιγά πως λειτουργεί αυτό το πράγμα, έπαθα ένα σοκ. Δηλαδή δε μπορείς να κινηθείς εύκολα και δυστυχώς τα τελευταία χρόνια, στο βωμό της διαφάνειας, γίνεται όλο και πιο δύσκολο το πράγμα και η γραφειοκρατία αυξάνεται» (Σ.4).*

Για τη σχέση του θεσμού που εκπροσωπεί με το κεντρικό κράτος, αναφέρει ότι δεν υπάρχει άμεση *«Εμείς σαν επιμελητήριο προσπαθούμε να έχουμε επαφή με το κεντρικό κράτος μέσω υπομνημάτων, τα οποία συχνά περνάνε απαρατήρητα και αναπάντητα. Προσπαθούμε να περάσουμε τις θέσεις μας μέσα από την κεντρική ένωση επιμελητηρίων, κάνοντας παρεμβάσεις στην κεντρική ένωση. Τα έγγραφα που κάνουμε στην κεντρική κυβέρνηση τα κοινοποιούμε στην ένωση επιμελητηρίων και αυτή τα μαζεύει, τα ομαδοποιεί και κάνει κάποιες παρεμβάσεις. Δηλαδή νομίζω ότι τα περιφερειακά δεν τα βοηθάνε. Η σχέση δεν είναι άμεση με το κεντρικό κράτος. Δυστυχώς και εδώ πρέπει να έχεις προσωπική σχέση με κάποιον υπουργό κάποιον γενικό γραμματέα, έτσι ώστε να προωθήσεις κάποια πράγματα» (Σ.4).*

VI. Συνθετικά Συμπεράσματα Ποιοτικής Έρευνας

Ξεκινώντας από το προφίλ των συνεντευξιαζόμενων της ποιοτικής έρευνας, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι φαίνεται να διαθέτουν μεγάλη εμπειρία σε ανάλογες οργανικές θέσεις και έχουν παρακολουθήσει, κατά το δυνατόν, τα προσφερόμενα σεμινάρια, χωρίς πάντως αυτό να σημαίνει ότι αυτά ήταν σε κάθε περίπτωση αρκετά για τους ίδιους, καθώς κάποιοι δηλώνουν ότι υφίσταται η αναγκαιότητα για προσφορά περαιτέρω ευκαιριών επιμόρφωσης και κατάρτισης. Το εκπαιδευτικό τους επίπεδο φαίνεται ότι είναι υψηλό καθότι οι περισσότεροι είναι απόφοιτοι ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Επιπροσθέτως, όλοι φαίνεται να γνωρίζουν επαρκώς τις αρμοδιότητες του φορέα που εκπροσωπούν και τις δικές τους, σαν θεσμικά πρόσωπα.

Περνώντας στο κυρίως μέρος της έρευνας, αναδεικνύεται η θετική εικόνα των συνεντευξιαζόμενων για το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας, σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν διαπιστώνουν αρκετά προβλήματα που εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξή του. Ο τουρισμός φαίνεται ότι αποτελεί τον βασικότερο αναπτυξιακό παράγοντα της τοπικής οικονομίας όμως δεν λείπουν οι ανησυχίες για τις επιπτώσεις της οικονομικής δυσχέρειας στον εργασιακό και επιχειρηματικό τομέα. Ταυτόχρονα, τονίζεται από τους συνεντευξιαζόμενους η στενή συνεργασία της Περιφέρειας Κρήτης με τα ερευνητικά ιδρύματα της Κρήτης όμως εστιάζουν στην αναγκαιότητα επίτευξης ενός ευρύτερου συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ όλων των σχετιζόμενων φορέων ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις και τα προβλήματα αντιμετωπίζουν. Η χρηματοδότηση της έρευνας αποτελεί ένα πεδίο διάστασης απόψεων καθώς από την μια πλευρά τονίζεται ότι πρωτεύοντα ρόλο πρέπει να έχει η ιδιωτική χρηματοδότηση ενώ από την άλλη, κάποιοι θεωρούν ότι οι ενίσχυση της έρευνας είναι αποτελεσματική μέσω της χρηματοδότησης από την Περιφέρεια.

Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Κρήτης, πέραν του τουρισμού, είναι η κρητική διατροφή, η παράδοση, η γεωγραφική θέση και ο φυσικός πλούτος του νησιού καθώς και τα ποιοτικά προϊόντα του πρωτογενή τομέας. Η προώθηση όλων των προαναφερθέντων παραγόντων βρίσκεται σε αρκετά καλό επίπεδο όμως οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνεται να διαβλέπουν την έλλειψη ολοκληρωμένου

συντονισμού μεταξύ των φορέων του νησιού ώστε να χαράξουν κοινές στρατηγικές που θα ωφελήσουν το σύνολο της τοπικής οικονομίας. Η περαιτέρω προβολή της κρητικής διατροφής και των ποιοτικών κρητικών προϊόντων, η επέκταση της τουριστικής περιόδου και η βελτίωση των υποδομών, φαίνεται να είναι σημαντικοί παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν τον τουρισμό και, εφόσον ο τουριστικός και ο πρωτογενής τομέας διασυνδεθούν αποτελεσματικά και στενότερα, να ωφελήσουν το σύνολο της περιφερειακής οικονομίας.

Το επενδυτικό κλίμα έχει πληγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους, όπως συνέβη και στην υπόλοιπη Ελλάδα, ως αποτέλεσμα λανθασμένων πολιτικών και υφιστάμενων δομικών δυσλειτουργιών, όπως η γραφειοκρατία. Η αντιστροφή του κλίματος αυτού φαίνεται ότι σχετίζεται άμεσα με την αλλαγή του φορολογικού συστήματος, την ελαστικοποίηση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, την αξιοποίηση προγραμμάτων όπως το ΕΣΠΑ και την προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω της δημιουργίας βιοτεχνικών πάρκων, της αξιοποίησης του Αναπτυξιακού Νόμου και της συνεργασίας των παραγωγικών φορέων ώστε να μπορέσουν να μειώσουν λειτουργικά κόστη, όπως οι μεταφορές, και να καταστήσουν πιο ανταγωνιστικές της επιχειρηματικές-επενδυτικές προοπτικές.

Οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνονται αρκετά δυσαρεστημένοι από τις υφιστάμενες υποδομές στην Κρήτη και θεωρούν ότι άμεση προτεραιότητα πρέπει να είναι η κατασκευή ενός σύγχρονου οδικού δικτύου (BOAK) που θα ενώνει τις μεγάλες πόλεις του νησιού. Ο εκσυγχρονισμός των λιμανιών και των αεροδρομίων είναι δυο τομείς που επικεντρώνονται οι συνεντευξιαζόμενοι, οι οποίοι θεωρούν ότι η χρηματοδότησή τους μπορεί να εξευρεθεί είτε μέσω συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα είτε μέσω χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με ρήτρα διαθεσιμότητας.

Οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι η διεθνής εικόνα της Κρήτης είναι αρκετά καλή και η προώθηση του brand name «Κρήτη» έχει συνεισφέρει δραστικά, όμως τονίζουν ότι απαιτείται η περαιτέρω προώθηση της κρητικής παράδοσης και της γαστρονομίας και η βελτίωση των υποδομών ώστε να βελτιωθεί ακόμα περισσότερο η εικόνα του νησιού. Ταυτόχρονα, αναφέρουν ότι η τουριστική ανάπτυξη είναι μεν ικανοποιητική, εντούτοις χρειάζεται να αποφευχθεί η μονοσήμαντη προώθηση του all inclusive τουριστικού μοντέλου αλλά να προωθηθούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα όπως τα

ποιοτικά προϊόντα, ο πολιτισμός, η ιστορία και ο στοχευμένος τουρισμός (ιατρικός, θρησκευτικός κτλ.), ενώ την ίδια στιγμή τονίζουν την αναγκαιότητα επίλυσης γραφειοκρατικών αγκυλώσεων που δυσχεραίνουν την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη. Η βελτίωση των υποδομών και η προσπάθεια προσέλκυσης τουριστών από νέες αγορές (είτε προσελκύοντας επισκέπτες από χώρες που έχουν μικρά νούμερα επισκεπτών είτε δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την έλευση τουριστών με ιδιωτικά σκάφη μέσω της ύπαρξης κατάλληλων υποδομών) και μέσω νέων μορφών τουρισμού (θρησκευτικός, ιατρικός κτλ), από κοινού με την εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών του τουρισμού, για να βελτιώσουν τις ικανότητες και τις γνώσεις τους και να μπορούν να προβούν σε βιώσιμες επενδυτικές κινήσεις, αποτελούν κάποιες από τις βασικότερες προτάσεις των συνεντευξιαζόμενων για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Αυτοί οι τρόποι και κυρίως η εκπαίδευση και η κατάρτιση όσων ασχολούνται με τον τουρισμό, έχουν ως απώτερη στόχευση την βελτίωση της ποιότητας του τουρισμού που αποτελεί σημαντικό πυλώνα για την εν γένει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Ως προς τον πρωτογενή τομέα, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν ότι η οικονομική κρίση έχει επιφέρει σημαντικά πλήγματα σε αυτόν ενώ τονίζουν ότι η ανοργάνωτη και ασύδοτη πολιτική των αγροτικών ενισχύσεων πριν από το ξέσπασμα της κρίσης και η έλλειψη χωροταξικού σχεδίου, αποτέλεσαν δύο από τους βασικότερους παράγοντες αποτυχίας της δημιουργίας ενός βιώσιμου πρωτογενούς τομέα. Οι συνεταιρισμοί δεν λειτουργούσαν ορθολογικά και με γνώμονα το κοινό συμφέρον, με αποτέλεσμα την απώλεια πολλών και σημαντικών πόρων. Ωστόσο, πέραν από τις αρνητικές διαπιστώσεις, κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι πιστεύουν ότι η κρίση έχει λειτουργήσει θετικά προς τον πρωτογενή τομέα καθώς έχει επαναφέρει αρκετούς νέους ανθρώπους στην ενασχόληση με τέτοιες δραστηριότητες. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι συνεντευξιαζόμενοι διαπιστώνουν τις δυσλειτουργίες και τα πολύ σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πρωτογενής τομέας στην Κρήτη και γι' αυτό τον λόγο θεωρούν ότι οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι μπορούν να ενισχυθούν εφόσον δημιουργηθούν συμπράξεις και απολύτως διαφανείς συνεταιρισμοί για την τυποποίηση και προώθηση των προϊόντων. Συνεπώς, οι συμπράξεις, η συνεργασία και οι συνέργειες μεταξύ των παραγωγών και όλων των τοπικών φορέων, συνιστά την μέθοδο για την συντεταγμένη και στρατηγικά σχεδιασμένη προώθηση των τοπικών

προϊόντων, βελτιώνοντας την ποιότητα και τους τρόπους παραγωγής και διάθεσής τους.

Αναφορικά με την ποιότητα ζωής στην Κρήτη, οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα, βρίσκεται σε καλύτερο επίπεδο, παρότι υπερτονίζουν την συρρίκνωση των εισοδημάτων και της αγοραστικής δύναμης των πολιτών. Ταυτόχρονα, οι ερωτώμενοι, παρότι θεωρούν εξαιρετικά σημαντικές τις δράσεις της τοπικής κοινωνίας και των τοπικών φορέων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, αναφέρουν ότι από μόνη της και χωρίς την ενίσχυση από το κεντρικό κράτος, δεν μπορεί παρά εμβολωματικά να παρέμβει. Η γνώμη που κυριαρχεί είναι ότι το κεντρικό κράτος έχει παρέμβει ελάχιστα για την αντιμετώπιση της κρίσης ενώ οι περιφερειακές αρχές προσπαθούν, με τους περιορισμένους πόρους που διαθέτουν, να επιλύσουν όσο το δυνατόν περισσότερα προβλήματα μέσω συγκεκριμένων, στοχευμένων και επιτυχημένων παρεμβάσεων. Κοινή διαπίστωση είναι ότι αν δεν υπάρξει αλλαγή του φορολογικού πλαισίου και μείωση των βαρών, σε συνδυασμό με κρατική παρέμβαση και απόδοση των προβλεπόμενων πόρων στην τοπική αυτοδιοίκηση, τότε δεν είναι δυνατόν να καταπολεμηθούν τα τεράστια κοινωνικά προβλήματα που έχουν προκύψει.

Ως προς τα ζητήματα βιωσιμότητας του περιβάλλοντος, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι έδωσαν μεγάλη βαρύτητα, καθώς θεωρούν ότι η βιωσιμότητα στο περιβάλλον αποτελεί τον πρωταρχικό στόχο στην χάραξη της περιφερειακής πολιτικής. Η υιοθέτηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αποτελεί τον τρόπο εφαρμογής της βιωσιμότητας στο περιβάλλον. Εντούτοις, διαπιστώνουν τόσο έλλειψη στην έγκυρη ενημέρωση των πολιτών για τα ζητήματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και περιβάλλοντος, που σε διάφορες περιπτώσεις δημιουργεί προβλήματα στις επενδύσεις, όσο και έλλειψη χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού με αποτέλεσμα τον άναρχο και ανεξέλεγκτο τρόπο εγκατάστασής τους. Οι τομείς της διαχείρισης, των επενδύσεων, των διοικητικών διαδικασιών και του χωροταξικού σχεδιασμού δεν προωθούνται αποτελεσματικά από το κεντρικό κράτος, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των τοπικών κοινωνιών, να μην προσελκύονται επενδύσεις και ως εκ τούτου, να μην δημιουργούνται ανταποδοτικά οφέλη για την τοπική οικονομία και συχνά να υπάρχει κίνδυνος και για το ίδιο το περιβάλλον. Τέλος, οι περισσότεροι γνώριζαν κάποια βασικά χαρακτηριστικά της

στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης, όμως τόνισαν ότι χρειάζεται ενίσχυση και περαιτέρω ενημέρωση των επιμέρους φορέων.

Περνώντας στα ζητήματα περιφερειακής διακυβέρνησης, σε πρώτη φάση οι ερωτώμενοι εμφανίστηκαν θετικά προσκείμενοι στο σχέδιο Καλλικράτης, όμως ανέφεραν ότι αφενός χρειάζεται να επιδεχθεί αλλαγές, ώστε περισσότερες αρμοδιότητες να αποδοθούν στους αυτοδιοικητικούς θεσμούς και να απαγκιστρωθούν υπηρεσίες τυπικού χαρακτήρα, όπως η «Αποκεντρωμένη Διοίκηση», και αφετέρου να αποδίδονται οι υποχρεωτικοί σύμφωνα με τον νόμο πόροι από το κεντρικό κράτος. Επιπλέον, αρκετοί διαπιστώνουν εμπλοκή και επικάλυψη αρμοδιοτήτων των Περιφερειακών Ενοτήτων με τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών της έδρας της Περιφέρειας που δυσχεραίνουν την διεκπεραίωση των επιμέρους δραστηριοτήτων. Στα θετικά του Καλλικράτη οι συνεντευξιζόμενοι παρατηρούν ότι η αποκέντρωση αρκετών αρμοδιοτήτων έχει δημιουργήσει Περιφέρειες που διαθέτουν τη δυνατότητα έγκαιρης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης των προβλημάτων αφού μπορούν να διεκδικήσουν πιο αποτελεσματικά πόρους τόσο από την κεντρική διοίκηση όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι συνεντευξιζόμενοι φαίνονται αρκετά ικανοποιημένοι από το προσωπικό της Περιφέρειας όμως τονίζουν ότι είναι αναγκαία η κατάρτιση και η συνεχής εκπαίδευσή του στις νέες τεχνολογίες και στη διαχείριση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Η άποψη για τους δήμους κρίνεται ιδιαίτερα αρνητική αφού οι συνεντευξιζόμενοι δηλώνουν ότι οι δήμοι δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, διαθέτουν αναλογικά περισσότερο προσωπικό αλλά όχι ιδιαίτερα εξειδικευμένο, με αποτέλεσμα συχνά να είναι ζωτικής σημασίας η παρέμβαση της Περιφέρειας για την διεκπεραίωση σημαντικών έργων. Οι νέοι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται με προγράμματα ορισμένου χρόνου δεν προλαβαίνουν να αποκτήσουν την απαραίτητη εμπειρία και αποχωρούν στη συνέχεια παρότι διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, διότι ολοκληρώνεται η σύμβασή τους και δεν υπάρχουν πόροι για την πρόσληψη έστω μικρού αριθμού εξειδικευμένων υπαλλήλων.

Οι συνεντευξιζόμενοι θεωρούν ότι η συνεργασία της Περιφέρειας με τους δήμους βρίσκεται σε πολύ καλό επίπεδο και οι παλαιές τοπικιστικές διενέξεις έχουν εκλείψει όμως δεν εμφανίζονται ιδιαίτερα ευχαριστημένοι από την συμμετοχή της κοινωνίας

των πολιτών, καθώς θεωρούν ότι είναι καταπονημένη από την κρίση και δεν συμμετέχει όσο ενεργά θα μπορούσε για να συνεισφέρει στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Σε επίπεδο γραφειοκρατικών διαδικασιών, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν μεν ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα όμως δεν είναι επαρκή και θα πρέπει να προωθηθούν ακόμη περισσότερο.. Στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού, θεωρούν ότι είναι απαραίτητη η κατάρτιση του διοικητικού-υπηρεσιακού προσωπικού ως προς την διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, τις νέες τεχνολογίες, την επικοινωνία και συνεργασία με ευρωπαϊκούς φορείς και την διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Ταυτόχρονα, φαίνονται να είναι υπέρ της αξιολόγησης του ανθρώπινου δυναμικού διότι δεν διαθέτουν όλοι τις υποχρεωτικά απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες ενώ προτείνεται η συνεχής επιμόρφωση σε όλους τους προαναφερθέντες τομείς. Επιπλέον, παρόλο που το υπηρεσιακό προσωπικό της Περιφέρειας Κρήτης φαίνεται να ανταποκρίνεται, σε γενικές γραμμές, ικανοποιητικά στα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί, ενώ αυτό των δήμων έχει τεράστιες ελλείψεις σε δεξιότητες, η έλλειψη εξειδίκευσης καθώς και η έλλειψη, κάποιες φορές, αποτελεσματικότητας από την πλευρά των πολιτικών τους προϊσταμένων συμβάλλουν ανασταλτικά στην ομαλή λειτουργία διάφορων υπηρεσιών της Περιφέρειας και στην επίλυση πρακτικών ζητημάτων. Τέλος, η συνεργασία του φορέα που εκπροσωπούν με το κεντρικό κράτος δεν φαίνεται να αξιολογείται θετικά από τους ερωτώμενους λόγω κυρίως της ανεπαρκούς ανταπόκρισης των υπηρεσιών της κεντρικής διοίκησης.

Ως προτάσεις πολιτικής για την επίτευξη βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης, οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι άμεσα ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθούν και να εκπονηθούν ολοκληρωμένες μελέτες για έργα υποδομών και να συντηρηθούν οι υφιστάμενες υποδομές λόγω της έλλειψης πόρων. Η ύπαρξη μελετών είναι σημαντική γιατί όταν στο μέλλον εξευρεθούν οι οικονομικοί πόροι, θα μπορούν να ξεκινήσουν άμεσα τα έργα και να μην χαθεί άλλος χρόνος. Η χρηματοδότηση είτε από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς είτε από ιδιώτες μέσω συμπράξεων ή παραχωρήσεων θεωρείται σημαντική για αρκετούς ώστε να υπάρξει αναθέρμανση των απαιτούμενων έργων, καθώς είναι γνωστό ότι το κράτος δεν διαθέτει επαρκείς πόρους. Επίσης, τονίζεται ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μεταρρύθμιση του Καλλικράτη ώστε να αποκτήσουν περισσότερη αυτονομία οι Περιφέρειες, να υπάρξει τακτική, συστηματική και οργανωμένη συνεργασία μεταξύ

όλων σχετιζόμενων φορέων και ενίσχυση των επιχειρήσεων μέσω του αναπτυξιακού νόμου και άλλων διευκολύνσεων για την – βιώσιμη και ορθολογική - χρηματοδότηση των επιχειρήσεων. Μακροπρόθεσμα, οι προτάσεις τους περιλαμβάνουν, από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης την ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου, ώστε να καταστεί η Κρήτη μία πραγματικά αυτοδιοικούμενη περιφέρεια που να έχει τη δυνατότητα να παράγει πόρους και να διαθέτει τα δικά της έσοδα, την αξιοποίηση των εμπειρικών επιστημονικών μεθόδων για την διάγνωση αναγκών τόσο στον τομέα του τουρισμού όσο και σε άλλους τομείς και την εκπαίδευση και κατάρτιση των στελεχών της περιφέρειας στα νέα τεχνολογικά συστήματα αλλά και σε όλες τις δεξιότητες που σχετίζονται και αφορούν το αντικείμενό τους. Επιπλέον, η εκπαίδευση και η κατάρτιση των πολιτών σε ζητήματα περιβάλλοντος και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και η αντίστοιχη εκπαίδευση σε ζητήματα τουρισμού όλων των σχετιζόμενων προσώπων με τον τουριστικό τομέα, κρίνεται από τους συνεντευξιζόμενους ως απολύτως σημαντική για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης αυτών των τομέων και συνακόλουθα του συνόλου της οικονομίας της Κρήτης.

VII. Παράρτημα

Σχέδιο Ημι-δομημένης Συνέντευξης Ποιοτικής Έρευνας

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Θα θέλαμε να σας ευχαριστήσουμε πολύ που δεχθήκατε να συμμετάσχετε στην συγκεκριμένη συνέντευξη και με αυτόν τον τρόπο βοηθάτε την διεξαγωγή της έρευνάς μας. Πρωτίστως, θα θέλαμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι θα παραμείνετε εντελώς ανώνυμος/η και δεν θα κρατηθούν αντίγραφα της συνέντευξης όπου θα αναφέρεται το όνομά σας.

B. Προσωπικές ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το επάγγελμά σας;
2. Ποια είναι η θεσμική θέση σας;
3. Πόσο καιρό βρίσκεστε σε αυτή τη θέση;
4. Ποιος είναι ο ρόλος του θεσμού (αρμοδιότητες) τον οποίο υπηρετείτε ή εκπροσωπείτε και κατ' επέκταση και ο δικός σας;
5. Έχετε πρωθύστερη εμπειρία σε άλλες ανάλογες θέσεις;
6. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο; Έχετε κάποιες εξειδικευμένες γνώσεις (σεμινάρια κτλ.) πάνω στο αντικείμενο της θέσης σας;

Γ. Ζητήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και έρευνα

7. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας;
8. Ποια είναι η άποψή σας για το επίπεδο έρευνας και καινοτομίας στην Περιφέρεια Κρήτης;
9. Με ποιον τρόπο θεωρείτε ότι μπορεί να επιτευχθεί μια αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ αυτοδιοικητικών θεσμών, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων;
10. Ποια θεωρείτε ότι είναι ή θα μπορούσαν να είναι τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην Περιφέρεια Κρήτης και ποια είναι η άποψή σας για τις δράσεις προώθησής τους μέχρι σήμερα;
11. Ποια είναι η κατάσταση ως προς το επενδυτικό κλίμα στην Περιφέρεια Κρήτης και με ποιους τρόπους θεωρείτε ότι μπορεί να βελτιωθεί;
12. Ποια είναι η άποψή σας για τις υφιστάμενες υποδομές στην Περιφέρεια Κρήτης, ποιες είναι οι ανταγωνιστικές προτεραιότητες και με ποιον τρόπο μπορούν να χρηματοδοτηθούν (σύμπραξη δημοσίου-ιδιωτικού);

Διεθνής εικόνα της Κρήτης και τουρισμός

13. Με ποιους τρόπους προωθείται η διεθνής εικόνα της Κρήτης και κατά πόσο είναι ανεπτυγμένη κατά την άποψή σας;

14. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης και ποιες είναι οι προτάσεις σας για την περαιτέρω βελτίωσή της;

15. Πως μπορεί να γίνει βιώσιμη η τουριστική ανάπτυξη στην Κρήτη;

Πρωτογενής τομέας

16. Κατά πόσο θεωρείτε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τον αγροτικό τομέα και την αγροτική παραγωγή;

17. Ποιες ενέργειες θεωρείτε απαραίτητες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και την μείωση του κόστους παραγωγής τους;

18. Πως μπορεί να γίνει βιώσιμη η αγροτική ανάπτυξη στην Κρήτη;

Οικονομική κρίση, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Κρήτη

19. Πώς θα χαρακτηρίζατε την ποιότητα ζωής στην Κρήτη;

20. Ποια είναι η άποψή σας για τις δράσεις που λαμβάνονται για την βελτίωση της ποιότητας ζωής στην Κρήτη και της επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων που έχει αυξήσει η κρίση;

21. Σε ποιο επίπεδο θεωρείτε ότι έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τις βασικές οικονομικές δράσεις και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες στην περιφέρεια Κρήτης;

22. Ποιες πολιτικές εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και πόσο αποτελεσματικές ήταν κατά την άποψή σας;

Βιωσιμότητα, περιβάλλον, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και έξυπνη εξειδίκευση

23. Πώς αντιλαμβάνεστε την έννοια της βιωσιμότητας στο περιβάλλον;
24. Θεωρείτε ότι η βιωσιμότητα πρέπει να περιλαμβάνεται ως στρατηγικός στόχος στην χάραξη της περιφερειακής πολιτικής και αν ναι κατά πόσο και με ποιον τρόπο;
25. Πώς θα χαρακτηρίζατε την μέχρι τώρα προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ποια θεωρείτε πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και ποια θεωρείτε ως πιθανά εμπόδια στις επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα;
26. Γνωρίζετε για την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης;
- 26α. Αν ναι, πώς την αξιολογείτε και σε ποιους τομείς θεωρείτε ότι θα πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο;
- 26β. Αν όχι, τι θεωρείτε ότι πρέπει να περιλαμβάνει μια τέτοια στρατηγική, και σε ποιους τομείς θεωρείτε ότι θα πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο ;

Δ. Ζητήματα Περιφερειακής Διακυβέρνησης

27. Πώς αξιολογείτε το σχέδιο «Καλλικράτης», ποια θεωρείτε πλεονεκτήματα και ποια μειονεκτήματα;
28. Ποια είναι η γνώμη για την υφιστάμενη διοικητική δυνατότητα και ικανότητα ως προς την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης
- α) του 1^{ου} βαθμού αυτοδιοίκησης και
- β) του 2^{ου} βαθμού αυτοδιοίκησης;
29. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης (εν γένει στην τοπική αυτοδιοίκηση) στην Περιφέρεια Κρήτης;

30. Πώς αξιολογείτε τις σχέσεις Περιφέρειας-Δήμων;
31. Υπάρχουν περιφερειακά ή δημοτικά δίκτυα και ποια είναι η συνεισφορά τους;
32. Πώς αξιολογείτε τη συμμετοχή σε αυτά των κοινωνικών εταίρων και των εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών;
33. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο απλούστευσης και αποτελεσματικότητας των γραφειοκρατικών διαδικασιών;
34. Ποια είναι η γνώμη σας για το ανθρώπινο δυναμικό της τοπικής αυτοδιοίκησης
- α) για τους αιρετούς;
- β) για τους υπηρεσιακούς;
35. Θεωρείτε ότι το ανθρώπινο δυναμικό διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες; Ποιες είναι αυτές;
36. Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι θα πρέπει να υπάρξει παρέμβαση για την βελτίωση των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης;
37. Επαρκούν οι διαθέσιμοι οι πόροι για να διασφαλιστεί η βιώσιμη ανάπτυξη στην Κρήτη; Αν όχι, με ποιο τρόπο μπορεί να επιλυθεί αυτό το πρόβλημα;
38. Πώς αξιολογείτε την σχέση του θεσμού που εκπροσωπείτε (και εν γένει της τοπικής αυτοδιοίκησης) με το κεντρικό κράτος;
39. Κατά την γνώμη σας, ποιες πρέπει να είναι οι προτεραιότητες στην Περιφέρεια Κρήτης αναφορικά με την αξιοποίηση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων;

Ε. Καταληκτικά

40. Ποιες είναι οι προτάσεις σας σε επίπεδο πολιτικής για την επίτευξη βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης; Τι πρέπει να γίνει

α) άμεσα

β) μακροπρόθεσμα.

41. Έχετε να προσθέσετε κάτι ως προς τη σχέση διακυβέρνησης, βιωσιμότητας και περιφερειακής ανάπτυξης που θα μπορούσε να συνεισφέρει στην διερεύνηση και δεν αναπτύχθηκε ενδελεχώς παραπάνω;

Ευχαριστούμε πολύ για την συνεισφορά σας στην έρευνά μας.